

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Historie – Evropské dějiny

Bakalářská práce

Eva Bažantová

PRVNÍ SVĚTOVÁ VÝSTAVA 1851 V LONDÝNĚ

THE GREAT EXHIBITION 1851 IN LONDON

Praha 2020

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Valkoun, Ph.D.

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Jaroslavu Valkounovi, Ph.D. za čas, cenné rady a trpělivost při zpracování této práce. Současně bych ráda také poděkovala své rodině za její podporu při studiu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Eva Bažantová

V Praze, dne 17. srpna 2020

Abstrakt:

Bakalářská práce má za cíl analyzovat přípravy, průběh a společenské dopady První světové výstavy, konané v roce 1851 v Londýně. V práci jsou nejdříve v první kapitole popsány impulsy a počáteční fáze příprav Výstavy. Druhá kapitola se soustřeďuje na stavbu výstavní budovy – Křišťálového paláce a na další nezbytné přípravy související přímo s Výstavou, vydání nového patentového zákona a zajištění bezpečnosti. Stěžejní třetí kapitola analyzuje otevření a průběh Výstavy, vystavované předměty a doplňkové služby a taktéž se zaměří na ohlas Výstavy v dobovém tisku a v dalších publikacích. V práci je také věnována pozornost vlivu úspěchu Výstavy na rozvoj muzejnictví, školství a dalších oblastí viktoriánského života.

Abstract:

The aim of this thesis is to analyse the preparations, course and consequences of The Great Exhibition of the Works of Industry of All Nations, held in London in 1851. The first chapter of the thesis focuses on initial preparations and deals with reasons and motives for arranging the Exhibition. The second chapter deals with building the exhibition palace – Crystal Palace, and other necessary preparations, such as issuing new patent law and ensuring security for the visitors. The third chapter deals with the course of the Exhibition – the opening ceremony, exhibited objects and offered services. It also analyses public and media reaction to the event. The Exhibition is also evaluated in the context of development of industry, museums, education and other aspects of Victorian life.

Klíčová slova: 1851; Henry Cole; Křišťálový palác; muzejnictví; princ Albert; Světová výstava; viktoriánská Velká Británie

Key Words: 1851; Henry Cole; the Crystal Palace; Museums; Prince Albert; the Great Exhibition; Victorian Great Britain

Obsah

ÚVOD	6
1. POČÁTKY PLÁNOVÁNÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÝSTAVY	11
1.1 PŘÍPRAVA A SOUVISLOSTI KONÁNÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÝSTAVY.....	11
2. PŘÍPRAVY NA VÝSTAVU	20
2.1 KŘIŠŤÁLOVÝ PALÁC.....	20
2.1.1 TECHNICKÉ NÁLEŽITOSTI A STAVBA	22
2.2 PATENTOVÉ ZÁKONY	24
2.3 ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI	27
3. VÝSTAVA	30
3.1 ZAHÁJENÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÝSTAVY.....	30
3.2 NÁVŠTĚVNÍ DOBA A VSTUPNÉ	31
3.3 VYSTAVOVANÉ OBJEKTY	32
3.3.1 OCENĚNÍ EXPONÁTŮ	36
3.4 SLUŽBY PRO NÁVŠTĚVNÍKY VÝSTAVY	39
3.4.1 OBČERSTVENÍ.....	39
3.4.2 TOALETY	42
3.4.3 PLÁNY A KATALOGY	43
3.5. DOPRAVA NA VÝSTAVU	44
3.5.1 ORGANIZOVANÉ CESTOVÁNÍ NA VÝSTAVU.....	45
3.6 MEDIÁLNÍ OHLAS	47
4. SKONČENÍ VÝSTAVY, JEJÍ ÚSPĚCHY A DOPADY NA DALŠÍ OBORY	51
4.1 KONEC KŘIŠŤÁLOVÉHO PALÁCE	51
4.2 ÚSPĚCHY A ZISKY VÝSTAVY	52
4.3 IMPULS PRO ROZVOJ MUZEJNICTVÍ	53
4.4 IMPULS PRO ROZVOJ A REFORMU UMĚLECKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	58
ZÁVĚR	61
POUŽITÉ PRAMĚNY A LITERATURA	64
PŘÍLOHY	71

ÚVOD

Od 20. let 19. století probíhala ve Velké Británii závěrečná fáze průmyslové revoluce. Anglie se stávala „dílnou světa“, Londýn byl se svými 2,3 miliony obyvatel největším městem Evropy.¹ Po napoleonských válkách došlo až do doby krymské války v Evropě k relativně dlouhému období míru.

Pro podporu průmyslu se začaly od konce 18. století konat menší národní umělecko-průmyslové výstavy. Jednou z těchto výstav byla i výstava v Paříži v roce 1849. Úspěch této výstavy byl jednou z událostí a podnětů, které inspirovaly i Brity v *Royal Society of Arts* k upořádání podobné, ovšem už mezinárodní výstavy. *The Great Exhibition* se stala první světovou výstavou v novodobé historii a založila tradici mezinárodních výstav, která pokračuje dodnes. Již První světová výstava v Londýně splňovala charakteristické znaky typické i pro výstavy, které následovaly – členění exponátů do sekcí, organizace Výstavy hlavní Komisí, případně s pomocí subkomisí, snaha získat podporu a záštitu státu, udělování ocenění, vydávání katalogů atd.

První světová výstava (*The Great Exhibition of the Works of Industry of All Nations*) byla jedním z prvních znaků viktoriánského pokroku a modernizace; měla nastolit optimismus a víru v lepší budoucnost skrze nové výrobky a technologie. Stala se symbolem národní hrdosti, industrializace a pokroku. Evropa se začala dívat na Velkou Británii jako na vzor ekonomického a právního rozvoje. Výstava tak byla i oslavou britského průmyslu a ekonomiky.²

Během 30. a 40. let 19. století byli u vlády liberálové, kteří se klonili k politice *laissez-faire* a silné ekonomice.³ Zlomovým se stalo zrušení Obilných zákonů (*Corn Laws Repeel*) v roce 1846, které zrušilo protekcionistická cla a mohl se tak začít více rozvíjet zahraniční obchod. Hlavní iniciátoři a organizátoři Výstavy, jako Henry Cole, prosazovali princip svobodného obchodu, a dokonce věřili, že to je znak politické svobody národa a podmínka mezinárodního míru. První světovou výstavu brali jako obraz světa svobodného obchodu, spolupráce národů.⁴ Výstava byla viditelným symptomem přechodu od předprůmyslové

---

¹ Celá Evropa měla v roce 1850 cca 206 milionů obyvatel, druhým největším městem světa byl Peking s 1,6 miliony obyvatel a mezi třetí největší město náležela Paříž s cca 1,3 miliony obyvatel, zdroj: CHANDLER, T. – FOX, G., *3000 Years of Urban Growth*, New York 1974, s. 371.

² MOKYR, J., *The Enlightened Economy: An Economy History of Britain 1700–1850*, New Haven – London 2009, s. 477.

³ SHEARS, J. (ed.), *The Great Exhibition 1851: A Sourcebook*, Manchester 2017, s. 12.

⁴ PURBRICK, L. (ed.), *The Great Exhibition of 1851: New Interdisciplinary Essays*, Manchester 2013, s. 8.

tradiční společnosti k moderní průmyslové éře nastupujícího kapitalismu⁵ a vrcholem století trvajících technologického a ekonomického vývoje, zároveň též důkazem vzrůstající spolupráce rozvinutých ekonomik.⁶

Oficiální účel Výstavy, formulovaný Královskou komisí (*Royal Commission for the Exhibition of 1851*), která ji připravovala, bylo propagovat zlepšení postupů výroby a ukazovat produkty jako znaky úrovně vývoje národů.⁷ Výstava zároveň poukazovala na důležitost průmyslu pro pokrok národa⁸ a stala se oslavou „užitečného vědění“.⁹ Rok 1851 se stal mezníkem nejen díky významu a dopadům události v historii jako takové, ale i mezníkem v odborném studiu viktoriánské doby, společnosti, literatury, kultury, politiky.¹⁰

Bakalářská práce má za cíl analyzovat přípravy a průběh První světové výstavy konané roku 1851 v Londýně. Bude se věnovat nejen osobám hlavních aktérů a realizaci Výstavy samotné, ale pozornost bude také věnována doprovodným službám, které byly poskytovány návštěvníkům, a společenským, technickým, komunikačním a dalším dopadům této události. Dále se pokusí poukázat na změny, ke kterým Výstava dala impuls.

Práce je rozdělena do úvodu, závěru a 4 kapitol a podkapitol. První kapitola se zaměřuje na první impulsy a zrod myšlenky uspořádat velkou Výstavu, institucionální a personální zabezpečení a rozhodnutí o umístění výstavní budovy. Je použit chronologický postup. Druhá kapitola se zabývá přípravami před zahájením události, tj. výběrem návrhu na stavbu výstavní budovy a její následnou konstrukci. Práce upozorňuje na to, že při stavbě výstavní budovy se využily nové technologie a postupy, musely se změnit také patentové zákony na ochranu vystavovaných vynálezů. Důležitým souvisejícím prvkem bylo zajištění bezpečnosti ze strany Policie. Třetí stěžejní kapitola se věnuje nejprve průběhu vlastní Výstavy – stanovení návštěvní doby a vstupnému, zahajovací ceremonii, vystavovaným exponátům a jejich ocenění. Práce vyzdvihne, že důležitým faktorem ekonomického i společenského úspěchu Výstavy byly také doprovodné placené služby návštěvníkům, např. možnost občerstvení a zakoupení různých katalogů a vybudování splachovacích toalet přímo ve výstavní budově. Taktéž poukáže na fenomény spojené s První světovou výstavou, jako jsou počátky turismu, hromadného cestování a používání tištěných průvodců. Bude zmíněn i mediální ohlas v dobových periodikách. Čtvrtá kapitola se soustředí na ukončení Výstavy, na využití finančního zisku na postavení nových, moderních muzeí a na návrh modernizace

⁵ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, L. – ZAPLETAL, T., *Kontexty spisu Věda, průmysl a umění*, in: SEMPER, G., *Věda, průmysl a umění* (eds. HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL), Praha 2016, s. 184.

⁶ MOKYR, s. 475.

⁷ *Official Illustrated and Descriptive Catalogue, Vol. I*, London 1851, s. 6.

⁸ PURBRICK, (ed.), s. 3.

⁹ MOKYR, s. 477.

¹⁰ PURBRICK, (ed.), s 1.

umělecko-průmyslového školství, jelikož otázka edukace se s Výstavou vázala od počátku. Závěr práce pak rekapituluje zjištěná fakta a souvislosti. Pro lepší představu o Výstavě jsou použity obrazové přílohy, na které je odkazováno v textu. Práce se snaží o analytický přístup s využitím množství pramenů a doplňující sekundární literatury.

V angloamerické historiografii bylo tématu První světové výstavy věnováno relativně velké množství publikací, a to hlavně z důvodu, že událost je velmi dopodrobna zdokumentovaná už od prvotních příprav a také, že na Výstavu bylo od počátku pohlíženo jako na úspěch britského národa. V době konání Výstavy a v následujících letech byla tématu věnována značná pozornost, která ke konci 19. století opadla. Odborný zájem se obnovil v souvislosti se stým výročím konání Výstavy a návazným *Festival of Britain*, a úplně neopadl ani během zbytku 20. století. V posledních desetiletích se autoři snažili využívat multidisciplinární pohledy a přístupy¹¹ a zabývali se Výstavou a rolí imperialismu,¹² náboženství,¹³ historické paměti,¹⁴ fotografie¹⁵ a dalších oblastí. Autoři také publikovali články o účasti svých států – Spojených států amerických,¹⁶ Řecka,¹⁷ Turecka,¹⁸ Německa¹⁹ a dalších. Z historiografického hlediska se na téma nikdy úplně na dlouho dobu nezapomnělo a pořád existuje prostor na zkoumání fenoménů s ním spojených.

Většina primárních zdrojů k tématu První světové výstavy je uložena v Londýně jako fond Národního britského archivu, *Archive Royal Commission for The Exhibition of 1851*, v Imperial College, který autorka navštívila a pracovala s archivem prince Alberta a archivem 1851 Exhibition.²⁰ Ve své práci tak autorka použila jak řadu primárních pramenů, tak vydaných dobových materiálů, jako například paměti Henryho Cola,²¹ hlavního organizátora, ve kterých jsou jeho dopisy s princem Albertem a další dokumenty, a nejedná se tudíž o „klasické“ osobní paměti. Autorka využila i dobový tisk a zápisy z jednání Parlamentu.

---

¹¹ Např. PURBRICK, L. (ed.), *The Great Exhibition of 1851: New Interdisciplinary Essays*, Manchester 2013.

¹² Např. AUERBACH, J. – HOFFENBERG, P. (eds.), *Britain, the Empire, and the World at the Great Exhibition of 1851*, Aldershot – Burlington 2008.

¹³ Např. CANTOR, G., *Religion and the Great Exhibition of 1851*, Oxford 2011.

¹⁴ Např. AUERBACH, J., *The Great Exhibition and Historical Memory*, in: *Journal of Victorian Culture*, Vol. 6, 2001, No. 1, s. 89–112.

¹⁵ Např. HAMBER, A., *Photography and the 1851 Great Exhibition*, New Castle – London 2018.

¹⁶ CUNLIFFE, M., *America at the Great Exhibition of 1851*, in: *American Quarterly*, Vol. 3, 1951, No. 2, s. 115–126.

¹⁷ YAGOU, A., *Greece in the Great Exhibition of 1851*, in: *Design Issues*, Vol. 19, 2003, No. 4, s. 82–90.

¹⁸ GÜLNAME, T., *Turkey in the Great Exhibition of 1851*, in: *Design Issues*, Vol. 25, 2009, No. 1, s. 64–79.

¹⁹ GREEN, A., *Representing Germany? The Zollverein at the World Exhibitions 1851–1862*, in: *The Journal of Modern History*, Vol. 75, 2003, No. 4, s. 836–863.

²⁰ The NATIONAL ARCHIVES, Archive ROYAL COMMISSION FOR THE EXHIBITION OF 1851, Imperial College, London, fond: ARCHIVES (RC), Prince Albert's Archive (RC/H/1); fond: ARCHIVES (RC), 1851 Exhibition (RC/F/1/1).

²¹ COLE, H., *Fifty Years of Public Work of Sir Henry Cole Accounted for in His Deeds: Speeches and Writings, Vol. I & II*, London 1884.

Další zásadní dobový materiál – Oficiální katalogy Výstavy²² – vyžadoval analytický přístup, protože každý ze svazku má několik set hustě tištěných stran včetně obrázků a schémat a bylo nutno vybrat relevantní údaje, aby práce nebyla zbytečně popisná.

Sekundární literatury české provenience o zkoumaném tématu není velké množství, autorka tak musela pracovat hlavně s anglickojazyčnými zdroji s vlastními překlady. Ze zahraniční literatury se autorka opírala hlavně o knihy od Johna Davise,²³ Hermione Hobhouse,²⁴ komentovanou edici dokumentů od Jonathona Shearse²⁵ a využila také množství odborných studií.

Jako zdroj informací bylo využito i audio zdrojů – podcast Společnosti *History West Midlands* z roku 2017 *The Story of the Great Exhibition*,²⁶ kde mluví spoluautor pořadu, historik a ředitel *Ironbridge Museum Trust* v letech 1998–2012, David De Hann. Druhý audio zdroj byl pořad rádia BBC 4 z roku 2006 *The Great Exhibition – In our Time*,²⁷ kde jako hosté moderátora a autora scénáře M. Bragga vystupují již zmíněná Hermione Hobhouse, historička architektury a autorka knihy o Paláci a Výstavě, dále Jeremy Black, profesor historie na *University of Exeter* a uznávaný autor mnoha knih o britské historii a Clive Emsley, profesor historie na britské *Open University*.

Publikace v češtině odborně zaměřená pouze na První světovou výstavu nebyla zatím napsána. Z českých autorů je v práci využita kniha od Jaroslava Halady a Milana Hlavačky *Světové výstavy: Od Londýna 1851 po Hannover 2000*.²⁸ Jedná se o přehledy výstav konaných v 19. a 20. století, jsou zde uvedeny informace o počtu návštěvníků, zásadních exponátech, době konání apod. Jde o přehledovou publikaci, která z podstaty nemůže být podrobná a rozsáhlá v tématu zkoumaném touto prací.

K doplnění kontextů spojených s Výstavou autorka využila českou monografii od Kristýny Ulmanové (Kosinové) z roku 2011,²⁹ spis architekta Gottfrieda Sempera *Věda, průmysl a umění*, napsaný v roce 1851 (český překlad z roku 2016)³⁰ a časopisecké články

---

²² *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I – III*, London 1851; *Official Descriptive and Illustrated Catalogue – Supplementary Volume – Vol. IV*, London 1852.

²³ DAVIS, J. R., *The Great Exhibition*, Stroud 1999.

²⁴ HOBHOUSE, H., *The Crystal Palace and the Great Exhibition: Science, Art and Productive Industry: The History of the Royal Commission for the Exhibition of 1851*, New York 2002.

²⁵ SHEARS, J. (ed.), *The Great Exhibition 1851: A Sourcebook*, Manchester 2017.

²⁶ DE HANN, D., *The Story of the Great Exhibition, Part I*, Podcast, West Midlands History Limited 2017, in: <https://www.youtube.com/watch?v=CzvHv9CmdKQ>.

²⁷ BBC – BRAGG, M., *The Great Exhibition – In Our Time*, BBC Radio 4, 27 April 2006, at 21:30 h., in: <https://www.bbc.co.uk/sounds/play/p003c19x>

²⁸ HALADA, J. – HLAVAČKA, M., *Světové výstavy od Londýna 1851 po Hannover 2000*, Praha 2000.

²⁹ ULMANOVÁ, K., *Cestování před sto lety, aneb, Všude dobře, doma nejlépe: rozvoj českého turismu v kontextu světových výstav ve druhé polovině devatenáctého století*, Praha 2011.

³⁰ SEMPER, G., *Věda, průmysl a umění*, [Překlad z německého originálu *Wissenschaft, Industrie und Kunst* Tomáš Zapletal], vydání in HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada – ZAPLETAL, Tomáš, (eds.), Praha 2016.

(vyšlé v Živě roku 1861) Antonína Friče o jeho cestě do Londýna v roce 1862, kde se o Světové výstavě z roku 1851 zmiňuje.³¹

---

³¹ FRIČ, A., *Cesta do Londýna*, Praha 1861, Výňatek z časopisu ŽIVA 1861.

1. POČÁTKY PLÁNOVÁNÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÝSTAVY

Výstavy mají původ v trzích a s trochou nadsázky lze říci, že lidé se na trzích setkávali a obhlíželi nabízené zboží odnepaměti. Trhy se s vývojem společnosti vyvinuly ve veletrhy.³² První skutečné novověké výstavy se uskutečnily od druhé poloviny 18. století v Londýně (buď v letech 1756, nebo 1757, či 1761) a v Paříži (v letech 1763 a 1798).³³ Byly pořádány Společnostmi pro podporu umění, řemesel a obchodu (ve Velké Británii *Society for Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce*, ve Francii *Société d'encouragement pour l'industrie nationale*). Okázalejšími se výstavy staly až v 19. století. Další pokračovaly od 20. do 40. let 19. století v Mnichově (1818), Stockholmu (1823), Petrohradě (1829), Bruselu (1830) a v Berlíně (1844). V Praze se konaly malé expozice roku 1791 v Klementinu a dále v letech 1829, 1831 a 1836 v Lichtenštejnském paláci.³⁴ Roku 1829 a 1831 bylo pořadatelem České gubernium, v roce 1836 Jednota ku povzbuzení živnostenského ducha v Čechách (zkráceně tzv. Průmyslová jednota).³⁵ Všechny uvedené výstavy měly regionální, národní nebo úzce mezinárodní charakter, žádná však nebyla světová.

1.1 Příprava a souvislosti konání První světové výstavy

V roce 1754 byla založena Královská společnost pro podporu umění, řemesel a obchodu (*Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce*), nyní se většinou používá zkrácený název *Royal Society of Arts (RSA)*.³⁶ *Royal Society* udělovala ceny výrobkům, které měly „potenciál přinést velké výhody národu, zaměstnat mnoho rukou a ušetřit ročně velké sumy peněz“.³⁷ Nejdříve se jednalo hlavně o produkty, které měly spojitost se zemědělstvím, nebo také podporovaly průmyslový a technický pokrok, jenž by zlepšil zdraví pracovníků nebo zvýšil jejich výkonnost. Úspěch *Royal Society* v podpoře umění a průmyslu vedl k zakládání dalších nezávislých uměleckých a profesních organizací. Roku 1816 se stal patronem a prezidentem *Royal Society* šestý syn krále Jiřího III. princ August Frederik, vévoda ze Sussexu. *Royal Society* se po jí organizované výstavě v roce 1828 rozhodla konat každoroční výstavy „nových a vylepšených produktů našich řemeslníků

---

³² DAVIS, s. 2.

³³ HALADA – HLAVAČKA, s. 7.

³⁴ Tamtéž, s. 8.

³⁵ Tamtéž, s. 8, 262.

³⁶ V práci se bude používat vedle názvu *Royal Society* taktéž český název *Královská společnost*, případně jen *Společnost*.

³⁷ HOBHOUSE, s. 1.

a výrobců“³⁸, ti však o to neměli zájem a místo, kde se měly výstavy konat (*King's Mews* na místě Národní galerie), bylo v roce 1833 zbořeno.

Princ August Frederik, vévoda ze Sussexu, navrhl, aby se členem Královské společnosti stal v roce 1840 i princ Albert Sasko-Kobursko-Gothajský. Po smrti vévody ze Sussexu v roce 1843 se stal prezidentem *Royal Society* právě princ Albert, který se rozhodl Společnost reorganizovat. Hlavní rozhodovací pravomoc nově převedl na předsedy subkomisí a dále zřídil Úřad tajemníka Společnosti.³⁹

V roce 1844 se stal tajemníkem Společnosti Francis Whishaw a dle zahraničních vzorů⁴⁰ začal plánovat Velkou každoroční výstavu výrobků (*Grand Annual Exhibition of Manufactures*). Aby se o tomto projektu vědělo, umístil inzeráty do novin,⁴¹ ve kterých zmiňoval i odměnu až 300 liber šterlinků⁴² jako ocenění kvalitních maleb a „užitečných vynálezů“. V zimě 1844–1845 byly uspořádány dvě jednodenní lokální výstavy⁴³ – Výstava maleb a Výstava „užitečných vynálezů“. V *Royal Society* se objevily návrhy připravit pravidelnou Výstavu průmyslových produktů (*Exhibition of Works of Industry*), ale od tohoto pokusu bylo nakonec upuštěno, protože výrobci nebyli nakloněni vzájemné spolupráci, když *Royal Society* jim nemohla garantovat ani finanční, ani jinou podporu.⁴⁴ Francis Whishaw a John Scott Russell, který se stal tajemníkem Společnosti po něm, se ovšem myšlenky na pořádání výstav jako prostředku ke spojení umění a průmyslu a podporu užitečných předmětů nechtěli vzdát.

Royal Society uspořádala svoji vlastní menší výstavu v roce 1847. Člen *Royal Society* Henry Cole⁴⁵ přesvědčil podnikatele Herberta Mintonu, aby jeho firma zaslala na expozici pivní püllitr a čajový servis a oba vystavované předměty vyhrály stříbrné medaile. Díky

---

³⁸ WOOD, H. T., *A History of the Royal Society of Arts*, London 1913, s. 403.

³⁹ HOBHOUSE, s. 1–3.

⁴⁰ Zvláště francouzského – v 19. století se zde konalo celkem deset umělecko-průmyslových výstav.

⁴¹ Do novin *The Times*, *Athenaeum* a dalších, viz WOOD, s. 403.

⁴² Těchto 300 liber šterlinků zaplatil Whishaw z vlastních peněz, viz BENNETT, S., *Prince Albert, the Society of Arts and the Great Exhibition of 1851*, in: BOSBACH, F. – DAVIS, J. R., et. kol., *Die Weltausstellung von 1851 und ihre Folgen/The Great Exhibition and its Legacy*, München – Saur 2002, s. 99–100.

⁴³ Konkrétně 6. prosince 1844 a 28. ledna 1845, viz WOOD, s. 404.

⁴⁴ HOBHOUSE, s. 3–4.

⁴⁵ Henry COLE (1808–1882) byl od roku 1823 zaměstnán jako asistent ve státní *Record Office*, která prováděla veřejnou spisovou službu. Cole zde přepisoval staré dokumenty. Zajímal se o design, umění, techniku a vzdělávání. Ke konci 30. let 19. století spolupracoval na reformě Pošty ve Velké Británii. Připisuje se mu také první zaslání vánoční pohlednice (1843). V roce 1846 se stal členem *Royal Society*, kde brzy díky svým schopnostem získal značný vliv. Byl zastáncem toho, aby se Společnost pokusila uspořádat větší výstavy, než byly ty ve 40. letech 19. století. Mezi léty 1849 a 1852 byl hlavním editorem *The Journal of Design and Manufactures*, který podporoval umělce, aby aplikovali své designy a vzory na každodenní výrobky, které by mohly být masově prodávány, a tím by se propojilo umění s průmyslem. Cole se stal jedním z hlavních lidí, kteří měli velký podíl na organizaci Výstavy. Viz HOBHOUSE, s. 4–5; COLEMAN, J., *Book of the Month - The Journal of Design & Manufactures, Vol. 1, London 1849*, Glasgow University Library, August 2001, in: <http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/aug2001.html>; WILSON, A. N., *The Victorians*, London 2003, s. 128.

nabízeným odměnám pro vystavovatele podnikatelé prezentovali zajímavé produkty a událost navštívilo přes 20 000 lidí. Vzhledem k návštěvnickému úspěchu se Společnost vrátila k plánům pořádat každoroční a celonárodní výstavy.⁴⁶ Podnikatelé si začali uvědomovat, že výstavy jsou pro ně efektivním a levným prostředkem, jak propagovat svoje výrobky.⁴⁷ Ve Velké Británii v 19. století nastaly změny, díky nimž začalo mít pořádání výstav podnikatelský smysl. Ekonomika začala růst, hlavně díky politice *laissez-faire* uplatňované pro zemědělskou výrobu a podnikání. Zásadním zvratem bylo otevření britského trhu zrušením Obilných zákonů roku 1846 (*Corn Law Repeal*), které umožnilo Britům obchodovat se Spojenými státy americkými a kontinentální Evropou a naopak. Dovoz zahraničního levného obilí uvolnil pracovní sílu do té doby vázanou na venkově. Lidé se začali stěhovat do měst, aby mohli začít pracovat v továrnách, kde byla po jejich práci poptávka a kde dostávali mzdu v penězích, protože současně s nižšími cenami obilí a potravin se mohly relativně snížit i mzdy a továrníci tak mohli zaměstnat více lidí a rozšiřovat výrobu; v souvislosti s tím začala růst města a vytvářet se průmyslová centra.⁴⁸

Díky Henrymu Labouchèrovi, prvnímu baronu Tautonovi, ministru obchodu (*President of the Board of Trade*), který přislíbil podporu svého ministerstva,⁴⁹ získala Společnost podporu vlády. Výstavy pořádané *Royal Society* v letech 1848 a 1849 byly úspěšné⁵⁰ a Společnost nabyla sebevědomí a oznámila plán uspořádat v roce 1851 v Londýně Velkou národní výstavu.

V létě, od 1. června do 30. července 1849, se v Paříži konala 11. Výstava francouzského průmyslu.⁵¹ Navštívili ji Henry Cole, Francis Fuller a Matthew Digby Wyatt. Při cestě zpět do Británie potkali stavitele Thomase Cubitta, také člena Společnosti. Fuller si zapsal, co řekl Cubittovi: „*Informoval jsem ho, že bychom mohli uspořádat mnohem větší výstavu v Londýně, tím, že bychom pozvali přispěvatele z každého národa, a, pokud by se princ Albert postavil do čela takového počínu, tak by se stal vedoucím světlem mezi ostatními národy.*“⁵²

Cubitt toto tlumočil princ Albertovi a ten po další konzultaci se stavebním inženýrem Johnem Scottem Russellem a Henry Colem svolal schůzku na sobotu 30. června 1849 do Buckinghamského paláce.⁵³ Na této poradě, které se účastnil princ Albert, H. Cole, T. Cubitt

---

⁴⁶ DAVIS, s. 21.

⁴⁷ WOOD, s. 407.

⁴⁸ WILSON, B., *Heyday: The 1850s and the Dawn of the Global Age*, London 2017, s. 8–9.

⁴⁹ HOBHOUSE, s. 10.

⁵⁰ Výstavu pořádanou v roce 1848 navštívilo už 73 000 lidí, viz WOOD, s. 407.

⁵¹ Plným názvem *Exposition des produits de l'industrie française*.

⁵² Cit. podle HOBHOUSE, s. 8.

⁵³ Tamtéž.

a J. S. Russell, se poprvé mluvilo o uspořádání Světové výstavy.⁵⁴ Tím, že by byla Výstava světová, tedy, že by vystavovatelé a část návštěvníků pocházelo i z kontinentální Evropy, by pomohla domácím účastníkům-výrobci vytipovat nové možné zahraniční trhy pro uplatnění svých výrobků. Zároveň by se mohli poučit, jak by se dala zlepšit výroba.⁵⁵ Henry Cole i princ Albert byli oba zastánci snoubení designu a funkčnosti, technické úrovně strojů a vysokého umění, což by tříbilo vkus veřejnosti.⁵⁶

Dále byly na schůzce v Buckinghamském paláci řešeny základní otázky organizace a to, kde by měla stát výstavní budova. Uvažovalo se o Bettersea Fields, Regent's Parku, Primrose Hill, ostrovu Isle of Dogs, nádvoří paláce Somerset House.⁵⁷ Prvním vážným návrhem bylo postavit trvalou budovu na Leicester Square v centru Londýna. Začalo se diskutovat o její velikosti. Cole se zeptal prince Alberta, zda bude náměstí svou plochou stačit, načež mu princ Albert odpověděl: „*Určitě ne pro práce všech národů. Kde si Vy myslíte, že by to mělo být?*“ Cole odvětil, že v Hyde Parku.⁵⁸ Princ Albert si s ostatními šel Hyde Park prohlédnout a znovu se vrátil k myšlence postavit budovu na Leicester Square. Stavitel Cubitt mu ale řekl: „*Vaše královská výsosť navrhla Výstavou vykonat skvělé všeobecné dobro, ale jestliže [budovu – E. B.] postavíte na náměstí, na které má veřejnost, jestli ne zákonné právo, tak alespoň morální právo [jej užívat – E. B.], uděláte tím špatnou věc a učiníte špatný příklad.*“⁵⁹ Princ Cubittovu námitku uznal a už tento návrh nezmínil. Nakonec se všichni přiklonili k Hyde Parku jako vhodnému místu pro stavbu výstavní budovy.

Na následující schůzce 14. července v Osbornu byl dalším účastníkem opět ministr obchodu Henry Labouchère. Diskutovalo se o vytvoření výstavní Komise a odpovědnosti Společnosti, o organizaci a v neposlední řadě o financování. Bylo rozhodnuto o definitivní podobě organizace Výstavy: pevně se určil rok 1851 a místo konání Londýn a to, že hlavním zajišťujícím organizátorem bude sám princ Albert.⁶⁰

Co se týká nákladů na stavbu výstavní budovy, Cubitt navrhoval 50 000 liber šterlinků, Fuller 30 000 liber šterlinků a Královská společnost částku odhadla na 75 000 liber šterlinků. Společnost ale takovou sumou nedisponovala. Vedle výdajů na prostory se počítalo

---

⁵⁴ HIBBERT, C., *Královna Viktorie*, Ostrava 2004, s. 218.

⁵⁵ MARTIN, T., *The Life of His Royal Highness the Prince Consort*, Vol. 2, London 1876, s. 224.

⁵⁶ BRIGGS, A., *Iron Bridge to Crystal Palace: Impact and Images of the Industrial Revolution*, London 1979, s. 166.

⁵⁷ HIBBERT, s. 218.

⁵⁸ COLE, Vol. I, s. 125.

⁵⁹ Tamtéž, s. 126.

⁶⁰ Viz *14 July 1849, Minutes of meeting at Osborn House*, in: NATIONAL ARCHIVES, RC/H/1/1/16; dále WOOD, s. 412–413.

v rozpočtu i s vysokými částkami určenými jako odměny a ceny pro vystavovatele, jež měly zajistit to, že podnikatelé budou vyvíjet i výrobky, o kterých si myslí, že nepřinesou okamžitý zisk, ale výnos bude až dlouhodobý a bez vidiny odměny by se do vývoje a výroby takových produktů nepustili.

Členové Společnosti sice doufali, že určitý finanční příspěvek poskytne Parlament, ale i tak musela Společnost získat soukromé zdroje prostřednictvím subskripce a různých darů. Členové byli i toho názoru, že budou mít u donátorů a podnikatelů větší úspěch v přesvědčování k účasti na Výstavě, když jim ukáží již i plány výstavní budovy (viz další kapitola). Spoléhalo se také na zaštitění a autoritu prince Alberta, ale na druhou stranu, jeho účast ještě nebyla oficiální.

Henry Cole a Francis Fuller začali chodit za podnikateli a přesvědčovali je, že účast na Výstavě pro ně bude dobrou reklamou a lidé pak budou kupovat jejich výrobky.⁶¹ V létě 1849 navštívili zástupci Společnosti porcelánky ve Staffordshire (*Staffordshire Potteries*), města Sheffield, Leeds, Manchester a další průmyslové oblasti, aby získali podporu firem. Podpisy společností ochotných ke spolupráci byly 3. září 1849 předány princovi Albertovi, který zrovna přebýval na zámku Balmoral.⁶² Celou zprávu o průběhu schůzek odevzdal Henry Cole 5. října 1849. V ní uvedl, že se drželi přání prince Alberta a vždy jsme „[...] uvedli, že naše dotazy jsou pouze předběžného charakteru a nemělo by se o nich dále šířit.“⁶³ Nejprve navštěvovali vybrané jednotlivce a firmy po jednom, ale při návštěvě Manchesteru je překvapilo, že se na dojednanou schůzku „[...] dostavili i všichni důležití partneři velkých firem, a navíc se několik firem sešlo dohromady, aby firmy spolu jednaly ve stejné záležitosti.“⁶⁴ Původně se totiž členové Společnosti scházeli pouze s výrobci a továrníky a nenapadlo je přizvat i obchodníky a další osoby, které se také podílejí na vytváření, výrobě a prodeji výrobků.

Při návštěvě Manchesteru členové Společnosti tento postup změnili. Cole ve zprávě uvedl „[...] obdrželi jsme návrhy, že by bylo vhodné, abychom dali o našich plánovaných návštěvách vědět co nejdříve starostovi nebo primátorovi (*Chief Magistrate*), abychom jimi mohli být doporučeni skupinám, které jsme nejvíce žádoucí vidět. Okamžitě jsme tedy kontaktovali starostu Manchesteru, který nám zprostředkoval kontakt s nejvýznamnějšími osobami z města. Navrhl nám také, abychom navštívili Manchester znovu a laskavě nám nabídl pomoc a asistenci u dalších schůzek. Vaše královská Výsost uvidí, že se brzy ocitlo mimo naši moc omezit publicitu spojenou s našimi návštěvami, a jediné, co jsme mohli dělat,

---

⁶¹ BBC – BRAGG, 6:45–8:30. To se povedlo např. u obuvnické firmy *C. & J. Clark* (jejich boty se dodnes prodávají pod značkou *Clarks*), která na Výstavě vyhrála zlatou medaili za své gutaperčové galoše.

⁶² COLE, *Vol. I*, s. 127.

⁶³ Tamtéž, s. 128.

⁶⁴ Tamtéž.

*bylo při každé možné příležitosti opakovat, že naše nabídka spolupráce musí být považována za soukromou a důvěrnou.*⁶⁵

Na výše uvedené rozsáhlejší citaci z Coleovy zprávy je zřetelně vidět obtížné postavení členů Společnosti, protože jednali (zatím) bez oficiálního schválení Koruny či Parlamentu, který měl až do podzimu prázdniny, ale na druhou stranu zase organizátorům záleželo na co největším zapojení regionálních podnikatelů a významných osob. Dále Cole podotkl, že přijali jako pravidlo, že budou vždy své plánované návštěvy oznamovat starostovi daného města spolu s prosbou, aby zprostředkoval setkání s několika hlavními výrobci a dalšími významnými osobami města. V každém městě, které navštívili, bylo této jejich prosbě vyhověno a organizace jejich cest tak byla značně ulehčena. Změnila to až návštěva Dublinu: *„Dublinský starosta pozval na meeting značné množství lidí, a dokonce i reportéry z novin. Byla přijata jednomyslná rozhodnutí, která byla inzerována, a v Dublinských novinách byla vydána reportáž (ne tak úplně přesná, jak bychom si přáli), která byla následně přebírána ostatními novinami. Od této události naše návštěvy získaly poněkud méně soukromý charakter.*⁶⁶

Poté, co princ se Albert seznámil s názory průmyslníků a výrobců z celé země a shledal, že veřejnost je příznivě nakloněna nápadu uspořádat Výstavu, rozhodl, že by bylo vhodné uspořádat schůzi v Londýně. Ta se odehrála 17. října 1849 v Mansion House.⁶⁷ Bylo rozhodnuto *„nelimitovat exkluzivitu Výstavy jen na britský průmysl [...] výhoda britského průmyslu by mohla být zřejmá při jeho porovnání ve férové soutěži s ostatními národy*“.⁶⁸ Podle autorky této práce se postupně začala v přípravě projevovat i touha Velké Británie „se předvést světu“.

Princ Albert na podzim 1849 dosáhl (jako předseda a prezident *Royal Society*) souhlasu Parlamentu s pořádáním Výstavy, i když ani v Parlamentu nevládla jednohlasná shoda s jejím konáním.⁶⁹ V Parlamentu se také řešilo místo konání výstavy. Například lord Brougham, který sice uspořádání Výstavy podporoval, ale měl problém s Hyde Parkem jako místem konání, ve svém vystoupení v Sněmovně lordů argumentoval, že výstavbou výstavní

---

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, s. 128–129.

⁶⁷ Tamtéž, s. 133–134.

⁶⁸ HOBHOUSE, s. 9.

⁶⁹ Např. toryovský poslanec Charles Sibthorp prohlásil, že se jedná o zbytečnou výstavu zahraničního harampádí, že plán uspořádat výstavu je *„největší hloupost, podvod a klam, jaký se kdy pokusili vnutit lidu této země. Cílem jeho obhájců je zavést k nám cizí krámy všeho druhu.*“ viz HIBBERT, s. 220. Tento poslanec se ale proti Výstavě stavěl dlouhodobě, nesouhlasil např. s místem konání v Hyde Parku, viz Parlamentní debaty v Dolní sněmovně in *United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 113, 26th July 1850*, cc. 352-360, dostupné také in: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1850/jul/26/exhibition-of-1851-hyde-park#S3V0113P0_18500726_HOC_111. Sibthorp byl dlouholetým odpůrcem prince Alberta i v jiných záležitostech, viz DAVIS, s. 73.

budovy by mohlo dojít k „přidušení jedněch plíc tohoto velkého hlavního města“, jelikož bylo jasné, že budova bude muset být „obrovská, pokud měla za účel obsáhnout průmysl všech národů“. ⁷⁰ Bohatí a vlivní obyvatelé Kensingtonu sice proti využití Hyde Parku protestovali, ⁷¹ nakonec ale místo konání Výstavy bylo v dolní komoře Parlamentu bez problému schváleno poměrem 166 ku 47. ⁷²

Princ Albert na podzim 1849 v dopise svému vychovateli a dávnému mentorovi baronu Stockmarovi, že Východoindická společnost již přislíbila zaslat sbírku produktů na Výstavu. Také v něm vyjádřil obavu, že získat podporu v kontinentální Evropě nebude tak snadné. ⁷³ První, kdo ze zahraničí projevil zájem, byli Francouzi. Již v září 1849 napsal do své vlasti britský velvyslanec ve Francii Constantine Phipps, první markýz z Normanby, že francouzský prezident Ludvík Napoleon Bonaparte (budoucí císař Napoleon III.) byl ideou konání takové události nadšený. ⁷⁴

Jako nejlepší možností k provedení plánů se členům Společnosti jevilo vytvořit oficiální „státní“ Komisi v čele s princem Albertem. Členové Společnosti argumentovali, zvláště Princ Albert a Henry Cole, že je potřeba, aby Komise podporovala vláda a jmenovala některé členy, čímž by se Komise stala nezávislou a vyhnula se tak podezření, že je ovlivněna některými z přihlášených do vyhlášené veřejné soutěže na stavbu výstavní budovy. Pouze „tribunál obsazený Korunou a s dohledem prezidenta – prince Alberta mohl mít ve státě váhu a dát záruku nestrannosti Komise, která dohlížela na přední domácí a zahraniční výrobce.“ ⁷⁵ Tak byla 3. ledna 1850 dekretem královny Viktorie založena Královská komise pro Velkou výstavu (*The Royal Commission for the Exhibition of 1851*), ⁷⁶ dále označována jako *Komise*, která měla za úkol Výstavu zorganizovat. ⁷⁷ Královnou Viktorií byl prezidentem Komise jmenován princ Albert a do hlavní Komise ⁷⁸ 24 vážených členů ⁷⁹ a dva tajemníci. Součástí Komise byl pětičlenný Výkonný výbor Komise (*Executive Committee*) s jedním tajemníkem a pět pokladníků (*Treasurers to Royal Commission*). ⁸⁰ Dále byli ustanoveni dva speciální

---

⁷⁰ *United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 109, 19th March 1850*, cc. 1083-1085. In: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1850/mar/19/exhibition-of-the-works-of-industry-of>.

⁷¹ Viz SHEARS, s. 36–37.

⁷² DAVIS, s. 78.

⁷³ HOBHOUSE, s. 13.

⁷⁴ MARTIN, s. 225.

⁷⁵ HOBHOUSE, s. 10.

⁷⁶ Viz Příloha č. 1.

⁷⁷ *First Report of Commissioners*, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. vii–ix.

⁷⁸ Je zajímavostí, že Komise existuje dodnes a v dnešní době uděluje vědecká stipendia; v čele je dcera královny, princezna Anna.

⁷⁹ Například premiér lord John Russell, sir Robert Peel či W. E. Gladstone.

⁸⁰ Pokladníky byli bankéři Arthur K. Barclay, Lionel Rothschild a John W. Lubbock, investor Samuel M. Peto a bývalý guvernér Bank of England William Cotton.

komisaři pro komunikaci s místními (městskými a oblastními) komisemi⁸¹ Lyon Playfair a J. A. Lloyd.⁸² Komise dále určila členy tvořící cíleně zaměřené výbory, např. finanční, stavební, pro subskripce, právní pro uzavírání smluv, propagační, výbor pro stanovení cen vstupenek, pro tvorbu katalogů, pro udílení medailí, pro rozdělení zisku, a další odborné výbory pro jednotlivé sekce vystavovaných předmětů.⁸³

Royal Commission se poprvé sešla 11. ledna 1850 a vymezily se vzájemné kompetence Komise a Společnosti. Členy Výkonného výboru Komise byli původní iniciátoři Výstavy – členové *Royal Society* H. Cole, F. Fuller a G. Drew; tajemníkem se stal Matthew D. Wyatt. Výkonný výbor vedle organizace Výstavy měl spolu se Společností pořádat sbírky a shromažďovat příspěvky a finanční dary. Komise se začala scházet každý týden, schůzím většinou předsedal princ Albert.⁸⁴

Organizace Výstavy byla financována z darů ze soukromých zdrojů a půjček (cca 5000 přispěvatelů, z nichž největší sumu poskytl investor a železniční magnát Samuel Morton Peto – 20 000 liber šterlinků⁸⁵ a Královna Viktorie 1000 liber šterlinků a Princ Albert 500 liber šterlinků).⁸⁶ Peníze byly vybírány na různých večerech a benefících.⁸⁷ *Royal Society* pověřila své advokáty, aby vytvořili systém, který by lidem a firmám, kteří do organizace Výstavy vložili své peníze, zajišťoval podíl na zisku (podle výše vložených financí). Těmito úpisy se pokryla většina nákladů spojených s Výstavou.⁸⁸

Význační a majetní podnikatelé a obchodníci si byli vědomi potenciálu, který velká mezinárodní výstava skýtala, zvláště pro Velkou Británii a je samotné.⁸⁹ Dalším zdrojem financí se stala půjčka od *Bank of England* z června 1850, Cubitt se stal jedním z ručitelů.⁹⁰

Program prvního otvíracího dne a zahajovací ceremonie byl dokončen v úterý 22. dubna 1851,⁹¹ Výstava byla oficiálně slavnostně otevřena 1. května 1851. Před tímto datem bylo ale ještě potřeba provést spoustu práce, např. zajistit bezpečnost návštěvníků a jejich pohodlí včetně občerstvení, právně ochránit vystavovatele před krádeží jejich nápadů atd.,

---

⁸¹ Lokálních komisí bylo v Británii 330, viz *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I*, s. 18.

⁸² Viz tamtéž, s. 36.

⁸³ Appendix No. I, List of Committees in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 1–3.

⁸⁴ HOBHOUSE, s. 17.

⁸⁵ Ve svém dopise z 12. července 1850 se zavazoval princ Albertovi, že je připraven, pokud to bude nutné, darovat 50 000 liber šterlinků, in: *12 July 1851, Mr Peto to Col. Grey*, NATIONAL ARCHIVES, RC/H/1/4/61.

⁸⁶ WEINTRAUB, S., *Princ Albert: manžel královny Viktorie: nekorunovaný král Britského impéria*, Praha 1999, s. 187.

⁸⁷ DE HANN, 1:11–1:18.

⁸⁸ WEINTRAUB, s. 183.

⁸⁹ HOBHOUSE, s. 27.

⁹⁰ Půjčka 32 500 £ byla Bank of England vrácena již 22. května 1851 díky výběru vstupného za první tři týdny trvání Výstavy, viz First report in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. xviii.

⁹¹ HOBHOUSE, s. 60.

a provést to nejdůležitější, bez čeho by se Výstava nemohla konat – ani ne za rok postavit výstavní budovu.

2. PŘÍPRAVY NA VÝSTAVU

Jak již bylo v první kapitole uvedeno, volba na umístění výstaviště nakonec padla na Hyde Park. V březnu 1850 byla vypsaná veřejná soutěž na návrh budovy, do které se přihlásilo 233 návrhů.⁹² Kromě britských jich bylo nejvíce, a to dvacet sedm, z Francie. Komise v podmínkách soutěže určila, které stromy musejí být v Hyde Parku zachovány a musí se stát součástí výstaviště. Bylo doporučeno, aby budova byla konstrukčně řešena tak, aby po skončení Výstavy mohla být případně rozmontovaná a znovu postavená na jiném místě, aby byla maximálně jednopatrová a z ohnivzdorných materiálů. Návrhy měly být podány na jednom listu papíru, nakresleny v poměru 1:1 000 a měl být přiložen jeden papír s vysvětlením a proporcemi.⁹³ Komisi se však žádný návrh nelíbil natolik, aby jej přijala k realizaci výstavní budovy. Všechny návrhy odmítla a pokusila se utvořit vlastní projekt prostřednictvím návrhu člena Komise, stavebního inženýra Isambarda K. Brunela, přičemž návrh byl kombinací několika jiných došlých návrhů. Komise výsledek prezentovala dne 22. června 1850⁹⁴ v *Illustrated London News*.⁹⁵ Záměr Komise byl veřejností kritizován jako neetický a neestetický, budova podle návrhu Brunela⁹⁶ měla být cihlová, takže by nesplňovala podmínku dočasnosti stavby a stejně by se nestihla postavit do určeného termínu.

2.1 Křišťálový palác

Návrh, který se nakonec realizoval, byl od Josepha Paxtona, který nebyl klasický architekt, ale stavitel skleníků.⁹⁷ V roce 1840 byla dokončena stavba největšího skleníku světa *Great Conservatory*, který navrhl právě J. Paxton. V roce 1850 probíhala stavba dalšího skleníku v Chatsworthu a Paxtona napadlo použít tento typ stavby jako budovu pro Výstavu. Svou ideu zmínil Johnu Ellisovi, který ho vzal do kanceláře Komise, kde doufal, že potká Granvilla

---

⁹² Jmenný seznam viz Appendix, No. IX, Contributors of the Plans, In: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 63–66. SHEARS uvádí, že po termínu oficiálního uzavření řízení 8. dubna 1850 přišlo několik dalších návrhů, cit. dílo s. 42

⁹³ HOBHOUSE, s. 18.

⁹⁴ Tamtéž, s. 24.

⁹⁵ *Illustrated London News* byly prvním ilustrovaným týdeníkem, který zásadně pomohl dát Výstavě její vizuální identitu díky týdenním sloupkům, které zaznamenávaly stavbu Křišťálového paláce krok po kroku, a popisovaly přípravy Výstavy a vystavované objekty, viz SHEARS, pozn. č. 6, s. 54.

⁹⁶ SHEARS, s. 42.

⁹⁷ Joseph PAXTON (1803–1865) byl původně zahradníkem, jeho rodiče měli malou farmu. Od roku 1826 pracoval pro vévodu z Devonshiru jako zahradní architekt a stavitel skleníků a od roku 1849 spravoval vévodovi z Devonshiru jeho finance a zastupoval jej v představenstvu železniční společnosti Midland Railway. Za návrh Paláce získal Paxton v roce 1851 šlechtický titul a v roce 1854 byl jmenován členem Sněmovny lordů, tj. horní komory Parlamentu, viz COLQUHOUN, K., *A Thing in Disguise: The Visionary Life of Joseph Paxton*, London 2004; HOBHOUSE, s. 23–24.

Leveson-Gowera, druhého lorda Granvilla, viceprezidenta Komise (a zároveň synovce vévody z Devonshiru, u kterého Paxton pracoval). Místo Granvilla byl ale v kanceláři Komise přítomný Henry Cole, kterému se Paxtonovy dřívější projekty líbily a navrhl, aby se Paxton neprodleně přihlásil do soutěže Komise s vlastním návrhem.⁹⁸ Paxton připravil návrh výstavní budovy, 20. června 1850 se vrátil do Londýna a na radu Roberta Stephensona, který byl do přípravy Výstavy také zapojený, šel nejdříve navštívit Henryho Broughama, prvního barona Brougham a Vaux, další den lorda Granvillea a 23. června i prince Alberta. Ve stejný den Paxton kontaktoval Charlese Foxe, drážního inženýra a spolumasítele stavební firmy, a Roberta Lucase Chance, jehož firma na výrobu skla (*Chance Brothers & Company, Birmingham*) dodala okenní sklo pro Paxtonův dřívější projekt *Great Stove House* realizovaný v roce 1839. Princovi Albertovi se Paxtonův návrh líbil a ze své předchozí návštěvy v Chatsworthu věděl, že je zahradní architekt schopný a spolehlivý. Dne 25. června byl Paxtonův projekt představen na schůzi Komise, která v té době čelila silné veřejné kritice za svůj cihlový návrh, uveřejněný jen tři dny předtím. Zároveň z devatenácti firem přihlášených na realizaci cihlového návrhu dodaly k 28. červnu 1850 podklady pouze tři. Komise pro svůj cihlový návrh další stavitele nesehnala, mimo jiné proto, že se všem nabízená částka na výstavbu zdála nízká a největší překážkou byla časová tíseň.⁹⁹ Cole tedy navštívil stavitele Ch. Foxe, který mu řekl, že je připravený zrealizovat Paxtonův skleněný návrh. Paxtonův návrh rozpočtu byl 85 800 £.¹⁰⁰

Dne 6. července 1850 vyšel, opět v *Illustrated London News*, Paxtonův návrh, který později získal označení Křišťálový palác (*Crystal Palace*), s velmi pochvalným komentářem. Podle autorky této práce se jednalo o značný mediální nátlak na Komisi Výstavy, aby oficiálně přijala tento návrh. Noviny až pochlebovačně vyzdvihovaly parametry budovy a jejího provedení tak, jak již byly předtím určeny požadavkem Komise – prosklená budova je přímo konstruována na vystavování exponátů s dobrým osvětlením, je vzdušná a světlá, podlahy jsou snadno udržovatelné a pohodlné na chůzi, budova se rychle postaví a stavba bude šetrná k přírodě v Hyde Parku, kdy se stromy rostoucí na staveništi nebudou kácet, ale nechají se růst uvnitř Paláce.¹⁰¹

Dne 15. července 1850 stavební subkomise doporučila Komisi oficiálně přijmout Paxtonův skleněný návrh a 26. července byla uzavřena ústní smlouva se stavební firmou *Fox, Henderson & Company* s cenou za stavbu ve výši 150 000 liber šterlinků, pokud si bude

---

⁹⁸ Viz Příloha č. 2.

⁹⁹ SHEARS, s. 43.

¹⁰⁰ HOBHOUSE, s. 24–25.

¹⁰¹ *Illustrated London News* 6 July 1850, s. 18, text in SHEARS, s. 45–47.

Komise přát vzniklou budovu ponechat ve svém vlastnictví, anebo pouze za 79 800 liber šterlinků, pokud stavba zůstane majetkem stavební společnosti.¹⁰² Navíc bylo dohodnuto, že v případě demontáže si stavební firma *Fox, Henderson & Company* může nechat komponenty budovy.¹⁰³ Smlouva z července byla pouze verbální, sepsaná a podepsaná byla až na konci října 1850.¹⁰⁴ Fox poznamenal, že v době písemného uzavření smlouvy on a jeho partneři již utratili 50 000 liber šterlinků za plány a konstrukci, a to bez jakékoli možnosti případného odškodnění a právní jistoty.¹⁰⁵

2.1.1 Technické náležitosti a stavba

První dělníci na stavenišťe nastoupili 30. července 1850. Nejdříve se kolem stavenišťe postavil dřevěný plot. Byly položeny základy a došlo k ustanovení a zvednutí nosníků, první nosník byl vztyčen 26. září 1850.¹⁰⁶ Dvacetimetrové ocelové nosníky byly zvedány kladkostrojem, který byl poháněn koňmi.¹⁰⁷ Střechu tvořilo 18 932 kusů skleněných tabulek, které byly instalovány od 2. listopadu pomocí Paxtonova systému jezdících vozíků umístěných na kolejnicích.¹⁰⁸ Na řezání se použily kotoučové pily poháněné parním pohonem. Palác zasklilo 80 dělníků za týden.¹⁰⁹ Na stavbu se celkem spotřebovalo 4500 tun železa, 3230 sloupů a 300 000 skleněných tabulí o rozměru 1,24 m x 0,254 m.¹¹⁰ Nakonec se položila podlaha. Ta byla z dřevěných (borovicových) desek, které původně tvořily plot kolem stavenišťe.¹¹¹ Budova byla 563 metrů dlouhá, 139 metrů široká a navíc s výklenky do prostoru okolo 14 metrů. Vysoká byla přes 30 metrů, po vnitřním obvodu byly v úrovni prvního patra několik metrů široké galerie s celkovou rozlohou 9525 m².¹¹² Po dostavění se Křišťálový palác stal s plochou 91 974 m² v té době největším zastřešeným prostorem na světě.¹¹³ Navíc vzrostlé parkové stromy ponechané uvnitř Křišťálového paláce zdůraznily rozsáhlost prostoru stejně jako impozantní Oslerova křišťálová fontána, vysoká 8,2 metru, která stála přibližně uprostřed budovy a byla vyrobena ze čtyř tun růžového skla.

---

¹⁰² KISS, K., *The Crystal Palace Museum: A Rare Pavilion: The Great Exhibition, Part 2*, London 2016, s. 1. Konečná cena zaplacená za stavbu se nakonec vyšplhala na 142 780 liber šterlinků, viz COLE, *Vol. I*, s. 171.

¹⁰³ SHEARS, s. 43.

¹⁰⁴ DE HANN, 4:12–4:23.

¹⁰⁵ HOBHOUSE, s. 30.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 34.

¹⁰⁷ Viz Příloha č. 3.

¹⁰⁸ Viz Příloha č. 4.

¹⁰⁹ HALADA – HLAVAČKA, s. 22.

¹¹⁰ HIBBERT, s. 221.

¹¹¹ KISS, s. 2.

¹¹² BERYL, P. – FOWER, Ch., *The Crystal Palace, its Architectural History and Constructive Marvels*, London 1851, s. 33–35.

¹¹³ SHEARS, s. 43.

Tabulkové sklo bylo relativně novým vynálezem – v roce 1832 ho představila birminghamská Společnost bratrů Chanceových, která ho také dodala pro stavbu Paláce. K rozvoji výroby a používání tabulkového skla pomohlo to, že v roce 1845 byla odstraněna daň ze skla, čímž se sklo zlevnilo.¹¹⁴

Stavba probíhala rychle, hlavně díky tomu, že železné nosníky byly vyrobeny poblíž Birminghamu (ve městě Smethwick) společností *The London Works* (subdodavatel *Fox, Henderson & Company*) a poté Severozápadní železnici dorazily do Londýna.¹¹⁵ Bylo tak poprvé využito prefabrikovaného způsobu výroby, tedy hromadné výroby stavebních dílů, plynule dodávaných na místo montáže v daném pevném termínu zahájení Výstavy. Ke komunikaci mezi stavenišťem a továrnami mimo jiné sloužil telegraf.¹¹⁶

Vertikální nosné sloupy byly duté, aby mohly odvádět dešťovou vodu.¹¹⁷ Sloupy, nosníky a zábradlí byly natřeny modrou, červenou a žlutou barvou v poměru 8:5:3. Toto schéma vymyslel Owen Jones,¹¹⁸ který tvrdil, že v takovém poměru jsou barvy zastoupeny v přírodě. Každá barva byla od další oddělena bílým pruhem, a tak natírání zabralo hodně času, probíhalo až do poloviny dubna 1851.¹¹⁹ Aby se zabránilo velkému horku od slunce z jižní strany, obložilo se zasklení na přední straně budovy (tj. straně směřující na jih) dřevem.

Stavební dozor prováděl tajemník Výkonného výboru Komise Matthew D. Wyatt.¹²⁰ Počet dělníků na stavbě se postupně navyšoval, od konce listopadu jich bylo už přes 2000.¹²¹ Evidence takového množství dělníků se prováděla pomocí osobního čísla a měděných žetonů. Každému pracovníkovi, když byl přijat do zaměstnání a jeho jméno zapsáno do účetní knihy, bylo přiděleno určité číslo, které bylo současně vyraženo na několika mosazných žetonech, rozlišených názvy a tvary (na osmihranném bylo označení stavební firmy, na druhém oválném nápis „BREAKFAST“, a na třetím kulatém „DINNER“).¹²² Každý dělník musel u vstupní brány na stavenišť v průběhu dne třikrát odevzdat jeden z označených žetonů; konkrétně první ráno při nástupu do práce, druhý po návratu ze svačiny a třetí po návratu z hlavního jídla. Žetony byly poté roztříděny úředníky a zapsány do evidence a večer

---

¹¹⁴ DAVIS, s. 87.

¹¹⁵ WEINTRAUB, s. 195.

¹¹⁶ Firma *Fox Henderson & Company* spolupracovala s vynálezcem a technikem Williamem [Wilhelmem] Siemensem, který firmu upozornil na možnosti telegrafie, protože byl anglickým obchodním zástupcem berlínské firmy Siemens & Halske, viz WATSON, G., *The Smeatonians: The Society of Civil Engineers*, London 1989, s. 80.

¹¹⁷ Toto uplatnil J. Paxton už při stavbě skleníku v Chatsworthu.

¹¹⁸ Owen JONES (1809–1874) byl architekt, designér a teoretik dekorativního umění. Byl vybrán Komisí jako hlavní interiérový designér výstavních prostor.

¹¹⁹ DE HANN, 11:07–11:52.

¹²⁰ Viz HOBHOUSE, s. 32.

¹²¹ Je dochované týdenní účetnictví včetně údajů, kolik lidí každý týden na stavbě pracovalo, viz Appendix, No. XI, Statement of the Materials, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. 4*, s. 70.

¹²² Viz Příloha č. 5.

při odchodu vráceny u brány dělníkům. Pokud by člověk nepřišel do práce, nebo byl v práci jen po část dne a konkrétní žeton s jeho číslem chyběl, odpovídající částka se odečetla z jeho týdenní mzdy vyplácené vždy v sobotu večer,¹²³ která byla ve výši 1 £ 4 šilinků.¹²⁴ Dělníci pracovali šest dní v týdnu, průměrně kolem 10 až 12 hodin denně.

Stavba kvůli své výšce a montáži těžkých železných nosníků vypadala nebezpečně. V prosinci 1850 došlo na stavbě k smrti tesaře Timothy Burnse poté, co spadl z příčky, ale jinak se stavba obešla téměř bez zranění.¹²⁵ Kvůli bezpečnosti budoucích návštěvníků se prováděly „zátěžové testy“ – 300 dělníků skákalo po galeriích, vojáci pochodovali centrálním křídlem, vozíky naložené dělovými koulemi testovaly pevnost podlah.¹²⁶ Průběh stavby sledovaly nejen noviny *Illustrated London News*,¹²⁷ ale i londýnská veřejnost, pro kterou se stalo staveniště atrakcí: za dost vysokou sumu 5 šilinků se lidé mohli jít podívat na staveniště,¹²⁸ jak probíhají stavební práce. Nejvíce přihlížejících lidí – 3000 – stavbu navštívilo v únoru 1851,¹²⁹ kdy již byly všechny hlavní práce na exteriéru hotovy.¹³⁰

Do té doby nebyla postavena stavba takových rozměrů¹³¹ s tak krátkým požadovaným termínem dokončení.¹³² Způsob stavby s užitím velkého množství stejných dílů byl možný díky vylepšení obráběcích strojů, pokroku spojeného s průmyslovou revolucí a díky použití železniční dopravy. Montáž konstrukce a další stavební práce provázely stroje ve všech krocích – výroba sloupů, skla, okapů, vozíků na zasklení. Nikdy předtím nedošlo k takovému propojení stavebnictví a průmyslu.¹³³ Novátorství Paxtonovy budovy neleželo jen v jeho návrhu, ale také v provedení stavby. Předpoklady pro úspěšnou a rychlou realizaci stavby byly dány teprve několik let předtím¹³⁴ (nové technologické postupy, rozvinutější dopravní infrastruktura pro zásobování materiálem, lepší možnost komunikace).

2.2 Patentové zákony

V souvislosti s organizací Výstavy okamžitě vyvstala otázka pirátství, kopírování a krádeží nápadů vystavovaných exponátů. Henry Cole byl velkým obhájcem reformování patentového

---

¹²³ BERYL – FOWLER, s. 80.

¹²⁴ WEINTRAUB, s. 198.

¹²⁵ Viz DE HANN, 7:59–8:03.

¹²⁶ HIBBERT, s. 221.

¹²⁷ Viz Příloha č. 6.

¹²⁸ Viz Příloha č. 7.

¹²⁹ DE HANN, 9:23– 9:38.

¹³⁰ HOBHOUSE, s. 38.

¹³¹ Viz Příloha č. 8 a č. 15 .

¹³² HOBHOUSE, s. 34.

¹³³ DAVIS, s. 87–88.

¹³⁴ BRIGGS, s. 168.

zákona, protože tvrdil, že „téměř okamžitě, jak byla Výstava oznámena, každému přišlo absurdní, aby pozvaní vystavovatelé dávali na obdiv ovoce své intelektuální práce, přičemž by zároveň měli být vystaveni drancování svých nápadů.“¹³⁵

Stávající patentový zákon byl velmi neefektivní a neodpovídající nastupující průmyslové době. Celé správní řízení k získání patentové ochrany bylo desetifázové, za každou fází se platilo a pro plnou účinnost byly potřeba dva podpisy od panovníka.¹³⁶ Celé řízení tak bylo velmi zdlouhavé a nákladné, takže si podle něho ani někteří vynálezci nemohli zapsání patentu dovolit.

Udělování patentů právně upravovala Statuta o monopolech (*Statute of Monopolies*) z roku 1624 – patenty byly udělovány jako speciální licence od panovníka. Umožňovaly jejich držitelům plné vlastnické ovládání na dobu maximálně 14 let.¹³⁷ Vlastníci patentu mohli patentované objekty vyrábět, prodávat a pronajímat, udržení patentu ale nebylo jednoduché a bylo finančně nákladné.¹³⁸

Reforma patentového zákona byla, stejně jako další liberální reformy poloviny 19. století ve Velké Británii, připravována parlamentními výbory (*Select Committee Structure*). Dne 24. června 1850 představil Granville George Leveson-Gower, druhý hrabě Granville, ve Sněmovně lordů novelu zákona o ochraně designů (*Law of Copyright of Designs Amendment Bill*). V preambuli navrhovaného zákona bylo uvedeno, že cílem je podpořit výstavu uměleckých děl.¹³⁹ Během podzimu 1850 měla Asociace vynálezců (*Association of Inventors*) k návrhu zákona připomínky, podle kterých hrabě Granville svůj návrh modifikoval. Výsledkem pak byl zákon na ochranu vynálezů (*The Protection of Inventions Act*),¹⁴⁰ který vstoupil v platnost 11. dubna 1851 a poskytoval ochranu duševnímu vlastnictví.¹⁴¹

Zákon na ochranu vynálezů byl „nouzový zákon“ (*emergency legislation*) vydaný pouze pro potřeby vystavovatelů na Světové výstavě, přičemž stávající patentové zákony zůstaly v platnosti¹⁴² a výrobky a vynálezy se zařadily do stávajícího systému registrace patentů.¹⁴³ Zákon umožňoval jednak levnější zapsání patentu – úkon zapsání nebyl ani zpoplatněn, a také umožnil vynálezci „vystavovat jeho vynálezy ve [výstavní – E. B.] budově,

¹³⁵ COLE, *Vol. II*, s. 242–243.

¹³⁶ PURBRICK, L., Knowledge is Property: Looking at Exhibits and Patents in 1851, in: *Oxford Art Journal*, Vol. 20, 1997, No. 2, s. 56.

¹³⁷ JOHNSON, P., *Privatised Law Reform: A History of Patent Law Through Private Legislation 1620–1907*, Abington 2018, s. 121.

¹³⁸ PURBRICK (1997), s. 56.

¹³⁹ WEBSTER, T., *The New Patent Law: Its History, Object and Provisions* [...], London 1853, s. 5.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 7–8.

¹⁴¹ Appendix No. XXIII, Reports from Mr Peter Le Neve Froster upon the working of the Protection of Invention Act 1851, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 109.

¹⁴² PURBRICK (1997), s. 56.

¹⁴³ WEBSTER, s. 5.

publikovat detaily v novinách, katalogích atd., aniž by byla narušena platnost patentu, který získal do jednoho roku od zapsání. [Vynálezce – E. B.] má právo prodávat své vynálezy [...].¹⁴⁴ Ochrana právním předpisem *The Protection of Inventions Act* byla původně udělena na rok do 13. října 1852, ale v roce 1852 byla ochrana prodloužena až do února 1853.¹⁴⁵

Zákon umožňoval i rychlejší získání ochrany vystavovaných vynálezů zavedením záznamového procesu ve třech etapách. Nejprve se musela podat specifikace, tedy popis vynálezu podepsaný „prvním a pravým vynálezcem“ generálnímu patentovému zástupci (*Attorney-General*). Poté žadatel obdržel certifikát a nakonec musela proběhnout registrace certifikátu v Registru vynálezů (patentů) v Patentové kanceláři (*the Registrar of Designs at the Designs Office*)¹⁴⁶ v Somerset House.¹⁴⁷ V *Mechanics Magazine – Museum, Register, Journal and Gazette* vydávaném Asociací pro ochranu a regulaci patentů (*Association of Patentees for the Protection and Regulation of Patent Property*) vycházel týdně seznam nových britských patentů.¹⁴⁸

Ještě před zahájením Výstavy 1. května 1851 bylo vydáno kolem 300 certifikátů, v říjnu 1851 na konci konání Výstavy bylo nově zaregistrováno již přes 600 vynálezů.¹⁴⁹ Patent umožňoval zákonnou kontrolu i nad vytvářením kopií. Podle Cola ochranu podle zákona obdrželo 620 vystavovaných předmětů,¹⁵⁰ což byl ovšem zlomek z vystavovaných předmětů v Křišťálovém paláci. Patentovou registraci nejčastěji využili vystavovatelé z Londýna a velkých měst, nejvyšší procento patentovaných britských exponátů bylo z kategorie strojírenství (z 242 průmyslových strojů a nástrojů bylo patentovaných skoro 30 %, z 406 motorů a pohonných jednotek bylo patentovaných 25 %, z 261 zemědělských strojů a nástrojů bylo patentovaných skoro 20 %).¹⁵¹

Dočasný a alternativní *The Protection of Inventions Act* se stal základem pro další reformy, protože vyšlo najevo, že nový a trvalý patentový zákon je potřebný.¹⁵² Dne 1. června 1852 byl vyhlášen nový patentový zákon (*The Patent Law Amendment Act*), který vycházel přímo z *Protection of Inventions Act* z roku 1851, a reformoval staré patentové předpisy.

---

¹⁴⁴ Appendix No. XXIII, Reports, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 109.

¹⁴⁵ WEBSTRER, s. 8.

¹⁴⁶ PURBRICK (1997), s. 56.

¹⁴⁷ V Somerset House sídlila *Royal Academy of Arts*, část londýnské *School of Design*, jejímž spolutvůrcem byl od roku 1852 H. Cole, a také některé vládní úřady.

¹⁴⁸ Viz *Mechanics Magazine*, [Vol. 29], 1851, No. 1430–1480; *Mechanics Magazine*, [Vol. 30], 1852, No. 1482–1533, celý ročník 1851 in: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=mem&datum=1851&zoom=33>; celý ročník 1852 in <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=mem&datum=1852&zoom=33>.

¹⁴⁹ Appendix No. XXIII., Reports from Mr Peter Le Neve Froster upon the working of the „Protection of Invention Act 1851, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 109.

¹⁵⁰ COLE, Vol. II, s. 243.

¹⁵¹ MOSER, P., *Innovation without Patents: Evidence from World's Fairs*, in: *Journal of Law & Economics*, Vol. 55, 2012, No. 1, s. 45, 58.

¹⁵² JOHNS, A., *Piráctví: Boje o duševní vlastnictví od Gutenberga po Gatese*, Brno 2013, s. 315.

Ustanovil jen dva úřady (*Officies*) a Veřejný rejstřík patentů. Zavedl rozložené platby – náklady na uchování patentu na 14 let se platily postupně během 10 let. Systém poskytoval půlroční dobu ochrany, během níž dokončovali vynálezci své vynálezy.¹⁵³ Zapsání a uchování patentu na celé Spojené království stálo 25 £, do tří let bylo potřeba zaplatit poplatek dalších 50 £ a do sedmi let ještě 100 £.¹⁵⁴ Díky novému patentovému zákonu se počet udělených patentů podstatně zvýšil.¹⁵⁵ Anglie, Skotko a Irsko se staly „jednotnou patentovou oblastí“ (předtím platily patenty jen pro danou zemi, kde se patenty zapsaly).¹⁵⁶ Byl vytvořen jeden funkční Patentový úřad a přístupný archiv patentů. Žadatelům byla poskytnuta ochrana už od data podání žádosti, a ne až od data udělení ochrany.¹⁵⁷

S tvorbou nových patentových zákonů v letech 1851 a 1852 se ale také objevily názory, že celé patentové zákonodárství a patenty by bylo záhodno zrušit úplně, protože představují překážky volného trhu.¹⁵⁸

2.3 Zajištění bezpečnosti

V letech 1848–1849 hýbalo Evropou revoluční hnutí. Velké Británii se víceméně vyhnulo (pokud pomineme Chartismus na konci 30. a v průběhu 40. let 19. století). Rozhodně Velkou Británii nepotkaly bouře a násilnosti jako byly v Itálii, Francii, v Rakousku a dalších evropských zemích. Obyvatelé Londýna měli obavy, že s tím, jak bude navštěvovat Výstavu a Londýn velké množství lidí, bude hrozit nějaký atentát nebo dokonce revoluce, dojde k „mísení tříd“, zvláště „nebezpečných tříd“.¹⁵⁹

Britskému velvyslanci Williamu Templeovi vyjádřil obavu neapolský král (resp. král obojí Sicílie) Ferdinand II., který měl starost, aby se mysl Neapolců neznečistila revolučními doktrínami. Král dokonce odrazil továrníky od posílání věcí na Výstavu a ti, kdo zažádali o cestovní pas, byli upozorněni, že jim možná nebude umožněn návrat.¹⁶⁰ Velký strach, že revolucionáři pojedou do Londýna se záminkou návštěvy Výstavy, ale přitom budou agitovat své krajany, měli též představitelé Ruska, které přestalo vydávat cestovní pasy, když se dozvědělo, že hrozí toto nebezpečí.¹⁶¹ Nepokojů se obával i ministerský předseda John Russell, první hrabě Russell, a radil se Arthurem Wellesleyem, prvním vévodou

---

¹⁵³ PURBRICK (1997), s. 60.

¹⁵⁴ JOHNSON, s. 164.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 162.

¹⁵⁶ WEBSTER, s. 3.

¹⁵⁷ JOHNS, s. 316.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ BBC – BRAGG, 10:45–11:50.

¹⁶⁰ HOBHOUSE, s. 56.

¹⁶¹ DAVIS, s. 113.

z Wellingtonu, jaká učinit opatření. Wellington navrhl zapojit vojsko, hlavně jezdeckvo. Proti tomu se ale postavil princ Albert, který tvrdil, že přítomnost vojáků se neshoduje s cíli a zaměřením Výstavy.¹⁶²

K zajištění bezpečnosti byla vytvořena nová divize Metropolitní policie¹⁶³ o tisíci mužích. Byla zřízena speciálně k tomu, aby fungovala jako dozor a hlídala Výstavu. Očekávalo se, že Výstavu navštíví hodně lidí, a stane se tak lákavá i pro kapsáře a zloděje. Londýnská policie požádala o pomoc a radu další evropské policie a také komisariáty z ostatních velkých britských měst, aby jim pomohly a poradily, jak postupovat proti známým kriminálním živlům z těch měst, kde jinak působily. Kriminální živly policejní kolegové znali lépe ze svých měst a mohli je identifikovat: z 12 velkých britských měst bylo do Londýna posláno po dvou strážnících.¹⁶⁴ Některé německé státy nabídly pomoc s identifikováním dobře známých „nebezpečných nebo kriminálních charakterů“, kteří mohou navštívit Anglii v době konání Výstavy.¹⁶⁵ Kromě žádosti o radu také britští policisté pozvali kolem 36 svých evropských kolegů, kteří chodili v civilu po výstavišti a pozorovali případné zloděje či jiné podezřelé. Bylo to vstřícné gesto směrem k vládám evropských států, které se bály reakčních sil.¹⁶⁶ Přítomnost cizích policistů také vyhovovala kontinentálním úřadům, protože pomocí nich mohly zároveň sledovat svůj politický exil ve Velké Británii.¹⁶⁷

V souvislosti s neuniformovanými evropskými policisty se stal i jeden incident – na Výstavě se šestice francouzsky mluvících mužů chovala podezřele, a tak je Metropolitní policie zatkla. Ale ukázalo se, že muži byli belgičtí detektivové, kteří byli samotnou Metropolitní policií pozváni jako konzultanti.¹⁶⁸

První světová výstava podnítila vytvoření nové specializované policejní jednotky a spolu s odpovědností, která byla na Policii přenesena (musela hlídat kolekci za 1 781 929 liber šterlinků¹⁶⁹), se Policie stala novou silou ve státě.¹⁷⁰ Odpovědnost za policejní záležitosti dostal šéf inspektor Policie Richard Mayne. Ten požadoval po Komisi, aby omezila množství návštěvníků, kteří mohli být naráz ve výstavní budově.¹⁷¹ Komise byla ochotná zaplatit 5043 liber šterlinků za hlídání výstavní budovy (u vchodů a cest k Paláci) na 6 měsíců – od 1. března do 1. září 1851, přičemž mělo sloužit vždy jen tolik policistů, kolik bylo reálně

---

¹⁶² HIBBERT, s. 220.

¹⁶³ Londýnská Metropolitní policie byla vytvořena v roce 1829.

¹⁶⁴ DAVIS, s. 116.

¹⁶⁵ HOBHOUSE, s. 57.

¹⁶⁶ DAVIS, s. 114.

¹⁶⁷ BBC – BRAGG, 26:10–27:29.

¹⁶⁸ Tamtéž, 27:30–27:52.

¹⁶⁹ Appendix No. XXXVI. in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 164.

¹⁷⁰ BBC – BRAGG, 12:00–12:05; 26:45–26:50.

¹⁷¹ DAVIS, s. 116.

potřeba,¹⁷² a také pro ně vyhradila zázemí v prostoru Paláce,¹⁷³ kde bylo zavedené i telegrafické spojení s hlavním policejním velitelstvím v ulici Whitehall.¹⁷⁴ Strážníci dohlíželi také na příjezdy návštěvníků, tj. hlídali poblíž nádraží. Opatření zafungovala a v souvislosti s Výstavou bylo nahlášeno jen pár drobných krádeží.¹⁷⁵ Na klidný průběh Výstavy většinou dohlíželo 350 až 400 policistů. Nakonec Komise zaplatila Metropolitní policii za všechny služby spojené s bezpečností Výstavy a s hlídáním stavby a vnitřních prostor a expozic od února 1851 až do ledna 1852 celkem sumu 19 647 £.¹⁷⁶

Požární bezpečnost hlídalo 200 královských ženistů, 24 jich drželo každou noc hlídku. Podle požárního plánu byl vodovod veden uvnitř budovy, kde napájel fontány a pítka s filtrovanou vodou a současně sloužil jako požární hydrant.¹⁷⁷ Pokud si chtěli vystavovatelé sjednat pojištění proti požáru či dalším událostem, mohli to udělat, ale na vlastní náklady.

---

¹⁷² Viz *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I*, s. 27.

¹⁷³ DAVIS, s. 116.

¹⁷⁴ [O'BRIEN, W.], *The Police System of London*, in: *The Edinburgh Review*, 1852, No. 195, s. 10.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 21.

¹⁷⁶ Appendix No. XXV, Police Arrangements, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 127.

¹⁷⁷ Appendix No. XXVI, Security from Fire, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 130–131.

3. VÝSTAVA

3.1 Zahájení První světové výstavy

Výstava byla zahájena ve čtvrtek 1. května 1851. Slavnostně ji otevřela královna Viktorie, princ Albert a jejich dvě nejstarší děti – Eduard, princ z Walesu a princezna Viktorie.¹⁷⁸ Z Buckinghamského paláce vyjeli v 11 hodin dopoledne v průvodu devíti kočárů.¹⁷⁹ Do Paláce přijeli severním vchodem v pravé poledne, doprovázeni výstřely z kanónů a troubením fanfár. Arcibiskup z Cantebury John Bird Summer pronesl modlitbu a sbor za doprovodu varhan zazpíval Händlovo *Hallelujah* z oratoria Mesiáš.¹⁸⁰ Princ Albert pak předstoupil a pronesl úvodní řeč. V ní znovu zopakoval účel Výstavy jako propagaci všech forem lidské píle, pracovitosti a posílení vazeb a míru mezi všemi národy Země. Následovala prohlídka Výstavy; v čele slavnostního procesí kráčela královna Viktorie s manželem a svými dvořany a Komise s J. Paxtonem. Když byla slavnostní prohlídka skončena, vrátila se královna Viktorie na svůj trůn umístěný v hlavní hale vedle fontány,¹⁸¹ znovu doprovázená fanfárami a za všeobecného jásotu vyhlásila *The Great Exhibition of Works of Industry of All Nations* za otevřenou.¹⁸²

Atribut trůnu a způsob otevření, podobný královské korunovaci či otvírání Parlamentu, poukazoval na to, že i když byla Výstava na jednu stranu nezávislou událostí včetně jejího soukromého financování, byla se státem, resp. s královským párem, provázána a navenek se jevila jako akt královské moci. Propojení události se státem (schválení Parlamentem, jmenování Komise pod označením *Royal Commision*) a záštita královny Viktorie výrazně zvýšila prestiž Výstavy. Podobnost s ceremonií otvírání Parlamentu korespondovalo v očích veřejnosti s tím, že Výstava byla spojována s novým hospodářským liberalismem až do té míry, že se objevovalo i označení události jako „průmyslového parlamentu“. Na druhou stranu svou roli hrálo i to, že program slavnostního otevření se dělal na poslední chvíli, a tak bylo nejjednodušší použít za vzor právě tyto ceremonie, tj. královskou korunovaci nebo otvírání britského Parlamentu panovníkem.¹⁸³

Slavnostního otevření se původně měli účastnit jen diplomaté a důležité osoby, ale z důvodu protestů bylo 28. dubna oznámeno, že na ceremonii mohou přijít všichni, kdo si

---

¹⁷⁸ DAVIS, s. 126.

¹⁷⁹ HIBBERT, s. 221.

¹⁸⁰ DAVIS, s. 127.

¹⁸¹ Viz Příloha č. 9.

¹⁸² DAVIS, s. 127–128.

¹⁸³ Tamtéž, s. 122.

koupili tzv. sezónní (permanentní) vstupenku.¹⁸⁴ Prvního května tak bylo v Paláci na 30 000 lidí a další desetitisíce lidí byli v Hyde Parku.¹⁸⁵ Přídomek Výstavy jako „světové“ (*of All Nations*) byl oprávněný, protože se zúčastnili vystavovatelé z Velké Británie a britských kolonií a dále z více jak 30 zemí; účastnily se téměř všechny evropské země včetně Ruska, dále Egypt, Tunisko, Persie, Čína, Osmanská říše, Brazílie, Chile, Peru, Bolívie, Mexiko a Spojené státy americké.¹⁸⁶

3.2 Návštěvní doba a vstupné

Výstava byla pro návštěvníky otevřena každý den od pondělí do soboty od 9 hodin ráno do 6 hodin večer, na podzim se otevírací doba posunovala podle západu slunce, protože v Paláci nebylo umělé světlo, ale jen denní světlo. Výstava byla uzavřena pro veřejnost 11. října 1851, slavnostní zakončení proběhlo 15. října.¹⁸⁷

Vstupné na Výstavu se lišilo. Na slavnostní otevření 1. května 1851 mohly jen osoby se sezónními vstupenkami,¹⁸⁸ které stály 3 libry šterlinků 3 šilinky pro muže¹⁸⁹ a 2 libry šterlinků 2 šilinky pro ženy.¹⁹⁰ V prvních dvou dnech po otevření (2. a 3. května 1851) bylo vstupné 1 libra šterlinků na osobu. Od 4. května do 22. května bylo vstupné 5 šilinků. Po třech týdnech od otevření byly ceny vstupenek sníženy, od pondělí do čtvrtka stál vstup šilink, v pátek bylo vstupné 2 šilinky a 6 pencí, o sobotách do 2. srpna 5 šilinků a soboty po 9. srpnu bylo vstupné 2 šilinky 6 pencí.¹⁹¹ Pro srovnání, dělník pracující na výstavbě Křišťálového paláce si vydělal průměrně za den 4 šilinky.¹⁹²

Aby se zabránilo tvoření front, musel návštěvník zaplatit přesnou sumu, peníze za vstupenky se nerozměňovaly a nevracely. Noviny *The Daily News* si po uzavření Výstavy postěžovaly, že pokladní prodávali vstupenky tak rychle, že neměli čas si mince pořádně prohlédnout, takže z vybraného vstupného na místě, v celkové výši 275 000 liber šterlinků

---

¹⁸⁴ HOBHOUSE, s. 60.

¹⁸⁵ DAVIS, s. 125.

¹⁸⁶ Viz *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I*, s. ix–x.

¹⁸⁷ Ve dnech 13. až 15. října mohli Výstavu navštívit pouze vystavovatelé a sponzoři.

¹⁸⁸ Viz Příloha č. 10.

¹⁸⁹ Což odpovídá zhruba dnešním 450 £, viz *Kalkulačka inflace* in <https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/inflation/inflation-calculator>. Pro srovnání – průměrný roční plat prodavačky byl 20 £, sluhy 42 £, kvalifikovaného dělníka při stavbě lodí byl nejméně 80 £, mladšího úředníka Pošty 90 £. Viz PICARD, L., *Victorian London: the Life of a City 1840–1870*, London 2006, s. 378–379.

¹⁹⁰ Zakoupeno bylo celkem 25 605 sezónních vstupenek za 67 514 liber šterlinků, viz Appendix No. XVII, Return showing the amount of receipts, the number of visitors, and the largest number in the building at one time, on each day the Exhibition was open to public, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 89–91.

¹⁹¹ Viz *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I*, s. 28–29.

¹⁹² WEINTRAUB, s. 198.

ve stříbře, bylo celkem 90 £ ve falešných mincích. Nejčastěji falšované mince, které pokladní obdrželi, byly podle novin „*half-crown*“, ekvivalent dvou šilinků a šesti pencí, tedy suma odpovídající sobotnímu vstupnému po 9. srpnu 1851. Noviny podotkly, že nejvíce falešných mincí bylo přijato během „*half crown days*“ a „*five shiling days*“.¹⁹³ Oficiální zpráva Komise však předložila o dva dny později účetnictví, ze kterého vyplývalo, že sice byla celková ztráta z poškozených a falešných mincí 90 £, jak referovaly noviny, ale že nejvíce byly falšovány šilinky, celkem 1039 kusů, oproti 260 *half-crown* mincím a nejčastěji bylo falešnými a poškozenými mincemi placeno ve dnech zlevněného jednošilinkového vstupného. Naopak oproti tvrzení novin, v „drahých“ sobotách bylo po celou dobu trvání Výstavy nejmenší počet plateb poškozenými a falšovanými mincemi.¹⁹⁴

Nejpopulárnějšími a nejnavštěvovanějšími dny byly pochopitelně ty šilinkové (pondělky až čtvrtky), kdy bylo vstupné nejnižší. Za čtyři a půl měsíce trvání Výstavy bylo 82 „šilinkových dní“, kdy ji navštívilo 4 678 583 z celkového počtu 6 039 722 návštěvníků.¹⁹⁵ Největší denní návštěvnost byla zaznamenána ve čtvrtek 7. října 1851, a to 109 915 osob.¹⁹⁶

Královna Viktoria měla soukromý vchod v severní části, na Výstavě byla více než čtyřicetkrát.¹⁹⁷ Dne 3. května oficiálně doprovodila na Výstavu pruskou princeznu Augustu a korunního prince Viléma, dne 21. a 26. června krále Belgičanů Leopolda I.¹⁹⁸

3.3 Vystavované objekty

Základní otázkou realizace Výstavy bylo, jak uspořádat vystavované předměty. Rozdělení „jen“ podle vystavujících zemí se Komisi jevilo jako nepřehledné a nepodporující hlavní účel Výstavy – propagaci moderních výrobních postupů, vzdělávání a technické poučení návštěvníků. Rozdělení výstavní plochy na části pro jednotlivé země bylo doplněno systémem rozdělení vystavovaných objektů do čtyř základních sekcí oficiálně nazvaných *Raw Materials*; *Machinery*; *Manufactures*; a *Fine Arts*. Tento systém navrhl princ Albert již při prvních diskusích o uspořádání Výstavy.¹⁹⁹ Systém klasifikace napodoboval proces výroby – suroviny (*raw materials*) byly těženy stroji (*machinery*) ke zpracování a k výrobě

¹⁹³ *The Daily News*, 14 October 1851, NATIONAL ARCHIVES, RC/H/1/8/87.

¹⁹⁴ Appendix No. XXXIV, Account showing the Loss on Light Gold, Defaced, Spurious, and Foreign Coin & c., in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue*, Vol. IV, s. 160.

¹⁹⁵ Respektive byl registrován počet vstupů. Někteří lidé měli sezónní vstupenku a Výstavu navštívili opakovaně.

¹⁹⁶ Viz Appendix No. XVII. Return showing the amount of receipts, the number of visitors, and the largest number in the building at one time, on each day the Exhibition was open to public, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue*, Vol. IV, s. 85–90.

¹⁹⁷ BBC – BRAGG, 20:05–20:12.

¹⁹⁸ COLE, Vol. I, s. 184.

¹⁹⁹ Viz 30 June 1849 Minutes of meeting at Buckingham Palace, NATIONAL ARCHIVES, RC/H/1/1/15.

(*manufactures*) jak průmyslových výrobků, tak uměleckých děl (*works of art and industry*).²⁰⁰ Každá sekce byla ještě rozdělena do tříd, například do třídy *Sklo*, třídy *Tapisérie, koberce a krajky*, apod. Těchto tříd bylo 30, pouze jedna byla čistě umělecká, a to poslední – *Sochy, modely, plastické umění, mozaiky* (*Sculpture, Models, and Plastic Art, Mosaics, Enamels*). Hodně tříd bylo určeno pro stroje, např. *Manufacturing Machines and Tools; Civil Engineerings; Agricultural Machines; General Hardware, including Locks and Grates*. Materiály měly také své subkategorie – *Bavlna; Dřevo; Hedvábí a samet; Sklo; Výrobky z drahých kovů...*²⁰¹ Bylo zdůrazňováno, že Výstava není o umění, ale spíše o „technickém umu“. Například socha *Kämpfende Amazone* (bojující Amazonka)²⁰² od prof. Kisse, která je dodnes před Berlínským muzeem, byla na Výstavu přijata pouze proto, že byla ze zinku, a ne kvůli svým uměleckým kvalitám. Jak prohlásil Henry Cole ve své řeči „*Je třeba mít na paměti, že Výstava nebude shromážděním obyčejných věcí, ale pouze těch nejlepších prací ze svých kategorií, které může svět nabídnout.*“²⁰³

Hlavním interiérovým designérem výstavních prostor byl Komisi jmenován Owen Jones, který prosazením modré, červené a žluté barvy dodal interiéřům hýřivý vzhled. Dalším aranžérem byl architekt Gottfried Semper,²⁰⁴ který navrhl expozice Kanady, Turecka,²⁰⁵ Egypta, Dánska a Spojeného království Švédska a Norska.²⁰⁶ Nelíbilo se mu rozdělení předmětů podle tříd a materiálů a navrhoval rozřazení podle příbuzného určení, podle tzv. společné ideje předmětů, což by byl podle něj dobrý základ pro porovnávání předmětů.²⁰⁷

Komise požádala *Foreing Office*, aby kontaktovala britské velvyslance v evropských hlavních městech, a ti pak své hostitelské země, které vyzvaly, aby na Výstavu poslaly své nejlepší výrobky. Bylo rozhodnuto, že veškerá komunikace se zahraničními účastníky Výstavy bude probíhat pouze prostřednictvím komisí pro zahraniční účastníky, kterých bylo

---

²⁰⁰ GÜLNAME, s. 67.

²⁰¹ Viz Classification of Subject, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I*, s. 89–106. Plán výstavních prostorů přízemí a galerií s uvedením země, jednotlivých sekcí a tříd viz *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. vi.

²⁰² Viz Příloha č. 11.

²⁰³ COLE, *Vol. I*, s. 138.

²⁰⁴ Saský architekt a teoretik umění Gottfried SEMPER (1803–1879) se v roce 1849 aktivně účastnil revolučních bojů v Drážďanech a po jejich potlačení odešel do Francie a následně do Velké Británie. Paxton nabídl Semperovi místo kresliče ve svém ateliéru, což Semper odmítl, ale zapojil se do příprav Výstavy. Viz HUBATOVÁ-VACKOVÁ, L. – ZAPLETAL, T., *Kontexty spisu Věda, průmysl a umění*, in: SEMPER, Gottfried, *Věda, průmysl a umění – Wissenschaft, Industrie und Kunst*, (eds. HUBATOVÁ-VACKOVÁ, L. – ZAPLETAL, T.), Praha 2016, s. 177–180.

²⁰⁵ Oficiální název státu byl Osmanská říše, ale na Výstavě se používal název Turecko (jak v Oficiálním katalogu, tak na vývěsním štítu u vchodu do expozice).

²⁰⁶ HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, *Kontexty spisu Věda, průmysl a umění*, in: SEMPER, s. 177–179.

²⁰⁷ Semper kritizoval ve svém spisu *Wissenschaft, Industrie und Kunst* (Věda, průmysl a umění), napsaném krátce po Výstavě a vydané r. 1852, rozdělení objektů podle materiálů, např. že v kategorii sklo jsou vázy, sklenice, lustr, skleněné tkaniny, ale každý má jiný účel. Nakonec ale uznal, že rozřadit předměty bylo tak složité, že hlavní Komise to nemohla udělat jinak, viz SEMPER, s. 17.

přes 30.²⁰⁸ Ty byly odpovědné za výběr exponátů a často finančně podporovaly vystavovatele tím, že jim hradili cestovní a jiné výdaje. V habsburské monarchii bylo v *Official Vienna Gazette* vydáno oznámení, že výrobky na Výstavu budou shromažďovány ve čtyřech centrech, v každém s místní pobočkou komise pro Rakousko. Místní pobočka komise je zhodnotí, a poté budou poslány do Londýna, a to na náklady rakouské vlády. Tato rakouská shromaždiště byla ve Vídni, v Praze, v Milánu a ve Feldkirchu.²⁰⁹

Státy dostaly instrukce, aby exponáty určené na Výstavu dorazily mezi lednem a dubnem 1851. Ne všechny objekty však stihly státy do Londýna dopravit včas – asi 182 jich dorazilo až po 1. květnu. Tento problém se kvůli zamrzlému moři týkal některých exponátů z Norska a Švédska a dokonce jedné třetiny věcí z Ruska.²¹⁰

Své výrobky – kolem 100 tisíc exponátů²¹¹ – poslalo 13 937 vystavovatelů (7381 z Velké Británie a kolonií) a 6556 z ostatních zemí.²¹² Kromě Velké Británie a jejích 29 kolonií²¹³ se účastnilo dalších 32 států.²¹⁴ Část objektů byla vystavena venku, protože kvůli své velikosti by se do Křišťálového paláce nevešla, například mechanická pumpa, parní stroje pro různé technické, stavební i zemědělské použití, zemědělské nářadí jako rotační vyorávač brambor, valník, sečka, žací stroj ze Spojených států; suroviny jako např. kameny a uhlí (dokonce jeden kámen vážící 13 tun), nebo mramorový sloup. Z kolonií byly na Výstavu zaslány převážně různě opracované zemědělské a průmyslové suroviny. Podstatnou část Výstavy tvořily stroje, nářadí, suroviny a „obyčejné objekty“, které u návštěvníků, toužících vidět jeden z největších diamantů na světě, hedvábí, šperky, porcelán a luxusní věci, nevzbuzovaly velký zájem. Naopak, zajímavá byla pro návštěvníky např. turecká expozice²¹⁵ stylizovaná do atmosféry orientálního bazaru, s tapiseriemi na stěnách a s replikou mešity.²¹⁶

Velká Británie jako hostitel zabírala polovinu vnitřního výstavního prostoru. Výrobky měly posunout Velkou Británii vpřed jak technicky, tak co se týče designu. Největším „britským“ objektem byl masivní hydraulický lis, dalším co do velikostí bylo parní kladivo.

---

²⁰⁸ *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I, s. 38–43.*

²⁰⁹ HOBHOUSE, s. 44.

²¹⁰ Tamtéž, s. 55.

²¹¹ Tamtéž, s. 66.

²¹² First Report of Commissioners, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV, s. liii.* Komise upozornila, že nebyla do statistiky zahrnutá Indie, Osmanská říše, Egypt, Tunis, takže její odhad byl, že počet vystavovatelů byl mezi 15 až 16 tisíci. Tamtéž.

²¹³ Např. Kanada, Východní Indie, Malta, Britská Guyana, Barbados, Bermudy, Nový Zéland, Jižní a Západní Austrálie.

²¹⁴ Osm německých států a svobodných měst (Prusko, Bavorsko, Sasko, Wurtenburg, Magdeburg, atd.) se započítávalo jako jeden, tzv. *States of the Zollveerin* (Státy Německého celního spolku). Naopak Hamburg, Hannover, Lübeck, Oldenbursko, Šlesvicko–Holštýnsko se každý počítával jednotlivě – podle rozdělení v oficiálním katalogu Výstavy, viz *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I, Vol. III.*

²¹⁵ Viz Příloha č. 12.

²¹⁶ HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 180.

Mezi zajímavé a moderní exponáty patřily telegraf,²¹⁷ plastický stůl z vulkanizovaného kaučuku, plynové sporáky (těm bylo věnováno celé oddělení), kuchyně a kuchyňské náčiní, pračka, elektrické hodiny, mikroskopy, stroj na skládání obálek, voděodolný papír či barometr. Byla zde demonstrace výroby stearinových svíček, rafinace řepného cukru, ukázán celý proces výroby bavlny od předání k hotové tkanině. V některých případech mohly být vystavované předměty doslova konzumované. Návštěvníci si mohli šňupnout tabáku či ochutnat čokoládové kapky, přivonět k parfémům, osahat textilie.²¹⁸ Královna Viktorie se také stala britskou „vystavovatelkou“: na Výstavu zapůjčila porcelán ze Sèvres se svým portrétem, světoznámý diamant Koh-i-Noor, bronzovou šperkovičku, vlněný koberec a mnoho dalších uměleckých předmětů.²¹⁹

Palác byl rozdělen do řady sektorů zobrazujících historii umění a architektury od starověkého Egypta přes gotiku a renesanci. V jižní části přízemí Paláce byl *Medieval Court*, tedy expozice středověkého umění a vybavení. Ta obsahovala dřevěné truhlice, gotické piano, různé svícní apod. Kromě vlivu gotiky byl v exponátech jasný vliv rokoka. Zdobení exponátů bylo ovlivněno „idylickým přírodním směrem“ – na nábytku, nádobách a zejména na pracích ze stříbra byly motivy vodní rostliny (listy a kalichy) Viktorie královské (*Victoria Regia*), motivy vinné révy, palmy, třešně, jabloně, vavřínu apod.²²⁰

Velikosti jednotlivých národních výstavních ploch se dost lišily. Největší výstavní prostor, samozřejmě až po Velké Británii, měla Francie a Spojené státy americké. Kanada jako britské dominium měla velký prostor v přízemí, část patra a ochoz. Architekt Semper zavěsil do volného prostoru indiánskou kánoi s britskou vlajkou.²²¹ Expozici vyzdobil trofejemi zvířat, kožešinami a dřevinami.²²² Naopak Spojené království Švédska a Norska a Dánské království měly k dispozici kóje o velikostech 7,34 x 7,34 m a takto malý prostor umožnil vystavit jen cca 40 exponátů.²²³ Německé oddělení se zaměřovalo spíše na elektrotechnický a chemický průmysl a stroje. Francouzi²²⁴ kladli důraz více na design a kvalitu materiálů, vystavovali sèvreský porcelán, šperky, látky a hedvábí, pro koberce byl vytvořen *Gobelins Room*, v oddělení hudebních nástrojů byla vystavena 4 piana. Z technických věcí vzbudil pozornost francouzský potápěčský oděv *scaphander*.

---

²¹⁷ V roce 1851 bylo zavedeno podmořské telegrafní spojení V. Británie – Francie.

²¹⁸ CLEMM, S., „Amids the heterogenous masses“: Charles Dickens’s Household Words and the Great Exhibition of 1851, in: Nineteenth-Century Contexts, Vol. 27, 2005, No. 3, s. 210.

²¹⁹ *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I*, s. 111–112.

²²⁰ SEMPER, s. 75.

²²¹ Příloha č. 13.

²²² HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 179.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Příloha č. 14.

Američané přivezli 566 exponátů, většinou praktického rázu. Byla zde vystavena virginská sekačka obilí od Cyruse McCormicka, Charles Goodyear vystavoval své výrobky z kaučuku – např. mapy a glóby, boty, od Samuela Colta byly vystaveny revolvery (*revolving charge pistols*). Dále se prezentovaly střelné zbraně, zámky, hodiny, vozíky do pluhu, stroj na vyzrňování bavlny a šicí stroj (ovšem ne ten od Isaaca Singera, který si nechal v roce 1851 patentovat, ale jiný od Lerowa and Blodgett's). Jako většina expozičních vyspělých zemí, i tato byla velmi rozmanitá, a tak se zde objevily i různé čalouněné pružinové židle a křesla²²⁵ a dvojitě piano pro 4 hráče. Zajímavá byla i odvětrávaná rakev, která zpomalovala hnilobu těla, průhledná mýdla, med z Virginie, zubařské náčiní a model kostela postavený pro *Churchmen's Missionary Association of Philadelphia*.²²⁶ V čele se nad exponáty tyčila obří americká vlajka a orel. Americké oddělení Výstavy bylo organizované, tak jako mnohá další oddělení, národní komisí. Americká komise vzešla z *National Institute*, jehož prezidentem byl Peter Force. Dalšími členy komise byli právník a senátor Levi Woodbury, námořní důstojník a polární antarktický vědecký pracovník Charles Wilkes, senátor Jefferson Davis a oceánograf Matthew Maury. Na rozdíl od jiných států v přípravě exponátů na Výstavu neměla americká vláda žádnou roli, což se stalo pro americkou komisi v mnoha směrech nevýhodou. V nadšení z plánování americké účasti komise trochu přecenila své požadavky a obrátila se žádostí o poskytnutí velkého výstavního prostoru. Na tuto chybu se přišlo, až když bylo pozdě. Vystavované objekty byly shromážděny v New Yorku a poslány do Anglie na fregatě *St. Lawrence*. Ta dorazila do Southamptonu 15. března 1851.²²⁷

3.3.1 Ocenění exponátů

Komise od počátku příprav rozhodla, že nejlepší exponáty musí být oceněny. Nejprve ocenění mělo mít formu medailí spolu s finančním obnosem takové výše, aby „překonalo skrupule a předsudky i největších a nejbohatších výrobců a zajistilo co největší snahu [o nejlepší a nejprospěšnější výrobky – E. B].“²²⁸ Nakonec oceněním byly medaile a různé čestné zmínky bez peněžních výher.²²⁹

Výrobky hodnotily a ocenění udělovaly poroty, každá v jedné kategorii (třídě) produktů, a dvě kategorie ještě byly kvůli množství exponátů rozděleny na subkategorie –

²²⁵ Patentovány v roce 1849 Thomasem E. Warrenem.

²²⁶ CUNLIFFE, s. 118.

²²⁷ Tamtéž, s. 117–118.

²²⁸ HOBHOUSE, s. 10.

²²⁹ Report of Viscount Canning, President of the Council of Chairman of Juries, in: *Reports by the Juries on the Subjects in the Thirty Classes into Which the Exhibition Was Divided*, London 1852, s. ii.

porot tedy bylo nakonec 34. Každá porota se skládala z půlky Britů a půlky cizinců.²³⁰ Britskou část členů vybrala Komise ze seznamů, které poslaly místní komise z britských měst. Cizinci byli do porot dosazeni vládami či oficiálními institucemi z jejich domovských států.²³¹ Většina porotců působila v akademické nebo vládní sféře.²³²

Exponáty byly oceňovány dvěma typy medailí. O udělení první z nich (*Prize Medal*) rozhodovaly poroty dané kategorie, medaile měla být vyznamenáním za způsob zpracování výrobku, jeho užitečnost, krásu a lacinost. Druhý typ (*Council Medal*) byl udělována Komisí na základě nominací porot a oceňovala se novost a originálnost vystaveného předmětu, buď v jeho materiálu, anebo způsobu výroby.²³³ Medaile byly bronzové a celková cena za jejich výrobu se vyšplhala na 3550 liber šterlinků a byla ještě navýšena o dalších 386 liber šterlinků za pouzdra.²³⁴ Na líci obou typů medailí byly portréty královny Viktorie a prince Alberta, trojzubec a dva delfini. Na rubu *Council Medal* byla bohyně Britannia korunující vavřínovými věnci postavy Průmyslu a Obchodu. Merkur personifikující Obchod si podává ruku s Průmyslem, v pozadí jsou vlajky států, po obvodu s nápisem *EST ETIAM IN MAGNO QUAEDAM RESPUBLICA MUNDO*.²³⁵ Na rubu *Prize Medal* byla Britannia korunující Průmysl, v pozadí s alegorickými postavami zosobňujícími Evropu, Asii, Afriku a Ameriku, po obvodu s nápisem *DISSOCIATA LOCIS CONCORDI PACE LIGAVIT*.²³⁶ Ceny byly předány v poslední den konání Výstavy, 15. října 1851. Každý z vystavovatelů obdržel ještě Cenu pro vystavovatele,²³⁷ v podstatě potvrzení své účasti na Výstavě, které mohl využít pro zvýšení prestiže a pro propagaci.

Celkem bylo uděleno 2918 medailí prvního typu a 170 medailí Komise, což svědčí o tom, že byl kladen větší důraz na design výrobků. Exponáty Velké Británie získaly 44 % medailí (1380 z celkových 3088 medailí). Druhý největší počet ocenění získala Francie (673),²³⁸ což podle Davise ukazuje, že žádné jiné země než Velká Británie a Francie nedosáhly dostatečného „akademického, vědeckého a uměleckého vědění“, a zároveň to vytvářelo obraz Velké Británie a Francie jako industriálně vyspělých zemí.²³⁹

---

²³⁰ HOBHOUSE, s. 75.

²³¹ Report of Viscount Canning, in: *Reports by the Juries*, s. i.

²³² HOBHOUSE, s. 48.

²³³ *Reports by the Juries*, s. 3.

²³⁴ HOBHOUSE, s. 49.

²³⁵ *Council Medal*, in: <https://www.rct.uk/collection/443373/council-medal-of-the-great-exhibition>.

²³⁶ *Prize Medal*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O1262784/prize-medal-for-the-great-medal-wyon-william>.

²³⁷ HOBHOUSE, s. 75.

²³⁸ DAVIS, s. 162–165.

²³⁹ Tamtéž, s. 166.

Medaili Komise (*Council Medal*) obdrželi stavitelé Paláce, Paxton za design a Fox, Henderson & Co. za stavbu Paláce.²⁴⁰ Touto medailí byli dále oceněni např. Britové James Nasmyte z Manchesteru za parní kladivo, Wiliam Armstrong za konstrukci hydraulických jeřábů, oceněna byla kotoučová (cirkulární) pila.²⁴¹ Nižší medailí, *Price Medal*, byla ohodnocená chladnička chlazená vodou a Jenningsův splachovací záchod.

Francouzští vystavovatelé dostali *Council Medal* za sèvreský porcelán,²⁴² ze zástupců Německa získali *Prize Medal* porcelánky v Míšni a Nymphenburgu u Mnichova.²⁴³ Na Výstavě vystavovalo mnoho výrobců, jejichž firmy či potomci jsou známí a činní do dnešní doby – medailí Komise byl oceněn např. elektromagnetický telegraf od pruské firmy *Siemens & Halske*,²⁴⁴ gumové rukavice od Američana Charlese Goodyeara, revolver od Samuela Colta.²⁴⁵

Z vystavovatelů z Čech dostal *Prize Medal* hrabě František Arnošt Harrach za kolekci českého skla,²⁴⁶ z Prahy byli *Prize Medal* oceněni vystavovatelé Václav Batka a F. X. Brosche, oba za sbírky vzorků různých chemikálií²⁴⁷ a S. Engelmann za bramborový škrob a dextrin.²⁴⁸ Čestnou zmínkou (*Honorable Mention*) byly ve Zprávě hodnotitelů ohodnoceny české granáty a výrobky pražské Rukavičkářské asociace.²⁴⁹

Velmi výhodnou se účast na Výstavě stala pro Alfreda Kruppa a jeho firmu. I díky ní začaly velké úspěchy Kruppovy firmy, která se stala světovou, hlavně díky publicitě, která byla Kruppovi věnována a kterou dokázal naplno využít. Stejně pokračoval na následujících evropských výstavách konaných během 19. století – Krupp je všeobecně uváděn jako schopný obchodník, který dokázal prostřednictvím výstav vytvořit velkou reklamu své firmě. Na První světové výstavě 1851 prezentoval různé výrobky z oceli (železniční válce, nápravy atd.), nejvíc pozornosti si ale získaly jeho kanóny. *Illustrated London News* popsaly kanón jako kuriozitu, hlavně proto, že Velká Británie ani Francie neměly mezi svými exponáty zbraně, které by prezentovaly jako zbraně a ne jako „umělecký předmět“.²⁵⁰ Na kanónu bylo zvláštní

---

²⁴⁰ *Reports by the Juries*, s. lviii.

²⁴¹ Tamtéž, s. xciii.

²⁴² Tamtéž, s. cvi.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Tyto telegrafy byly používány na všech pruských železnicích, a tak byly vystaveny, aby Prusko ukázalo svou vyspělou úroveň komunikace, DAVIS, s. 156.

²⁴⁵ CUNLIFFE, s. 119.

²⁴⁶ *Reports by the Juries*, s. cv.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 43–44.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 78.

²⁴⁹ Tamtéž, s. xcii.

²⁵⁰ WOLBRING, B., *Krupp und die Weltausstellung im 19 Jahrhundert*, in: BOSBACH, F. – DAVIS, J. R., (eds.), *Die Weltausstellung von 1851 und ihre Folgen/The Great Exhibition and its Legacy*, München – Saur 2002, s. 293–295.

i to, že hlaveň byla z oceli a ne z běžně používaného bronzu. Kruppův kanón byl první veřejně předváděný ocelový kanón na světě.²⁵¹

Senzaci vyvolal i Kruppův litý ocelový blok, vážící 1961 kg, jelikož svou velikostí překonal britskou firmu *Turton and Son*, která představila svůj blok vážící „pouze“ 1088 kg. I když to nebyla pravda, tak Krupp prohlásil, že takhle velké ocelové bloky odlévá běžně, což pochopitelně vzbudilo obdiv a úžas a z Výstavy vyšel jako „král ocelářů“. Za tento ocelový blok získal i medaili Komise.²⁵² Alfredu Kruppovi se díky svému marketingovému a propagačnímu talentu podařilo, jako jednomu z mála, prosadit mezi britskou konkurencí.²⁵³

3.4 Služby pro návštěvníky Výstavy

Na výstavišti byla placená možnost odložit si deštník a svrchník v šatně, ale zrovna bylo horké léto a přšlo málo.²⁵⁴ Během konání Výstavy se každodenně (od 19. května 1851) zaznamenávala teplota v Paláci. Ta byla měřena 14 teploměry, každý den v 9 dopoledne, v poledne, ve 3 odpoledne a v 6 hodin večer. Jediná nepřesnost, která se týkala měření, byla, že teploměry byly umístěny bez ohledu na slunce či stín, a tak se naměřené teploty dost lišily. K porovnání se třemi vnitřními teplotami se měřila i venkovní teplota. Nejvyšší teplota v Paláci byla zaregistrována 27. června ve výši 90 °F,²⁵⁵ tedy 32,2 °C. Pokud bylo v Paláci opravdu teplo, odstranily se dočasně některé skleněné tabule, aby se zlepšila ventilace.²⁵⁶ Na výstavišti platil přísný zákaz kouření a zákaz pobíhání psů.²⁵⁷

3.4.1 Občerstvení

Vzhledem k rozsáhlosti výstaviště, množství a velikosti expozic trávili návštěvníci v Křišťálovém paláci průměrně pět až šest hodin. Svůj pobyt si mohli zpříjemnit u třech stánků s občerstvením.²⁵⁸ V centrální části byly prodávány výrobky z listového těsta, sendviče, ovoce, čaj, káva, čokoláda, kakao, limonáda. Ve východní a západní části byl prodáván chléb, máslo a sýr, čaj, káva, kakao, zázvorová limonáda a další nápoje. Jídlo se

²⁵¹ JINDRA, Z., *Když Krupp byl „dělovým králem“: fa Fried. Krupp/Essen od založení ocelárny po rozšíření ve zbrojovku a koncern (1811 – počátek 90. let 19. století)*, Praha 2009, s. 133.

²⁵² WOLBRING, in: BOSBACH – DAVIS, s. 293–296.

²⁵³ JINDRA, s. 135.

²⁵⁴ Appendix No. XXXIII, Return showing the Receipts from all Sources for Each Day during the Exhibition, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 157–159.

²⁵⁵ Viz Appendix No. X, Return showing the Temperature of the Building for each day during the Time of the Exhibition, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 67.

²⁵⁶ HOBHOUSE, s. 35.

²⁵⁷ HALADA – HLAVAČKA, s. 27.

²⁵⁸ Viz Příloha č. 16.

nesmělo vynášet mimo okolí stánek.²⁵⁹ Komise vypsala na cateringové služby výběrové řízení, bylo zdůrazněno, že je očekávána vysoká úroveň služeb a kvalita jídla a také se vyjádřila, že by „bylo v rozporu s povahou Výstavy, kdyby bylo dovoleno, aby výstavní budova působila jako hotel, hospoda nebo jídelna.“²⁶⁰

Komise vybídla i renomovaného francouzského šéfkuchaře působícího ve Velké Británii, Alexise Soyera, aby se tendru zúčastnil, ale on odmítl zaplatit poplatek a raději si otevřel konkurenční restauraci na okraji Hyde Parku. Vypsanou soutěž nakonec vyhrála firma Schweppe & Co., která nabídla 5500 £, a rozhodně o její občerstvení byl zájem.²⁶¹ Je dochováno účetnictví, a tak i dnes víme, kolik se čeho ve stáncích s občerstvením na Výstavě prodalo. Velmi oblíbené byly perlivé nápoje *Schweppe's Soda Water*, *Lemonade* a *Ginger Beer*, kterých se prodalo 1 092 337 lahví. Dále byly oblíbené sušenky (73 280 kusů), párky zapečené v těstíčku (28 046 kusů) a italské dortíky (11 797). Na Výstavě se snědlo 33 tun šunky, 36 tun brambor a vypila se káva z 14 299 liber kávových zrn²⁶² (6485,9 kg).²⁶³ Filtrovaná voda byla pro návštěvníky zdarma, prodej alkoholických nápojů nebyl povolen.²⁶⁴

Za občerstvení ve třech stáncích byla tržba za celou Výstavu 75 557 liber šterlinků a 15 šilinků. Kdo utrácel nejvíce? Podle Schweppe'sova účetnictví za celou dobu trvání Výstavy „jednošilinkoví návštěvníci“ (4 678 583 lidí) utratili za občerstvení 47 956 £ 15 šilinku a 5 pencí, denní tržba byla průměrně 2 šilinky 4 pence na osobu. „Dvoušilinkoví návštěvníci“ (735 451 lidí) utratili ve stáncích s občerstvením 14 903 £ 1 šilink 4 pence, v průměru na osobu 4 šilinky 8 pencí. „Pětišilinkoví“ a návštěvníci s dražšími vstupenkami (625 161 lidí) utratili 11 489 £ 18 šilinků 6 pencí, na osobu 4 šilinky 4 pence. Na konci Výstavy v říjnu za tři dny volného vstupu pro vystavovatele a sponzory byla tržba za občerstvení 1207 £.²⁶⁵ Průměrně tedy nejvíce utrácela za občerstvení střední třída, ale i nejhudší návštěvníci si dopřáli občerstvení, byť statisticky skromnější.

Kromě stánek v Paláci si lidé mohli přinést vlastní jídlo a udělat si v Hyde Parku piknik, nebo se najíst v některé z blízkých restaurací v okolí. Alexis Soyer se rozhodl využít Výstavu ke svému prospěchu a v květnu 1851 si otevřel novou restauraci na ulici *Kensington*

---

²⁵⁹ Viz *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I*, s. 27.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Celkové tržby měla 75 557 £ a 15 šilinků. Viz Appendix No. XXVIII, Refreshments, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 149.

²⁶² Což v průměru 7 g použité kávy na nápoj odpovídá, že si kávu dal každý 6,5 návštěvník.

²⁶³ Viz Appendix No. XXVIII, Refreshments, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 150.

²⁶⁴ *Conditions of Tender for the Privilege of Supplying Refreshments in the Building*, in: NATIONAL ARCHIVES, RC/H/1/5/44.

²⁶⁵ Viz Appendix No. XXVIII, Refreshments, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 147–149.

Gore, na okraji Hyde Parku.²⁶⁶ Nesla název Soyerova mezinárodní výstava – gastronomické sympozium všech národů (*Soyer's International Exhibition, The Gastronomic Symposium of All Nations*). Název restaurace ukazuje, že Soyerův plán byl konkurovat „rychlému občerstvení“ nabízenému na Výstavě.²⁶⁷ Z hlediska podnikatelského se jednalo o parazitování na názvu Výstavy. Soyerovo Symposium bylo jakousi gastronomickou verzí Výstavy, cílem bylo nabídnout kosmopolitní kuchyni a podávaly se zde jídla ze všech koutů světa.²⁶⁸

Známý londýnský nakladatel a od dvacátých let 19. století vydavatel levného periodika *Mirror* John Limbird v populárním londýnském průvodci *Limbird's Guide* z roku 1851 popisoval restauraci takto: „*Místnosti jsou vyzdobeny ve stylu všech národů a ve stylech, který by žádný národ neuznal jako svůj vlastní. V zahradách [...] je nespočetné množství soch, váz, osvětlených květinových záhonů a mnoho dalších atrakcí. [...] Stěny jsou pokryty hustou karmínovou drapérií, vedle ní korintské sloupy. Prostory mezi sloupy jsou vyplněny zarámovanými olejomalbami od paní Soyer [...]*“²⁶⁹ Soyerovi asistenti F. Volant a J. Warren popisovali jednu z banketových hal následovně: „*Ateliér Michelangela, nebo Sál architektonických zázraků nabídlý ohromující a skvostnou počtu architektonickým géniům všech národů [...] v pitoreskním zmatení jsme viděli katedrálu svatého Petra, Šikmou věž v Pise, milánskou katedrálu Narození Panny Marie, Louvre, lvy z náměstí sv. Marka, Hagii Sofii, pyramidy z Gízy. [...]*“²⁷⁰ „*Halý jsou naplněny podle obyčejů všech národů. [...] Italský salón, Turecký salón, Španělský salón; Hala Francie. [...] Můžete zde jíst [...] těstoviny z Vesuvu, kari z Gangy, kebab z Bosporu.*“²⁷¹ Kromě výzdoby restaurace a podávaného jídla zde byla nabídka zábavy včetně různých hudebních skupin, zpěváků, nebo Etiopanů zpívajících serenády, divadelní vystoupení.²⁷² Do restaurace se platilo vstupné, kvůli jejímu deklarovanému bohatému programu. Vstupné činilo za 1 lístek jednu guineu (1 libru šterlinků a 1 šilink), za „dvojlístek“ (Double Ticket) guineu a půl (1 libra šterlinků 11 šilinků 6 pencí).²⁷³ Kapacita restaurace byla 1500 míst. Restaurace byla oblíbená, denně ji navštívilo kolem tisíce návštěvníků. Mezi slavné osobnosti, které do ní zavítaly, patřil např. Benjamin

---

²⁶⁶ V budově byl předtím salón Marguerite Gardiner, hraběnky z Blessingtonu. Po skončení Výstavy dům koupila Komise a dnes na jeho místě stojí *Royal Albert Hall* (která byla otevřena 1871).

²⁶⁷ YOUNG, P., *The Cooking Animal: Economic Man at the Great Exhibition*, in: *Victorian Literature and Culture*, Vol. 36, 2008, No. 2, s. 570.

²⁶⁸ DAVIS, s. 175.

²⁶⁹ LIMBIRD, J., *Limbird's Hand-Book Guide to London*, London 1851, s. 141–142.

²⁷⁰ VOLANT, F. – WARREN, J. R. (eds.), *Memoirs of Alexis Soyer: With Unpublished Receipts and Odds and Ends of Gastronomy*, London 1859, s. 205.

²⁷¹ PRASCH, T., *Eating the World: London in 1851*, in: *Victoria Literature and Culture*, Vol. 36, 2008, No. 2, 2008, s. 592.

²⁷² VOLANT – WARREN, s. 215.

²⁷³ Tamtéž, s. 203.

Disraeli, vévoda z Wellingtonu, Victor Hugo, či Charles Dickens.²⁷⁴ Restaurace zavřela po pěti měsících provozu, krátce po skončení Výstavy samotné, s dluhy kolem 7000 liber šterlinků, které si ani sám Soyer neuměl vysvětlit.²⁷⁵

První světová výstava započala věk komerční zábavy, který přinesl nebývalý růst restauračních služeb jak pro lidi na pracovních cestách, tak pro běžné turisty.²⁷⁶ Začal posun směrem k systematické komercionalizaci občerstvení, navíc podmíněné tím, že Londýňané a návštěvníci se začali zajímat o zahraniční a exotická jídla.

3.4.2 Toalety

Vzhledem k velkému množství očekávaných návštěvníků Výstavy, v únoru 1851 členové *Royal Society* poslali Komisi petici, ve které požadovali, aby byly v Paláci postaveny eufemisticky nazvané „*wating rooms*“.²⁷⁷ Ovšem nešlo o čekárny, ale o toalety a byl to požadavek dobově a hygienicky progresivní. Komise se rozhodla postavit několik splachovacích toalet jak pro muže, tak pro ženy. Dodavatelem zařízení byl G. Jenninks.²⁷⁸ Nacházely se u stánků s občerstvením v centrální části, západní a východní části Křišťálového paláce. Za jejich návštěvu se platilo, za ty v centrální části jednu penny, za odlehlější půl penny, aby tak organizátoři Výstavy donutili návštěvníky se rozptýlit po výstavišti. V celém Paláci se dohromady nacházelo 69 kabinkových toalet, 22 pro muže a 47 pro ženy. Kromě toho bylo v Paláci ještě 54 pisoárů pro pány, za jejichž použití se neplatilo. Nejvíce lidí toalety využilo 8. října – 11 171 osob z celkového počtu 109 760 návštěvníků ten den.²⁷⁹ Za celou dobu konání Výstavy toalety využilo 1 532 348 lidí,²⁸⁰ a zaplatili za jejich použití 2 441 liber šterlinků.²⁸¹

Takto vysoká návštěvnost ukázala, že je potřeba otevřít více takových veřejných zařízení po Londýně. *Royal Society* proto navrhovala pro začátek otevřít veřejné toalety v komerčních budovách, kde byly různé obchody a restaurace. V únoru 1852 tak byly otevřeny veřejné pánské záchody v restauraci *The Old Bell Tavern* na Fleet Street. O týden později byly otevřeny dámské veřejné toalety v prodejně mléka a másla na Bedford Street

---

²⁷⁴ Tamtéž, s. 209.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 236.

²⁷⁶ PRASH, s. 589.

²⁷⁷ JACKSON, L., *Dirty Old London: The Victorian Fight Against Filth*, New Haven – London 2014, s. 164.

²⁷⁸ George JENNINGS (1810–1882) byl anglický sanitární technik a instalatér, který vynalezl splachovací toalety, a zasloužil se o jejich instalaci na veřejných místech.

²⁷⁹ Appendix No. XXX, Report upon the expense, receipts, and other Particulars connected with the waiting rooms and washing-places in the Exhibition Building, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 151.

²⁸⁰ JACKSON, s. 165.

²⁸¹ First Report of Commissioners, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. i.

a další během několika desetiletí následovaly po celém Londýně.²⁸² První světová výstava tak pomohla zvýšit hygienu a komfort návštěvníků londýnských obchodů.

3.4.3 Plány a katalogy

Pro lepší orientaci i jako suvenýry se na Výstavě prodávaly barevné litografie plánu výstaviště, nebo plánky jen obyčejně vytištěné na tiskařském stroji (za 6 pencí, resp. jednu penci).²⁸³ Na výstavišti byla také možnost zakoupit si různé katalogy. Nejobsáhlejší a také nejdražší²⁸⁴ byl Oficiální popisný a ilustrovaný katalog (*Official Descriptive and Illustrated Catalogue*). Vydavatel William Clowes & Sons zaplatil Komisi za možnost tisku a za práva k jejich prodeji 3200 liber šterlinků.²⁸⁵ Původně měly vyjít jen tři díly, po skončení Výstavy vyšel Dodatek, který byl označen jako čtvrtý díl.²⁸⁶ Oficiální popisný a ilustrovaný katalog ve třech dílech obsahoval seznamy vystavovatelů, výrobků, členů komisí, ilustrace exponátů, stručnou historii Výstavy a důležité dokumenty s ní spojené.

Prodával se také tzv. Malý katalog (*The Official Small Catalogue*),²⁸⁷ který byl v angličtině, francouzštině a němčině; anglický byl za jeden šilink,²⁸⁸ francouzský a německý za 2 šilinky 6 pencí.²⁸⁹ Byl to pouze soupis exponátů, na rozdíl od „velkého“ *Official Descriptive and Illustrated Catalogue* „Malý katalog“ neměl ilustrace a v porovnání s ostatními výstavními publikacemi měl na konci velké množství reklam, kolem 30 stran, zatímco „velký“ Oficiální katalog reklamy neměl vůbec.

Pod záštitou Komise vyšel *Hunt's Hand-book* (2 díly každý za 3 šilinky, nebo po celkem 10 částech, každá za 6 pencí), který poskytoval návštěvníkům stručné informace o jednotlivých třídách exponátů, vysvětlení fungování některých výrobků.²⁹⁰ Od stejného

---

²⁸² JACKSON, s. 165–166.

²⁸³ Appendix No. XXVII, Return showing the Number of each description of Catalogue and other works explanatory of the Exhibition, Sold in the building ..., in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 132–137.

²⁸⁴ První dva díly byly po 10 šilincích, třetí a čtvrtý díl za 15 šilinků, první tři díly dohromady za 3 libry šterlinků a 3 šilinky, viz Appendix No. XXVII, Return showing ..., in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 132–137.

²⁸⁵ Appendix No. XXXI, Analysis of Receipts and Expenditure to 29th February 1852, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 154.

²⁸⁶ NATIONAL ARCHIVES, RC/F/1/1/2.

²⁸⁷ Měl 320 stran, ale v porovnání s téměř 2000 číslovanými stranami „velkého“ *Official Descriptive and Illustrated Catalogue* se tento jevil jako malý.

²⁸⁸ Za tuto cenu ve výstavní budově, u knihkupeců za šilink a 3 pence, viz Appendix No. XXVII, Return showing..., in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 132–137.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ HUNT, R. (ed.), *Hunt's Hand-book to the Official Catalogues: An Explanatory Guide to the Natural Products and Manufactures of the Great Exhibition of the Industry of All Nations 1851, Vol. I & Vol. II*, London [1851].

autora se také prodávalo 100 stránkové Shrnutí (*Synopsis*)²⁹¹ toho, co mohl návštěvník nalézt v Křišťálovém paláci.²⁹²

Nejvíce se prodával *The Official Small Catalogue* (299 209 kusů), prodejní úspěch mělo i Shrnutí (88 484 kusů). Nejmenší zájem byl o *Hunt's Hand-book* (7267 kusů), což ale bylo nejspíše dáno tím, že se začal prodávat pozdě (1. díl od 11. srpna, 2. díl od 31. září, části od 28. června).²⁹³

3.5. Doprava na Výstavu

Železnice hrála v 19. století velkou roli. Umožnila daleko rychlejší přepravu výrobků, jejich zlevnění, dostupnost více druhů např. potravin, došlo ke zlevnění práce díky její větší efektivitě. Tím, že železnice nahradila dostavníky, pomohla prolomit sociální bariéry, protože cestování přestalo být jen doménou bohatých.

Ve Velké Británii byla železnice stavěna soukromými společnostmi a podnikateli. První veřejná železnice se otevřela v roce 1825 na trase Stocton-Darlington, využívající parní lokomotivu George Stephensona. V roce 1830 byla spuštěna linka Liverpool – Manchester. V roce 1842 vzniklo *The Railway Clearing House* (RCH), sdružení (syndikát) devíti železničních společností. Dříve byly jednotlivé části cesty obsluhované každá jinou dopravní společností a ty si mezi sebou dělily nerovnoměrně podíl na zaplaceném jízdném. Cílem *The Railway Clearing House* bylo spoluorganizování spojů a rozdělování zisků z prodeje jízdenek. Díky RCH vznikly dopravní cesty tvořené více linkami drah, což podpořilo rozvoj dopravy.²⁹⁴

Představitelé společností sdružení v RCH se v roce 1851 sešli, aby projednali společnou strategii ohledně blížící se První světové výstavy, jelikož se očekávalo, že hodně lidí využije možnost přepravy vlakem. Původně se rozhodli, že až do 1. července 1851 (dva měsíce po zahájení Výstavy) nebudou zavádět žádná speciální opatření a ani nebudou vypravovat vlaky navíc. Joseph Paxton, který byl kromě stavitele Paláce také ředitel *Midland Railway*, je ovšem přesvědčil, aby termín setkání posunuli na 2. červen. Jedním z argumentů bylo, že lidé ze Skotska by k dopravě využili parníky a RCH by tak zbytečně přišlo o peníze. RCH také souhlasilo s poskytnutím slevy pracujícím třídám, jelikož si uvědomovalo potenciál železnice při dopravě na Výstavu a členové RCH vzali na vědomí jednoduchou úvahu, že

---

²⁹¹ Vydáno v angličtině a ve francouzském překladu, obě verze se prodávaly za 6 pencí.

²⁹² HUNT, R., *Synopsis of the Contents of the Great Exhibition of 1851*, London [1851] a HUNT, R., *Synopsis, ou revue sommaire des produits de l'industrie de l'Exposition universelle de 1851*, Londres – Paris [1851].

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ MAJOR, S., *Early Victorian Excursions: Million Go Forth*, Barnsley 2015, s. 21.

levnější jízdné podníť další poptávku po dopravě, což se také stalo.²⁹⁵ Vzhledem k tomu, že na Výstavu se cestovalo především vlakem, vznikla mezi železničními společnostmi větší konkurence. Nabízely speciální nízké tarify, většinou pro vícedenní pobyt v Londýně. Komise došla k závěru, že díky poskytnutým slevám si mohli pasažéři, kteří normálně využívali 3. třídu, dovolit cestu ve 2. třídě vlaku. Společnost *South Eastern Railway* začala spolupracovat s francouzskou železniční společností *Chemin de Fer du Nord* a vytvořily denní navazující spoj, který zkrátil dobu cesty Londýn – Paříž na 11 hodin. Tato linka byla tak úspěšná, že od 1. srpna jezdila dokonce dvakrát denně.²⁹⁶ Kolem roku 1849 byl počet návštěvníků Velké Británie okolo 21 500 za rok, zatímco za půl roku konání Výstavy jich přicestovalo 58 000.²⁹⁷

Návštěvníci Výstavy využívali svůj pobyt v Londýně i k návštěvě dalších míst; Britskému muzeu se zvedla letní návštěvnost ze 720 000 lidí v roce 1850, na více než dva miliony vstupů v půli roku 1851, královské klenoty v Toweru vidělo za půl roku o 177 tisíc lidí víc – 209 000 návštěvníků. Dalšími hojně navštěvovanými londýnskými atrakcemi byly Temple Church a Northumberland House na Charing Cross.²⁹⁸ V roce 1851 bylo vydáno množství cestovních průvodců po Londýně.²⁹⁹

Množství návštěvníků První světové výstavy, kteří se na ni přepravili vlakem, znamenal předěl v provozování železniční dopravy. Společnosti začaly používat strategii levnějšího jízdného, čímž dosáhli většího množství přepravených cestujících.³⁰⁰

3.5.1 Organizované cestování na Výstavu

Hlavní iniciativy pro to, aby Výstavu mohlo navštívit i co nejvíce pracujících, se chopily lokální komise spoluorganizující Výstavu a komerční sektor. Komise přišly s nápadem na spořicí systém, aby si lidé mohli dovolit cestu do Londýna.³⁰¹ Vznikly tzv. *saving clubs* nebo *subscription clubs*. Členové daných klubů, které vznikaly už i rok před zahájením Výstavy,³⁰² každý týden zaplatili svůj příspěvek do klubu. V takto rozložených platbách se dalo vybrat dostatek peněz na cestu a pobyt v Londýně, bez toho, aby to členy finančně zruinovalo. Těmto cestovatelským klubům nabídli provozovatelé železnic slevu na jízdném.³⁰³ Kluby byly často zřízeny v rámci podniků, zaměstnavatelé dávali svým pracovníkům volno, aby

---

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ HOBHOUSE, s. 70.

²⁹⁷ DAVIS, s. 177.

²⁹⁸ Viz Appendix No. XXIV, Working Classes, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 121.

²⁹⁹ HOBHOUSE, s. 69.

³⁰⁰ FREEMAN, M. – ALDOCROFT, D. (eds.), *Transport in Victorian Britain*, Manchester 1988, s. 48.

³⁰¹ DAVIS, s. 98.

³⁰² SHEARS, s. 156.

³⁰³ Viz *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I.*, s. 27.

mohli Výstavu navštívit.³⁰⁴ Jednalo se tak o sdružení lidí za účelem svépomocné organizace cesty a pobytu v Londýně s hlavním programem – návštěvy Výstavy. Někdy návštěvu Londýna pracujícími zaplatila jejich místní gentry. Pokud se nejednalo o jednodenní výlet, strávili návštěvníci z pracující třídy v Londýně většinou tři dny. Příslušníci střední třídy pak většinou týden.³⁰⁵ Kromě členů klubů jezdily na Výstavu i skupiny školních výprav. Děti, které v rámci nich přijely, bylo 35 000 ze 493 škol.³⁰⁶ Většina výprav byla organizována v rámci obecních komunit, farností a tzv. nedělních škol.³⁰⁷

Tím, kdo využil Výstavu pro svoje podnikání, byl Thomas Cook. Ten byl agentem *Midland Railway Company*. Agenti byli soukromníci, kteří pracovali pro jednu či více přepravních společností a sháněli pro ně zákazníky. Thomas Cook zorganizoval první zájezd v roce 1841 a založil si svou cestovní kancelář.³⁰⁸ Pořádal další zájezdy po Anglii i Skotsku a roku 1850 chystal zájezd do Ameriky. Při cestě na schůzku s transatlantickými přepravními společnostmi ale potkal představitele *Midland Railway Company* – ředitele Josepha Paxtona a Johna Ellise, předsedu představenstva, kteří ho přesvědčili, aby americký zájezd odložil a raději pro *Midland Railway Company* organizoval dopravu návštěvníků na První světovou výstavu.³⁰⁹

Z šesti milionů návštěvníků se jich na Výstavu dostalo pod organizací Cookových zájezdů 150 000. Cook nabízel zpáteční jízdenky z Yorku prostřednictvím *Midland Railway* s možností cestovat ve třech třídách (za 15, 10 nebo 5 šilinků).³¹⁰ Častými Cookovými klienty byly velké skupiny dětí z tzv. nedělních škol, které dorazily vlakem na nádraží Euston, a pak zamířily do Hyde Parku prohlédnout si Výstavu.³¹¹ Cestovní kancelář Thomas Cook existovala až do roku 2019.

Dalším agentem, který pořádal zájezdy do Londýna, byl Henry Marcus. Ten na rozdíl od Thomase Cooka necílil na střední, ale na nižší třídu a byl známý jako „otec levných výletů“, pro svůj podnik používal název *Marcus's Cheap Excursions*. Marcus byl od roku

---

³⁰⁴ BBC – BRAGG, 13:47–13:55; HOBHOUSE, s. 71.

³⁰⁵ HOBHOUSE, s. 72.

³⁰⁶ Viz Appendix No. XVIII, Return of Schools Reported to the Executive Committee, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, s. 100.

³⁰⁷ HOBHOUSE, s. 71.

³⁰⁸ MAJOR, S., *Railway excursion agents in Britain 1840–60*, in: *Journal of Transport History*, Vol. 36, 2015, No. 1, s. 26.

³⁰⁹ SIMMONS, J., *Thomas Cook of Leicester*, in: *Leicestershire Archaeological and Historical Society*, Vol. 49, 1973–74, s. 27. Dostupné in: [https://www.le.ac.uk/lahs/downloads/1973-74/1973-74%20\(49\)%2018-32%20Simmons.pdf](https://www.le.ac.uk/lahs/downloads/1973-74/1973-74%20(49)%2018-32%20Simmons.pdf).

³¹⁰ Viz Příloha č. 17.

³¹¹ PICARD, s. 45–46.

1846 agentem *London & North Western Railway*. Zprostředkoval cestu na Výstavu 90 000 lidem ve 145 vlacích.³¹²

Lze říci, že i díky rozhodnutí železničních společností měla Výstava tak velkou návštěvnost,³¹³ protože jinak by byla doprava zdlouhavá a drahá a lidé by ji raději oželeli. Na druhou stranu, návštěvnost Výstavy tak znatelně pomohla masovému využití železniční dopravy všemi vrstvami britské společnosti. Úspěch a velká poptávka po zvýhodněných hromadných cestách do Londýna byla možná také díky nově se rozrůstající infrastruktuře železnice, relativně dobrou situací pracující třídy, která si mohla dovolit spořit malé částky, a množstvím dostupného ubytování v Londýně.³¹⁴

3.6 Mediální ohlas

První světová výstava byla mediálně velmi sledovanou událostí. Po politické a ekonomické nejistotě 40. let 19. století byla Výstava příležitostí k optimismu a oslavám.³¹⁵ Navíc se objevily příznivé faktory, které dohromady vedly k mediálnímu úspěchu: v roce 1836 došlo ke snížení novinové daně a ke zlepšení tiskařské technologie, tedy klesla cena novin, vznikaly nové časopisy, u stávajících se zvýšil jejich náklad. Počet vydávaných titulů se v Anglii zvýšil o 60 % na cca 8 000.³¹⁶

Veškerá publicita okolo Výstavy, jak pozitivní, tak negativní, zajistila, že se o události mluvilo, lidé byli zvědaví a přijeli se sami do Londýna přesvědčit, zda to, co se píše, je pravda.³¹⁷ To, že se o Výstavě psalo v novinách, ji zvýšilo návštěvnost, a protože noviny informovaly o populární události, jim to zvýšilo čtenost a měly o čem psát. Novináři měli vstup zadarmo.³¹⁸ Výstavu podporovaly liberální noviny jako *The Illustrated London News*, *Daily News* nebo *Morning Chronicle*. Proti se stavělo protekcionistické křídlo Toryů, vysoce postavení anglikánští duchovní³¹⁹ a konzervativní tisk v čele s *The Times*.³²⁰

Síla tisku v souvislosti s Výstavou se ukázala například při vytváření programu zahajovací ceremonie konané 1. května 1851. Z obavy o bezpečnost královny Viktorie se slavnosti měli účastnit jen vybraní lidé, jako diplomaté a vysoká aristokracie a veřejnost měla

---

³¹² MAJOR, *Railway excursion agents ...*, s. 29.

³¹³ FREEMAN, M. – ALDOCROFT, D. (eds.), s. 29.

³¹⁴ MAJOR, S., *'The Million Go Forth': Early Railway Excursion Crowds, 1840–1860*, disertace, University of York 2012, s. 73–74.

³¹⁵ CANTOR, G., *Reporting the Great Exhibition*, in: SHATTOCK, J. (ed.), *Journalism and the Periodical Press in Nineteenth-Century Britain*, Cambridge 2017, s. 199.

³¹⁶ Tamtéž, s. 182.

³¹⁷ DAVIS, s. 171.

³¹⁸ *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I.*, s. 29.

³¹⁹ O roli křesťanství viz CANTOR (2011).

³²⁰ SHEARS, s. 34.

být do Křišťálového paláce vpuštěna až po skončení zahajovacího ceremoniálu.³²¹ Když se ale o tom dozvěděl tisk a veřejnost, Komise změnila názor a otevření se mohli zúčastnit i držitelé tzv. sezónních vstupenek. *The Times* se ptaly, jestli už snad královně její poddaní neukazují každý den svou věrnost a že v Křišťálovém paláci jí bude hrozit stejné nebezpečí, jaké jí hrozí každý den, když se objevuje v ulicích. „*Kde jsou shromážděni Angličané, tam je královna nejvíce v bezpečí!*“ proklamoval článek, s narážkou na to, že nebezpečí může přijít jen od cizinců. Noviny také připomněly, že lidé za sezónní vstupenky zaplatili ve víře, je už to je dostatečným výběrem pro to, aby se mohli účastnit takové události. Veškerou vinu za toto rozhodnutí svalují na královniny rádce a doufají, že tento přešlap brzy napraví.³²²

O Výstavě zevrubně informovaly *Illustrated London News*. Během procesu vybírání návrhu na výstavní budovu v létě 1850 publikovaly Paxtonův návrh s faktografickými údaji proloženými jeho chválou. Podle Cantora je dokonce pochybné, zda by byl Paxtonův návrh Křišťálového paláce vybrán jako vítězný, kdyby se o něm tak pochvalně v *Illustrated London News* nepsalo.³²³ *Illustrated London News* své čtenáře pak pravidelně informovaly o procesu stavby Křišťálového paláce a během konání Výstavy týdeník často přinášel popisy jednotlivých exponátů s jejich ilustracemi. Během konání Výstavy málokdy psaly o něčem jiném, ale dosáhly díky tomu velké čtenosti. Ve vydání ze 3. května 1851, věnujícího se otevření Výstavy, chrlily optimismus na všechny strany. Připomněli, že to Britové před 36 lety ukončili „*nejzuřivější a nejničivější válku v evropských dějinách*“, že „*od 1830 do 1850 byla historie Evropy, a zvláště Velké Británie, jeden triumf za druhým dosaženým dovednostmi, vědou a podnikavostí jejich [Velké Británie – E. B.] dětí.*“³²⁴

I samotný název výstavní budovy – Křišťálový palác – vznikl díky tisku. Satirický magazín *Punch* dal vzniknout původně pejorativnímu označení výstavní budovy, které se ujalo – Křišťálový palác. Podle článku Johna Ruskina je budova „*rámem na okurky mezi dvěma komíny*“ – *smete [ho – E. B.] první bouřka; galerie se zřítí; krupobití a hromy roztrhají sklo; vrabci na vysokých jilmech, jenž měli zůstat uprostřed budovy, budou kálet na návštěvníky i exponáty.*“³²⁵ *Punch* se k Výstavě stavěl kriticky, ale nakonec svou rétoriku změnil. Tím, jak byla Výstava úspěšná a populární mezi veřejností, tak si nemohl dovolit

---

³²¹ DAVIS, s. 117.

³²² *The Times*, 17 April 1851, NATIONAL ARCHIVES, RC/H/1/6/71.

³²³ CANTOR (2017), s. 191.

³²⁴ *Illustrated London News*, 3 May 1851, s. 343, NATIONAL ARCHIVES, RC/F/1/1/8.

³²⁵ Podle HIBBERTA, s. 220.

Výstavu hanit a jít tak proti názoru čtenářů.³²⁶ V britském tisku převládal tón oslavy a národní sebechvály.³²⁷

Mezi osoby, které Výstavu navštívili, patřil spisovatel Charles Dickens. Jeho postoj k Výstavě byl ale ambivalentní. Jako liberál viděl událost jako vítězství liberalismus a volného obchodu, oceňoval i technologický pokrok, kterým byl Křišťálový palác. Také se osobně znal s vévodou z Devonshiru, předchozím zaměstnavatelem Josepha Paxtona. Zároveň ho ale všudypřítomnost Výstavy obtěžovala a raději odjel do Francie.³²⁸ V jednom ze svých dopisů z května 1851 si postěžoval, že nemůže snést ten hluk a davy, které v Londýně jsou kvůli Výstavě a že je to pořád jen Výstava a nic jiného.³²⁹ Za Dickensovou rozmrzelostí vůči Výstavě hrálo nejspíše velkou roli to, že byl členem *The Central Working Classes Committee*, která se zabývala otázkou návštěvy Výstavy pracujícími třídami. Těleso ale nebylo hlavní organizující Komisi uznáno jako oficiální a samo svou činnost ukončilo.³³⁰ V roce 1852 začal časopisecky vycházet Dickensův román *Ponurý dům* (*Bleak House*). Je možné, že tento název zvolil Dickens jako narážku a opozici ke Křišťálovému paláci.³³¹

Dickens byl šéfredaktorem novin *Household Words*. I když ale měl sám k Výstavě výhrady, jeho čtenáři byli spíše liberální, a tak byla událost zobrazována spíše jako příležitost k vylepšení renomé Velké Británie v zahraničí a jako oslava průmyslu. *Household Words* se ale vzhledem k Dickensově neoblíbenosti události zabývaly jen okolnostmi Výstavy než Výstavou samotnou,³³² tj. například vzhledem a budoucností výstavní budovy.³³³

Spisovatelka Charlotte Brontëová navštívila Výstavu celkem pětkrát. Po první návštěvě napsala přítelkyni: „*V pátek jsem navštívila Křišťálový palác, je to úžasný, strhující, zarážející pohled, směs geniálního paláce a obrovského bazaru, ale není to nic pro mě.*“³³⁴ Při druhé návštěvě 6. června se jí Výstava líbila už více: „*Zůstali jsme v něm [Křišťálovém paláci – E. B.] kolem tří hodin, a musím říct, že jsem byla víc ohromená než při své první návštěvě. Je to báječné místo – rozsáhlé, podivné, nové a je nemožné ho popsat.*“³³⁵ Jeho majestátnost nespočívá v jedné věci, ale v jedinečném shromáždění všech věcí. Cokoli lidský průmysl

³²⁶ PEARSON, R., *Thackeray and Punch at the Great Exhibition: authority and ambivalence in verbal and visual caricatures*, in: PURBRICK, L. (ed.), s. 183.

³²⁷ CLEMM, s. 215.

³²⁸ DAVIS, s. 188–190.

³²⁹ STROEY, G.–TILLOTSON, K. – BURGIS, N. (eds.), *The Letters of Charles Dickens: Volume Six: 1850–1852*, Oxford 1988, s. 392, cit. dle CLEMM, s. 209 a 225, poznámka 11.

³³⁰ SHEARS, s. 144.

³³¹ CLEMM, s. 209; DAVIS, s. 190.

³³² CLEMM, s. 214–215.

³³³ Např. článek *Private History of the Palace of Glass*, *Household Words* z 18. ledna 1851, dostupné in: <https://www.djo.org.uk/household-words/volume-ii/page-385.html>.

³³⁴ SHORTER, C. (ed.), *The Brontës Life and Letters Vol. II*, London 1908, s. 214.

³³⁵ Tento názor, že popsat celkový dojem z výstaviště je nemožné, se objevil i u jiných autorů, viz CANTOR (2015), s. 241–242.

vytvořil, tak to naleznete zde, od rozsáhlých oddílů plných železničních motorů a kotlů, s mlýnskými stroji v plné práci, s nádhernými vozy všeho druhu [...] až po prosklené a sametem potažené stojany plné nejkrásnější práce zlatníků a šperkařů a pečlivě strážené skříňky plné skutečných diamantů a perel v hodnotě statisíců liber. [...] Vypadá to, že taková masa bohatství ze všech koutů světa mohla být shromážděna jen kouzlem [...] s takovou září a protiklady barev a podivuhodnou mocí efektu.³³⁶

Po své páté a poslední návštěvě napsala své dřívější učitelce a přítelkyni slečně Margaret Wooler: „Byla jsem tam [v Křišťálovém paláci – E. B.] pětkrát a určitě viděla některé zajímavé věci, a ten pohled je překvapující, zarážející, ale nikdy jsem nebyla schopná být u vytržení [...].“³³⁷ Spisovatelku také příjemně překvapilo, že se lidé chovají na výstavišti spořádaně a klidně se v něm procházejí.³³⁸

Návštěvníci nejčastěji v souvislosti s návštěvou Výstavy cítili ohromení a úžas,³³⁹ jak je vidět i z reakce spisovatelky Ch. Brontëové.

---

³³⁶ SHORTER, s. 215–216.

³³⁷ Tamtéž, s. 224.

³³⁸ WEINTRAUB, s. 207.

³³⁹ CANTOR (2015), s. 233.

4. SKONČENÍ VÝSTAVY, JEJÍ ÚSPĚCHY A DOPADY NA DALŠÍ OBORY

Výstava se, po 140 dnech od prvního otevření pro veřejnost, 11. října 1851 uzavřela. Poté byly poslední tři dny určeny pro návštěvy vystavovatelů a jejich doprovod. Slavnostní ukončení Výstavy, spolu s oceněním vystavovatelů s předáním medailí, nastalo ve středu 15. října 1851. Slavnostního zakončení se účastnilo 53 061 lidí.³⁴⁰ Dne 16. října započal odvoz předmětů, 11. listopadu už bylo výstaviště skoro prázdné.³⁴¹

4.1 Konec Křišťálového paláce

Paxton, Cole a Fuller chtěli Křišťálový palác po uzavření Výstavy v říjnu 1851 v Hyde Parku nechat, intervenovali v tisku a přesvědčovali o výhodnosti budovu využít jako velkou zimní zahradu.³⁴² Křišťálový palác měl zůstat symbolem Hyde Parku a Londýna. Architekt Gottfried Semper navrhoval budovu využít jako místo pro sbírky, umělecké a průmyslové ateliéry, posluchárny, místo pro výuku a kreslírny.³⁴³

Londýňanům se to, vzhledem k velikosti Křišťálového paláce, moc nelíbilo. Podle původní smlouvy měl být Hyde Park po skončení Výstavy uveden do původního stavu. V Dolní komoře Parlamentu proběhlo dne 29. dubna 1852 hlasování o ponechání či odstranění Paláce: 166 poslanců bylo pro odstranění a 47 pro ponechání Paláce v Hyde Parku.³⁴⁴ Londýn tak přišel o možnost v budoucnu využít budovu jako obří skleník či plochu pro konání dalších výstav, nebo jako místo pro vzdělávání či muzeum.

Po skončení Výstavy byl za necelé tři měsíce Křišťálový palác rozebrán, a již v soukromém vlastnictví *Sydenham Company*, ve které se angažovali Francis Fuller a John Scott Russel, byl 5. srpna 1852 přesunut do Sydenhamu, dnes okrajové části Londýna, tehdy městečka za metropolí. Zde byl znovu postaven a 10. června 1854 byl znovu oficiálně otevřen, opět královnou Viktorií.³⁴⁵ Byly dostavěny dvě věže, které byly vyšší než Nelsonův sloup na Trafalgaru. Paxton také přidal několik fontán.³⁴⁶ Do budovy byla umístěna sbírka

---

³⁴⁰ SHEARS, s. 191.

³⁴¹ COLE, *Vol. I*, s. 185.

³⁴² DAVIS, s. 209.

³⁴³ SEMPER, s. 103.

³⁴⁴ DENARIUS [Henry Cole], *Shall We Keep the Crystal Palace and Have Riding and Walking in All Wathers among Flowers, fountains, and Sculptures?* NATIONAL ARCHIVES, RC/H/1/A/12.

³⁴⁵ DAVIS, s. 210.

³⁴⁶ BBC – BRAGG, 29:12–30:00.

„užitečných, zábavných a poučných předmětů“, pořádaly se tam koncerty, výstavy květin, drůbeže, schůze velkých spolků aj.³⁴⁷ Nad původně edukačním záměrem budovy brzy převládl zábavní aspekt, protože Palác musel vydělávat.³⁴⁸ V Paláci také v letech 1873–1933 působila *Crystal Palace School of Practical Engineering*. Do parku, ve kterém Palác byl znovu postaven, přibýly i modely dinosaurů v životní velikosti, které jsou v něm dodnes.³⁴⁹

Přesun Paláce stál šestkrát více než jeho původní postavení v letech 1850–51 a jeho údržba byla velmi nákladná (60 000 liber šterlinků ročně),³⁵⁰ a ani návštěvnost nebyla tak velká, aby náklady uhradila, tak není divu, že majitelé postupně upadli do dluhů. Během první světové války Palác sloužil jako tréninkové centrum pro dobrovolníky Královského námořnictva. Po válce v něm byla nahrávací studia BBC.

Dne 30. listopadu 1936 Palác shořel. Příčina požáru se nikdy nezjistila. Dvě věže sice oheň přežily, ale v roce 1941 byly, kvůli německým leteckým náletům na Británii, strženy.

4.2 Úspěchy a zisky Výstavy

První světová výstava sklidila velký úspěch. Měla skvělý mezinárodní i národní ohlas a nadšené reference v tisku. Vše proběhlo bez větších problémů nebo skandálů, bylo napočítáno 6 039 722 vstupů, resp. navštívení Výstavy. Výstavu navštívilo 27 236 Francouzů, 10 440 lidí z německého prostoru, 5 048 z USA, další velká skupina návštěvníků byla z Nizozemí a Belgie. Přes 35 000 anglických dětí přijelo ve školních skupinách.³⁵¹ A co je také důležité, podle podrobně vedeného účetnictví³⁵² skončila s vysokým ziskem. Za zásluhy byli 23. října 1851 povýšeni do rytířského stavu architekt Paláce Joseph Paxton, konstruktér a dodavatel nosníků Charles Fox a předseda Komise odpovědné za stavbu Křišťálového paláce Thomas Cubbit.³⁵³

Pro Velkou Británii a královský pár se událost stala skvělou „reklamou“. Úspěch londýnské První světové výstavy inspiroval Napoleona III. a Francouzi o 4 roky později uspořádali v Paříži Univerzální výstavu zemědělských, průmyslových a uměleckých produktů (*Exposition Universelle des produits de l'Agriculture, de l'Industrie et des Beaux-Arts de Paris 1855*), kterou chtěli dosáhnout stejného úspěchu jako Britové.³⁵⁴

---

³⁴⁷ FRIČ, s. 30.

³⁴⁸ DAVIS, s. 210.

³⁴⁹ Viz Příloha č. 18.

³⁵⁰ Viz *The Crystal Palace*, in: <http://www.arthurlloyd.co.uk/CrystalPalace.htm>.

³⁵¹ HOBHOUSE, s. 71.

³⁵² Viz Příloha č. 19.

³⁵³ SHEARS, s. 186.

³⁵⁴ Později, v roce 1889, byla v Paříži uspořádaná slavná *Exposition Universelle*.

Výstava byla vysoce výdělečná, čistý zisk Výstavy byl £ 186 437 (v dnešní době cca 26 101 180 £),³⁵⁵ s prodejem Křišťálového paláce přes 200 000 £.³⁵⁶ Princ Albert a ministr financí Benjamin Disraeli (1804–1881) za tyto peníze zorganizovali nákup pozemků v Jižním Kensingtonu a bylo založeno *Victoria & Albert Museum*,³⁵⁷ *Science Museum*,³⁵⁸ *Natural History Museum* a *Royal Albert Hall*, na jejichž postupnou stavbu a vybavení se taktéž použil zisk z Výstavy. Zbylá část peněz byla uložena do fondu, ze kterého jsou dodnes placeni mladí vědci.

První světová výstava pomohla rétorice volného obchodu, že mnozí protekcionisté museli uznat, že obchodní omezení jsou již neproveditelná. V sérii přednášek uspořádaných po skončení Výstavy v *Royal Society of Arts* Henry Cole tvrdil, že byla uspořádaná první kosmopolitní výstava, a to tím nejvíce kosmopolitním národem na celém světě, tj. Brity a také to, že Výstava byla úspěšná jen díky opuštění protekcionismu zavedením liberální ekonomické politiky,³⁵⁹ která byla zároveň znakem politické svobody a podmínkou mezinárodního míru.³⁶⁰ K výše uvedeným přínosům musíme přiřadit i změnu společenského myšlení – jedním z největších dědictví Výstavy se stala přeměna přístupu Britů k vědě, umění, vzdělávání a trávení volného času.³⁶¹

4.3 Impuls pro rozvoj muzejnictví

Pro muzea se staly světové výstavy iniciačními událostmi.³⁶² Muzea, stejně jako světové výstavy, řešily vztah mezi průmyslem, technikou a uměním. Světové výstavy byly specifickým projevem muzejní kultury.³⁶³ Muzejní ústavy měly také pomoci zkvalitnění průmyslové produkce a průmyslového školství tím, že by nabídly vzorové výrobky, podle nichž by se studenti učili.

---

³⁵⁵ Viz *Kalkulačka inflace*, Bank of England, in: <https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/inflation/inflation-calculator>.

³⁵⁶ HALADA–HLAČKA, s. 29.

³⁵⁷ Muzeum bylo otevřeno v květnu 1852 pod názvem *Museum of Manufactures*, od září téhož roku se sídlem v Sommerset House. V roce 1854 se začalo uvažovat o přesunu a přejmenovalo se na *South Kensington Museum*. V roce 1857 bylo Muzeum přesunuto na dnešní místo v South Kensingtonu a jeho ředitelem se stal v letech 1857–1873 Henry Cole. Jméno Viktorie a Alberta je s názvem Muzea spojeno od roku 1899. ASHTON, L., *100 Years of the Victoria & Albert Museum*, in: *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 101, 1952, No. 4889, s. 79–80.

³⁵⁸ Založeno roku 1857 jako součást *South Kensington Museum*.

³⁵⁹ COLE, H., *On the International Results of the Exhibition of 1851*, in: *Lectures of the Results of the Great Exhibition of 1851, Vol II*, London 1853, s. 420–421.

³⁶⁰ PURBRICK, L. (ed.), s. 8.

³⁶¹ SHEARS, s. 187.

³⁶² HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 194.

³⁶³ ŠOBÁŇOVÁ, P., *Edukační potenciál muzea*, Olomouc 2012, s. 69.

Princ Albert plánoval, že by Výstava neměla být jen osamocenou událostí, ale měla by pomoci vytvořit vzdělávací instituce a od srpna 1851 plánoval zakoupit pozemky v těsné blízkosti Hyde Parku, kde by vyrostla budova s knihovnami, přednáškovými sály, výstavními prostory a kde by sídlily instituce zabývající se surovinami, stroji, průmyslovými výrobky a plastickým uměním, tedy podle rozdělení kategorií na Výstavě.³⁶⁴

Již od července 1851 plédoval Henry Cole za vytvoření vzorové sbírky z Výstavy, která by se stala základem *Museum of Manufactures*. Tak se také stalo a 6. září 1852 bylo toto Muzeum otevřeno v prvním podlaží královského Marlborough House v centru Londýna. Vystavovalo objekty zakoupené od majitelů na Výstavě, na které Komise vyčlenila 5000 £.³⁶⁵ V únoru 1854 se znovu objevily návrhy na výstavbu muzejní budovy v Kensingtonu. Muzeum se přejmenovalo na *South Kensington Museum* a umístily se do něj exponáty z londýnské Výstavy 1851 a z pařížské Exposition 1855, první z nich vybrali Henry Cole, Owen Jones a Richard Redgrave.³⁶⁶

Sbírky *South Kensington Museum* se rozrůstaly a v roce 1861 je tvořily „látky stavební“ (jak je popisuje Frič), jejichž základ pocházel z Výstav z roku 1851 a 1858 a které se zvětšovaly tím, že jednotlivé továrny propůjčovaly své výrobky k vystavení, dále sbírka ozdobných prací (sochy, mince, mozaiky, šperky, nábytek...), které byly podle Friče zajímavé v tom, že „sem nejvznešenější osoby půjčují věci k výstavě na jeden rok. Tak např. královna [Viktorie – E. B.], její manžel a syn, pak Palmerston, Russel a jiní půjčují sem skvostné věci, které z nejužitečnějších dílen koupili neb z dalekých krajin darem obdrželi, by si je zde angličtí umělci a dělníci bedlivě prohlédnouti mohli.“³⁶⁷ Velkou částí muzejních sbírek tak tvořily soukromé kolekce.³⁶⁸

V hlavním sále bylo oddělení nazvané *Educational division*, v němž se soustředily všechny věci potřebné k domácímu i školnímu vyučování – vzorové stavební plány škol, lavice, katedra, tabule, tužky, pastelky, slabikáře, počítadla, knihy pro děti a mládež, mluvnice angličtiny a jiných řečí. K výuce zeměpisu a „hvězdosloví“ (astronomie) bylo vystaveno množství map, zeměkoulí a „nebekoulí“, výkresů sloužící hlavně k poučení a edukaci námořníků. Nacházely se zde i pomůcky pro výuku slepých a hluchoněmých.³⁶⁹

---

³⁶⁴ *The Princ's memorandum on the disposal of the surplus, 10 August 1851*, in: NATIONAL ARCHIVES, RC/H/1/8/13.

³⁶⁵ ASHTON, s. 80.

³⁶⁶ Malíř Richard REDGRAVE (1804–1888) byl krajinář, od roku 1848 byl umělecký ředitel *School of Design*.

³⁶⁷ FRIČ, s. 21.

³⁶⁸ I v dnešní době jsou ve V&A Museu exponáty, které jsou majiteli jen propůjčeny.

³⁶⁹ FRIČ, s. 22.

Z exponátů pocházejících z První světové výstavy byly zvířecí kůže umístěny do *Museum of Manufactures (South Kensington Museum)*, minerály do Muzea pro praktickou geologii (*The Museum of Practical Geology*).³⁷⁰

Založením kensingtonských muzeí došlo ke vzniku nového druhu muzeí, který se poté rozšířil po Evropě a do dalších koutů světa. Znakem nového stylu muzejnictví se, kromě sbírek, stalo propojení s průmyslem, s odbornými školami a odbornou velká spolupráce mezi jednotlivými uměleckoprůmyslovými muzei.³⁷¹

Henry Cole významně přispěl k vývoji myšlenek o edukativní síle výstav. Založení *South Kensington Museum* bylo výsledkem práce započaté už před rokem 1851.³⁷² Cole chtěl, aby muzeum bylo přístupné všem, a všichni se tak mohli vzdělávat, o čemž svědčí i to, že vstupné do muzea se platilo jenom tři dny v týdnu, ve zbylé dny byl vstup volný.³⁷³ *South Kensington Museum* bylo (v roce 1861) otevřeno třikrát týdně do šesti hodin večer, třikrát až do deseti večer. Od roku 1857 do července 1860 jej navštívilo 1 523 369 lidí.³⁷⁴ Otevřením *South Kensington Museum* se změnil přístup státu k muzeím – pod jeho záštitou mělo Museum díky prodloužení otevírací doby a sníženému či žádnému vstupnému sloužit k maximálnímu přístupu pro pracující třídy,³⁷⁵ a tedy k jejich dozdělávání.

Když bylo v roce 1858 v *South Kensington Museum* zavedeno plynové osvětlení, Cole to velmi ocenil, protože tím mohly *Museum* navštěvovat i pracující třídy po práci (tj. po setmění).³⁷⁶ Cole jako ředitel nově založeného *Musea* tvrdil: „*Toto Museum [Museum of Manufactures – E. B.] bude otevřené jako kniha, se svými stránkami vždy otevřenými a nikoli zavřenými. [...] Nebude potřeba, aby si chudý člověk kupoval katalog k tomu, aby porozuměl tomu, na co se dívá.*“³⁷⁷

Autorka práce je názoru, že tato charakteristika platí pro londýnská muzea dodnes. *South Kensington Museum* vděčí za svůj vznik První světové výstavě – jednak bylo vybudováno z jejích finančních zisků a z části vystavovaných předmětů se staly exponáty *Musea*, a díky Výstavě se vyvinul nový vztah mezi lidmi, státem a vzděláváním. Otevření *Musea* znamenalo významný mezník ve vývoji britské muzejní politiky v jasném vymezení principů moderního muzea koncipovaného jako nástroj veřejného vzdělávání. *South*

---

³⁷⁰ Tamtéž, s. 23.

³⁷¹ HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 194–195.

³⁷² PURBRICK, s. 53.

³⁷³ FRIČ, s. 24–25.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 25.

³⁷⁵ BENNETT, T., *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*, London – New York 2005, s. 70.

³⁷⁶ Obrazárna Kensingtonského muzea byla první na světě, kde si bylo možné prohlédnout obrazy večer za plynového osvětlení. Aby nedocházelo k poškození obrazů, byla instalována ventilace.

³⁷⁷ COLE, *Vol II*, s. 293.

Kensington Museum se stalo vzorem pro zakládání další muzeí po Velké Británii po zbytek 19. století.³⁷⁸ V tomto ohledu přispěla málokterá událost ke kulturnímu a intelektuálnímu životu národa tak, jako První světová výstava.³⁷⁹

Gottfried Semper ve svém spisu *Věda, průmysl a umění* napsal, že „*Sbírky a veřejné památky jsou těmi pravými učiteli svobodného národa.*“³⁸⁰ V roce 1852 napsal dílo *Ideální museum (The Ideal Museum Practical Art in Metals and Hard Materials)*, v němž navrhuje ideální způsob uspořádání sbírek. Nejdůležitějším kritériem uspořádání mají být technologie – způsob výroby textilu a keramiky, stavební principy převzaté z architektury; tektonika a stereometrie. Celek by pak tvořil čtverec,³⁸¹ jehož čtyři vrcholy by tvořily technologie (textil, keramika, zednictví, tesařství). Po stranách čtverce a na vzájemných spojnicích by se pak nacházely předměty, jež vznikly spojením daných technologií. Členění např. podle materiálu nebo země původu se Semper nebrání, ale vnímá ho jen jako podřízené technologickému principu. Tento systém řazení z části převzal Jakob von Falke, který působil jako kurátor a zástupce ředitele v Uměleckoprůmyslovém muzeu ve Vídni. Vytvořil 24 kategorií, dvě z nich (díla spletená – *Das Geflecht* a speciální textilní umění a jeho imitace – *specielle textile Kunst und ihre Nachbildungen*) podle Semperova vzoru. Přesto si muzea dělala většinou klasifikační systém vlastní podle možností prostoru a objektů.³⁸²

V uměleckoprůmyslových muzeích 19. století však než sbírky byly početnější tzv. sbírky předloh. Ty tvořily většinou kresby a fotografie vzorů, váz, sklenic, dlaždic, látek, soch apod. Sloužily jako vzory pro živnostníky, podnikatele, studenty, ale i veřejnost. Byly většinou uloženy v muzejních knihovnách, kde bylo možné si je prohlížet, studovat, obkreslovat.³⁸³ Listy doprovázel text a vycházely u příležitosti výstav jako „fóliové katalogy“. Na obrazových předlohách často chyběly přesné popisy předmětů, autora a datace, protože pro tehdejší praxi nebyly podstatné. Sbírkové předlohy byly uloženy buď podle materiálů, nebo tematického členění. Některá muzea vydávala pravidelně vlastní sbírky předloh, např. Uměleckoprůmyslové muzeum v Berlíně.³⁸⁴ Kensingtonské muzeum vydávalo praktické školní příručky pro budoucí řemeslníky a průmyslníky.³⁸⁵

V roce 1861 cestoval Antonín Frič po Evropě a strávil čas v pařížských a v anglických muzeích. Mohl je tak porovnat. Mladé moderní anglické muzejnictví si velmi pochvaloval,

---

³⁷⁸ BENNETT, s. 71–72.

³⁷⁹ SHEARS, s. 187.

³⁸⁰ SEMPER, s. 91.

³⁸¹ Viz Příloha č. 20.

³⁸² HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 198–199.

³⁸³ Tamtéž, s. 200.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 208–209.

³⁸⁵ ULMANOVÁ, s. 146.

francouzské ho naopak zklamalo. Přírodovědnému muzeu *Jardin des Plantes* vytýkal zpřeházené názvy u exponátů. V Londýně navštívil Britské muzeum a Kensingtonské muzeum. „Vše je tak ohromného rozměru a tak krásně zachováno, že upomínka na Louvre v Paříži malichernou se stává...“³⁸⁶ Oceňoval také to, že londýnské vzdělávací ústavy člověka vzdělávají „tak nějak samy“ – „... nalézá se tu tak značný počet vzdělávacích ústavů, které jaksi neodolatelně násilným způsobem vlévají vědomosti a vzdělání do obecnstva, čímž se stává, že mnohý working man (pracovník) má vzdělání, jaké by mu leckterý floutek z Pevniny záviděti mohl [...]“³⁸⁷ Angličany taky pochválil, že „Jak jsem sdělil, upotřebili Angličané velmi bedlivě zbytky světové výstavy londýnské a pařížské a myslím, že bychom i u nás měli na to dbáti, by se zajímavé části hospodářských, lesnických a průmyslných výstav pro nějaký podobný ústav získaly, jako jest Kensington Museum.“³⁸⁸

Líbilo se mu také to, že přírodní materiály byly sestaveny tak, aby ukazovaly, jak je každá přírodnina v praxi užitečná, co nám poskytuje. Ve 2 sálech v prvním patře se nacházela sbírka potravin (*Food Collection*). V ní bylo důkladně popsáno, z čeho jsou potraviny složeny; Frič dával za příklad, že byla vystavena libra zemčat (brambor) a vedle ní bylo napsáno, že obsahuje 24 lotů vody (384 gramů), 5 lotů škrobu (80 g) a 1 lot cukru a 1 lot soli (po 16 g) a následoval popis a historie³⁸⁹ pěstování lilku bramborového. Na začátku sbírky potravin byly také vystaveny chemické prvky, ze kterých se skládá lidské tělo. Podle Friče šlo v roce 1861 o zcela jedinečnou sbírku.³⁹⁰ O podobnou názornost se úspěšně snaží anglické muzejnictví dodnes. V rámci oddělení potravin a oddělení zvířecích produktů (*Collection of Animal Products*) vydalo Kensingtonské muzeum řadu poučných knížek od doktora Edwina Lankester, člena Královské učené společnosti. Roku 1861 byla vydána pojednání o hedvábí, kůži, vlně, kosti a mýdle. Tyto knížky jsou příklady katalogů, které Museum vydávalo. Jelikož Museu nešlo o zisk, ale o vzdělávání, byly tyto publikace levné.³⁹¹

Semperovi současníci a ředitelé uměleckoprůmyslových muzeí Rudolf Eitelberger (Vídeň), Johan Georg-Schön (Brno) a další označovali Sempera za zakladatele uměleckoprůmyslových muzeí.³⁹² Systém uměleckoprůmyslového vzdělávání stojící na

---

³⁸⁶ FRIČ, s. 15.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 30.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 25.

³⁸⁹ Podle Friče bychom se dozvěděli například to, že rostlina pochází z Jižní Ameriky, v Evropě se poprvé pěstovala ve Španělsku, na Britských ostrovech ji poprvé pěstoval Walter Raleigh v irském městě Yougal, až teprve ve 2. pol. 18. století se její pěstování stalo v Británii široce rozšířené. FRIČ, s. 23.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 22–23.

³⁹¹ Tamtéž, s. 24.

³⁹² HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 203. Takové zdůraznění Semperovy role a opomenutí přínosu H. Cola nejspíš souvisí s tím, že se výše zmínění pánové pohybovali v německojazyčném prostředí, ze kterého pocházel i Semper.

principu muzejních sbírek a odborném školství, tolik propagovaný a uskutečňovaný Henry Colem a Gottfriedem Semperem, se rozšířil i do dalších zemí Evropy. V roce 1863 bylo ve Vídni otevřeno *c. k. Rakouské museum umění a průmyslu*³⁹³ a o čtyři roky později i c. k. uměleckoprůmyslová škola. V Brně vzniklo *Moravské průmyslové museum*³⁹⁴ se školou a v Olomouci *Umělecko-průmyslové museum*, oboje v roce 1874.³⁹⁵

Praha se svého Umělecko-průmyslového musea spolu se školou dočkala až v roce 1885. Snahy o jeho založení sahají už do roku 1861, kdy A. Frič, jak bylo ukázáno výše, navštívil londýnská muzea a jimi inspirován začal přemýšlet o zřízení průmyslového muzea v Praze. Tohoto úkolu se podle něj měla chopit buď Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách (tzv. Průmyslová jednota), nebo Český polytechnický ústav (Pražská technika). Nakonec bylo od této myšlenky z důvodu nedostatku financí a malého zájmu české vědecké obce dočasně opuštěno.³⁹⁶

4.4 Impuls pro rozvoj a reformu uměleckého vzdělávání

V době konání Výstavy byla vedena diskuze o reformě umělecko-průmyslového školství, prostřednictvím Henryho Cola i na vládní úrovni.³⁹⁷ K této diskuzi se připojil i Gottfried Semper³⁹⁸ ve svém spisu *Věda, průmysl a umění*, napsaném během podzimu 1851.

Podle Sempera jsou sice „*Sbírky a veřejné památky těmi pravými učiteli svobodného národa*“, ale zároveň dodával, že „*byly zřízeny pouze učené sbírky umění, kterým národ při současném stavu svého uměleckého vzdělání není vůbec s to porozumět a jejich obsah často zůstává nesrozumitelný i znalcům umění, protože zčásti sestává ze zlomků, které byly vytrženy z původních souvislostí. [...] K tomu nutno připočíst, že v organizaci a vybavení takových muzeí a galerií většinou nestojí v popředí ani vazba na systém vyučování, ani úsilí o dosažení monumentálního celkového dojmu, jenž uspokojí uměleckou mysl.*“³⁹⁹

Semper tvrdil, že k pochopení sbírek je třeba pořádat přednášky o umění a průmyslu. Za vzor dával sérii přednášek uspořádanou v zimě 1851–52 na *Conservatoire des arts et métiers* v Paříži. Tyto přednášky nesly názvy „*Geometrie aplikovaná na umění*“, „*Deskriptivní geometrie*“, „*Mechanika/Fyzika/Chemie aplikovaná na umění*“, „*Průmyslová*

³⁹³ Třetí nejstarší muzeum tohoto typu a nejstarší na evropském kontinentu.

³⁹⁴ Jeho první výstavu a základ sbírek tvořily exponáty z Vídeňské výstavy 1873.

³⁹⁵ HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 193.

³⁹⁶ FRIČ, s. 25.

³⁹⁷ Viz HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 181.

³⁹⁸ Gottfried Semper měl zkušenosti se školstvím, když od 30. let do roku 1848 působil jako ředitel Stavební akademie v Drážďanech.

³⁹⁹ SEMPER, s. 91.

ekonomie“, „Průmyslová legislativa“. Ocenil vědu v mnoha odvětvích aplikovanou na umění a průmysl, ale podle něj je třeba tento systém doplnit dalším – vyučovat umění užité na praktické vědomosti⁴⁰⁰. Princip jím navrhované reformy tedy spočíval ve spojení umění a techniky, uměleckých schopností, dovedností a vědeckých odvětví. Dále navrhl 5 kateder, odpovídajícím 4 muzeím uměleckého průmyslu a jejich společné působnosti:

1. Umění užité na keramiku;⁴⁰¹
2. Umění užité na textilní průmysl;
3. Umění užité na truhlářství a tesařství;
4. Umění užité na vědu stavbařů a inženýrů;
5. Srovnávací stavební nauka – spolupráce prvních 4 prvků pod vedením architektury.

Podle Sempera k reformě uměleckoprůmyslového vyučování jsou potřeba také zřídit dílny, kde by žáci procvičovali kresbu podle modelů, ale ne proto, aby se v ní zlepšovali, ale aby sloužila jako prostředek ke komplexní výuce. *„Podstatnou složkou reformy je zde pochopitelně příklad a praktické vyučování, teoretická výuka je sekundární. Proto potřebujeme především sbírky a ateliéry, které by mohly být soustředěny kolem ohniska či středu, v němž budou umělcům udělovány soutěžní ceny a kde bude národ vynášet umělecké soudy.“*⁴⁰²

Cole i Semper kritizovali, že dosavadní výuka na uměleckých školách je příliš teoreticky zaměřená a není v praxi moc uplatnitelná. Na průmyslových školách se zase vzdělávali dělníci, kde se učili řemeslo, ale umělecký aspekt výroby byl zanedbáván. Chtěli sjednotit „vysoké umění elit s dělnickým řemeslem“ na platformě nově koncipovaného a prakticky zaměřeného uměleckoprůmyslového školství.⁴⁰³

Henry Cole se v lednu 1852 stal hlavním sekretářem londýnské *School of Design*. Na stejné instituci se v září 1852 stal učitelem a šéfem oddělení kovů, keramiky a nábytku a také oddělení Praktické konstrukce, architektury a dekorací (*Practical Construction, Architecture and Plastic Decoration*) právě Gottfried Semper. Svě výše uvedené myšlenky a názory na umělecko-průmyslové školství se zde pokoušel uvést do praxe. Zdůrazňoval práci s materiálem v dílnách. O svých studentech řekl, že jsou dobří kresliči a modeláři, ale k uvedení do průmyslové praxe měli předsudky, proto ve svých přednáškách o různých odvětvích praktického umění, jejich vzájemných vztazích a vztahu k architektuře zdůrazňoval *„vazbu mezi uměleckou koncepcí a její praktickou aplikací“*. Soutěžemi Semper motivoval

---

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 97.

⁴⁰¹ V nejširším smyslu, pod keramikou tedy myslí i podobné výrobky ze skla, kovu a kamene.

⁴⁰² SEMPER, s. 91–99.

⁴⁰³ HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 192.

studenty k vytváření originálních prací.⁴⁰⁴ Taktéž Cole a Redgrave chtěli, aby umělecko-průmyslové školy spolupracovaly s firmami a studenti se podíleli na státních zakázkách. První z takových zakázek byla výroba pohřebního vozu pro vévodu z Wellingtonu v roce 1852.⁴⁰⁵

---

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 191.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 192.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývala v českém prostředí téměř minimálně rozebíraným tématem. Autorka práce na základě primárních a sekundárních zdrojů analyzovala přípravu a průběh a následné souvislosti První světové výstavy konané v roce 1851 v Londýně. Umělecko-průmyslové výstavy mají své předchůdce ve středověkých trzích. Během 18. století a první třetiny 19. století se konaly národní výstavy. Dalším krokem bylo uspořádání mezinárodní expozice. Za otce První světové výstavy se považují Henry Cole a princ Albert Sasko-kobursko-gothajský. Stáli v čele organizačního výboru, resp. Královské komise pro Velkou výstavu – *Royal Commission for the Exhibition of 1851*. Komise rozhodla o místě konání v Hyde Parku. Velkým problémem bylo zpočátku financování. Komise sama sháněla finanční podporu u významných výrobců, které přesvědčila k finanční a vystavovatelské účasti argumenty, že budou moci propagovat svoje výrobky. K získání prostředků se také konaly různé benefiční akce.

Na jaře 1850 se objevil další problém: rozhodnutí o podobě výstavní budovy, jejích technických parametrech, staviteli apod. Vybrání vhodného návrhu výstavní budovy ve výběrovém řízení ztroskotalo, a tak Komise představila vlastní návrh. Ten ale nebyl veřejností přijat a ani neodpovídal původním zadávaným parametrům, a to se projevilo i v nátlaku novin na Komisi. *The Illustrated London News* ovlivňoval veřejnou atmosféru, aby Komise vybrala jiný projekt. Jak je z práce vidět, nebýt náhody a návrhu Josepha Paxtona, Výstava se vůbec nemusela uskutečnit. Práce analyzuje, že Paxtonův realizovaný návrh Křišťálového paláce byl převratný i z hlediska stavitelství – při jeho stavbě se poprvé uplatnil prefabrikovaný způsob výroby a masové použití skla ve stavitelství, v logistice se využilo telegrafního spojení a železniční přepravy. Do té doby nebyl žádný takto velký objekt postaven tak rychle.⁴⁰⁶

Zajištění, aby objekty, vynálezy, přístroje atd. byly dostupné široké veřejnosti, bylo podmínkou konání Výstavy. V souvislosti s tím ale vyvstala hrozba pirátství a kopírování nápadů a vynálezů. Tomu bylo zabráněno vydáním nového patentového zákona, který mj. inicioval Henry Cole. Tento dočasný zákon, vydaný pro potřeby Výstavy, se stal předlohou nového, trvalého patentového zákona přijatého v roce 1852. Zákon byl moderní, jednalo se o ochranu duševního vlastnictví, na tu dobu zcela nový koncept. Díky Výstavě tak učinila Velká Británie krok k modernímu patentovému zákonodárství.

Autorka práce si taktéž povšimla širších souvislostí Výstavy spojených s bezpečností návštěvníků a vystavovatelů, s jejich občerstvením, hygienou, dopravou a dalšími službami.

---

⁴⁰⁶ HOBHOUSE, s. 34.

Londýnská Výstava byla první z mezinárodních výstav, které se konají dodnes podle obdobných schémat. Tato londýnská expozice byla první mezinárodní výstavou, předchůdkyní nemalého množství světových výstav, které během 19. století v Evropě a v USA následovaly, a je možno říci, že založila tradici světových výstav. Všichni pozdější organizátoři k ní vzhlíželi a chtěli to udělat stejně dobře, ne-li lépe, a dosáhnout stejného úspěchu včetně finančního zisku.

Kristýna Ulmanová, která se zabývala výstavami konanými později, hlavně výstavami v Paříži, tvrdí, že cílem výstav konaných ve druhé polovině 19. století bylo přilákat co nejvíce návštěvníků. Jednou z priorit organizátorů bylo, aby na sebe výstavy vydělaly. K tomu nestačily jen průmyslové a umělecké výrobky, které zajímaly hlavně průmyslníky a umělce; pro širokou veřejnost byly důležitější atrakce, zábava a vzdělání bylo až na druhém místě. Lidé se chtěli bavit. To platilo od pařížské výstavy 1867 (například na výstavě v Paříži 1889 byl taneční palác, kde se každý den konaly tři představení národních tanců či se zde nacházela replika pařížské středověké ulice).⁴⁰⁷ Práce analyzovala, že První světová výstava v Londýně byla jiná v tom, že byla zajímavá „sama o sobě“, objekty byly v té době samy „novum“, jiné pozoruhodnosti a další doprovodné akce nebyly potřeba. Taktéž uspořádání výstavních ploch v Křišťálovém paláci vzbuzovalo obdiv: železné nosníky byly natřeny zářivými barvami, ve středu výstavní plochy bylo umístěno několik fontán a lavičky, uvnitř Paláce byly ponechány vzrostlé stromy.

V práci byl na několika příkladech ukázán smysl pro pořádek, systematickosti a šetrnost členů Komise v čele s princem Albertem. Přípravy a realizace Výstavy byla pod veřejnou kontrolou jak tisku, tak poslanců. K transparentnosti přispělo i podrobné vedení účetnictví a vydání Závěrečné zprávy Komise včetně závěrečného podrobného vyúčtování.

První světová výstava v Londýně slavila obrovský úspěch, navštívily ji miliony lidí. Mnozí návštěvníci navštívili i další pamětihodnosti metropole na Temži. Díky jejímu vysokému zisku byly finanční prostředky na založení dnešní *Victoria & Albert Museum*, *Science Museum*, *Natural History Museum* a *Royal Albert Hall*. Tato tři nová muzea pomohla vytvořit nový typ muzejnictví. Světová výstava přivedla do centra pozornosti otázku vztahu umění a průmyslu a H. Cole své nabyté zkušenosti s organizací Výstavy a v kategorizaci exponátů využil ve funkci ředitele jednoho z nově založených muzeí.

Henry Cole a Gottfried Semper iniciovali a provedli reformu umělecko-průmyslového školství. Došlo k propojení teoretické umělecké výuky s výukou geometrie, mechaniky, fyziky, chemie. Důležité byly i dílny a ateliéry, kde žáci kreslili a modelovali a spojovali

---

⁴⁰⁷ ULMANOVÁ, s. 54.

teorii s praxí. Systém uměleckoprůmyslového školství založený na muzejní sbírce a na odborném školství se od dob Henry Cola a Gottfrieda Sempera nezměnil.⁴⁰⁸ Tento systém se rozšířil i do ostatních zemí Evropy, kde začaly být zakládány umělecko-průmyslové školy s muzei.

Autorka práce analyzovala, že produktem světových výstav se kromě rozvoje umělecko-průmyslového a technického školství, založení muzeí umělecko-průmyslového a později také technického typu, stalo i cestování na výstavy, které pomohlo rozšířit turistiku obecně. Díky množství lidí přijíždějících do Londýna během roku 1851 došlo ke zlevnění lístků na vlak a vzrostl počet lidí používajících železniční dopravu. Díky levnějšímu jízdnému se mohli na cesty vydat i lidé s nižšími příjmy, kteří by si to předtím nemohli dovolit, čímž došlo i ke zvýšení sociální mobility. První světová výstava položila základ k masové turistice a objevil se první prototyp moderní cestovní kanceláře, společnost Thomase Cooka.

S První světovou výstavou se pojí řada sociálních, ekonomických, legislativních, kulturních a edukačních souvislostí, a pouze některé z nich, vzhledem k rozsáhlosti tématu, analyzovala tato práce. Světová výstava byla jednou z prvních skutečně globálních událostí a další světové výstavy na ní navazují dodnes.

---

⁴⁰⁸ HUBATOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL, s. 193.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Archivy

The National Archives, Archive ROYAL COMMISSION FOR THE EXHIBITION OF 1851,
Imperial College, London,
– fond: ARCHIVES (RC), Prince Albert's Archive (RC/H/1)
– fond: ARCHIVES (RC), 1851 Exhibition (RC/F/1/1)

Vydané prameny

Dickinsons' Comprehensive Pictures of The Great Exhibition of 1851: From the Originals Painted for H. R. M. Prince Albert by Messrs. Nash, Haghe and Roberts, R. A., London 1854.

Lectures of the Results of the Great Exhibition of 1851, Vol. II, London 1853.

Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. I – III, London 1851.

Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Supplementary Volume – Vol. IV, London 1852.

Reports by the Juries on the Subjects in the Thirty Classes into Which the Exhibition Was Divided, London 1852.

United Kingdom, House of Lords, 3rd Series, Vol. 109, 19th March 1850, cc. 1083–1085.
Dostupné in: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1850/mar/19/exhibition-of-the-works-of-industry-of> [cit. 22-04-2020].

United Kingdom, House of Commons, 3rd Series, Vol. 113, 26th July 1850, cc. 352–360.
Dostupné in:
https://api.parliament.uk/historichansard/commons/1850/jul/26/exhibition-of-1851-hyde-park#S3V0113P0_18500726_HOC_111 [cit. 21-04-2020].

Dobové publikace

BERYL, Peter – FOWER, Charles, *The Crystal Palace, its Architectural History and Constructive Marvels*, London 1851.

COLE, Henry, *Fifty Years of Public Work of Sir Henry Cole Accounted for in His Deeds: Speeches and Writings, Vol. I & II*, London 1884.

FRIČ, Antonín, *Cesta do Londýna*, Praha 1861, Výňatek z časopisu ŽIVA 1861, in: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=17700>, [cit. 21-04-2020].

HUNT, Robert (ed.), *Hunt's Hand-book to the Official Catalogues: An Explanatory Guide to the Natural Products and Manufactures of the Great Exhibition of the Industry of All Nations 1851, Vol. I & Vol. II*, London [1851].

HUNT, Robert, *Synopsis of the Contents of the Great Exhibition of 1851*, London [1851].

HUNT, Robert, *Synopsis, ou revue sommaire des produits de l'industrie de l'Exposition universelle de 1851*, Londres – Paris [1851].

- LIMBIRD, John, *Limbird's Hand-Book Guide to London: or What to Observe and Remember of the Public Buildings, Cathedrals, Churches, Halls, parks, Theatres, and Exhibitions*, London 1851.
- MARTIN, Theodore, *The Life of His Royal Highness the Prince Consort, Vol. 2*, London 1876.
- [O'BRIEN, W.,] *The Police System of London*, in: *The Edinburgh Review*, 1852, No. 195, s. 1–33.
- SEMPER, Gottfried, *Věda, průmysl a umění – Wissenschaft, Industrie und Kunst*, [Překlad z německého originálu z roku 1852], vydání in HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada – ZAPLETAL, Tomáš, (eds.), Praha 2016.
- VOLANT, François – WARREN, James R. (eds.), *Memoirs of Alexis Soyer: With Unpublished Receipts and Odds and Ends of Gastronomy*, London 1859.
- WEBSTER, Thomas, *The New Patent Law: Its History, Object and Provisions: The Protection of Inventions Acts, 14 Vict. c. 8, & 15 Vict. c. 6; and The Patent Law Amendment Acts, 15 & 16 Vict. c. 83, & 16 Vict. c. 5; The Rules of the Commissioners of Patents, as Revised to April 1853, and Practical Forms and Proceedings*, London 1853.

Dobový tisk

- Household Words*, [Vol. 2], 1851, in: <https://www.djo.org.uk/household-words/volume-ii.html> [cit. 22-05-2020].
- Mechanics Magazine*, [Vol. 29], 1851, No. 1430–1480; in: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=mem&datum=1851&zoom=33>, [cit. 21-04-2020].
- Mechanics Magazine*, [Vol. 30], 1852, No. 1482–1533, in: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=mem&datum=1852&zoom=33>, [cit. 21-04-2020].
- The Daily News*, 1851, in The NATIONAL ARCHIVES, Archive ROYAL COMMISSION FOR THE EXHIBITION OF 1851, Imperial College, London, fond: ARCHIVES (RC), Prince Albert's Archive (RC/H/1).
- The Illustrated London News*, Vol. 10, May – October 1851, in: The National Archives, Archive ROYAL COMMISSION FOR THE EXHIBITION OF 1851, Imperial College, London, fond: ARCHIVES (RC), ARCHIVES, (RC/F/1/1/8).
- The Times*, 1851, in: The National Archives, Archive ROYAL COMMISSION FOR THE EXHIBITION OF 1851, Imperial College, London, fond: ARCHIVES (RC), Prince Albert's Archive (RC/H/1).

Monografie

- AUERBACH, Jeffrey – HOFFENBERG, Peter (eds.), *Britain, the Empire, and the World at the Great Exhibition of 1851*, Aldershot – Burlington 2008.
- BENNETT, Tony, *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*, London – New York 2005.
- BOSBACH, Franz – DAVIS, John R. (eds.), *Die Weltausstellung von 1851 und ihre Folgen/The Great Exhibition and its Legacy*, München – Saur 2002.
- BRIGGS, Asa, *Iron Bridge to Crystal Palace: Impact and Images of the Industrial Revolution*, London 1979.

- CANTOR, Geoffrey, *Religion and the Great Exhibition of 1851*, Oxford 2011.
- COLQUHOUN, Kate, *A Thing in Disguise: The Visionary Life of Joseph Paxton*, London 2004.
- DAVIS, John R., *The Great Exhibition*, Stroud 1999.
- FREEMAN, Michael – ALDOCROFT, Derek (eds.), *Transport in Victorian Britain*, Manchester 1988.
- HALADA, Jaroslav – HLAVAČKA, Milan, *Světové výstavy od Londýna 1851 po Hannover 2000*, Praha 2000.
- HAMBER, Anthony, *Photography and the 1851 Great Exhibition*, New Castle – London 2018.
- HIBBERT, Christopher, *Královna Viktorie*, Ostrava 2004.
- HOBHOUSE, Hermione, *The Crystal Palace and the Great Exhibition: Science, Art and Productive Industry: The History of the Royal Commission for the Exhibition of 1851*, New York 2002.
- CHANDLER, Tertius – FOX, Gerald, *3000 Years of Urban Growth*, New York 1974.
- JACKSON, Lee, *Dirty Old London: The Victorian Fight Against Filth*, New Haven – London 2014.
- JINDRA, Zdeněk, *Když Krupp byl „dělovým králem“: fa Fried. Krupp/Essen od založení ocelárny po rozšíření ve zbrojovku a koncern (1811–počátek 90. let 19. století)*, Praha 2009.
- JOHNS, Adrian, *Pirátsví: Boje o duševní vlastnictví od Gutenberga po Gatese*, Brno 2013.
- JOHNSON, Philip, *Privatised Law Reform: A History Of Patent Law Through Private Legislation 1620–1907*, Abingdon 2018.
- KISS, Ken, *The Crystal Palace Museum: A Rare Pavilion: The Great Exhibition, Part 2*, London 2016.
- MAJOR, Susan, *Early Victorian Excursions: Million Go Forth*, Barnsley 2015.
- MAJOR, Susan, *‘The Million Go Forth’: Early Railway Excursion Crowds, 1840–1860*, disertace, University of York 2012, in:
<https://pdfs.semanticscholar.org/f9f9/f6297fcb5d898e57c3637d8cf788c14af86b.pdf?ga=2.220349599.64097790.1584158728-1274829761.1584041030> [cit. 14-03-2020].
- MOKYR, Joel, *The Enlightened Economy: an Economy History of Britain 1700–1850*, New Haven – London 2009.
- PICARD, Liza, *Victorian London: the Life of a City 1840–1870*, London 2006.
- PURBRICK, Louise (ed.), *The Great Exhibition of 1851: New Interdisciplinary Essays*, Manchester 2013.
- SHATTOCK, Joanne (ed.), *Journalism and the Periodical Press in Nineteenth-Century Britain*, Cambridge 2017.
- SHEARS, Jonathon (ed.), *The Great Exhibition 1851: A Sourcebook*, Manchester 2017.
- SHORTER, Clemet (ed.), *The Brontës Life and Letters Vol. II*, London 1908.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra, *Edukační potenciál muzea*, Olomouc 2012.

- ULMANOVÁ, Kristýna, *Cestování před sto lety, aneb, Všude dobře, doma nejlépe: rozvoj českého turismu v kontextu světových výstav ve druhé polovině devatenáctého století*, Praha 2011.
- WATSON, Garth, *The Smeatonians: The Society of Civil Engineers*, London 1989.
- WEINTRAUB, Stanley, *Princ Albert: manžel královny Viktorie: nekorunovaný král Britského impéria*, Praha, 1999.
- WILSON, Andrew N., *The Victorians*, London 2003.
- WILSON, Ben, *Heyday: The 1850s and the Dawn of the Global Age*, London 2017.
- WOOD, Henry T., *A History of the Royal Society of Arts*, London 1913.

Články v periodikách a souborných dílech

- ASHTON, Leigh, *100 Years of the Victoria & Albert Museum*, in: *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 101, 1952, No. 4889, s. 79–90.
- AUERBACH, Jeffrey, *The Great Exhibition and Historical Memory*, in: *Journal of Victorian Culture*, Vol. 6, 2001, No. 1, s. 89–112.
- BENNETT, Susan, *Prince Albert, the Society of Arts and the Great Exhibition of 1851*, in: BOSBACH, F. – DAVIS, J. R., et. kol., *Die Weltausstellung von 1851 und ihre Folgen/The Great Exhibition and its Legacy*, München – Saur 2002, s. 99–105.
- CANTOR, Geoffrey, *Emotional Reactions to the Great Exhibition of 1851*, in: *Journal of Victorian Culture*, Vol. 20, 2015, No. 2, s. 230–245.
- CANTOR, G., *Reporting the Great Exhibition*, in: SHATTOCK, J. (ed.), *Journalism and the Periodical Press in Nineteenth-Century Britain*, Cambridge 2017, s. 182–200.
- CLEMM, Sabine, *“Amids the heterogenous masses”: Charles Dickens’s Household Words and the Great Exhibition of 1851*, in: *Nineteenth-Century Contexts*, Vol. 27, 2005, No. 3, s. 207–230.
- COLE, Henry, *On the International Results of the Exhibition of 1851*, in: *Lectures of the Results of the Great Exhibition of 1851, Vol II*, London 1853, s. 419–451.
- CUNLIFFE, Marcus, *America at the Great Exhibition of 1851*, in: *American Quaterly*, Vol. 3, 1951, No. 2, s. 115–126.
- GREEN, Abigail, *Representing Germany? The Zollverein at the World Exhibitions 1851–1862*, in: *The Journal of Modern History*, Vol. 75, 2003, No. 4, s. 836–863.
- GÜLNAME, Turan, *Turkey in the Great Exhibition of 1851*, in: *Design Issues*, Vol. 25, 2009, No. 1, s. 64–79.
- HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada – ZAPLETAL, Tomáš, *Kontexty spisu Věda, průmysl a umění*, in: SEMPER, Gotfried, *Věda, průmysl a umění –Wissenschaft, Industrie und Kunst*, (eds. HUBÁTOVÁ-VACKOVÁ, Lada – ZAPLETAL, Tomáš), Praha 2016, s. 172–207.
- MAJOR, Susan, *Railway Excursion Agents in Britain 1840–60*, in: *Journal of Transport History*, Vol. 36, 2015, No. 1, s. 22–40.
- MOSER, Petra, *Innovation without Patents: Evidence from World’s Fairs*, in: *Journal of Law & Economics*, Vol. 55, 2012, No. 1, s. 43–74.

- PEARSON, Richard, *Thackeray and Punch at the Great Exhibition: authority and ambivalence in verbal and visual caricatures*, in: PURBRICK, Louise (ed.), *The Great Exhibition of 1851: New Interdisciplinary Essays*, Manchester 2013, s. 179–205.
- PRASH, Thomas, *Eating the World: London in 1851*, in: *Victoria Literature and Culture*, Vol. 36, 2008, No. 2, s. 587–602.
- PURBRICK, Louise, *Knowledge is Property: Looking at Exhibits and Patents in 1851*, in: *Oxford Art Journal*, Vol. 20, 1997, No. 2, s. 53–60.
- SIMMONS, Jack, *Thomas Cook of Leicester*, in: *Leicestershire Archaeological and Historical Society*, Vol. 49, 1973–1974, s. 18–32 Dostupné in: [https://www.le.ac.uk/lahs/downloads/1973-74/1973-74%20\(49\)%2018-32%20Simmons.pdf](https://www.le.ac.uk/lahs/downloads/1973-74/1973-74%20(49)%2018-32%20Simmons.pdf) [cit. 21-04-2020].
- WOLBRING, B., *Krupp und die Weltausstellung im 19 Jahrhundert*, in: BOSBACH, Franz – DAVIS, John R., (eds.), *Die Weltausstellung von 1851 und ihre Folgen/The Great Exhibition and its Legacy*, München – Saur 2002, s. 293–303.
- YAGOU, Artemis, *Greece in the Great Exhibition of 1851*, in: *Design Issues*, Vol. 19, 2003, No. 4, s. 82–90.
- YOUNG, Paul, *The Cooking Animal: Economic Man at the Great Exhibition*, in: *Victorian Literature and Culture*, Vol. 36, 2008, No. 2, s. 569–586.

Audio zdroje

- DE HANN, David, *The Story of the Great Exhibition, Part I.*, West Midlands History Limited 2017, in: <https://www.youtube.com/watch?v=CzvHv9CmdKQ> [cit. 21-04-2020].
- BBC – BRAGG, Melvin, *The Great Exhibition – In Our Time*, BBC Radio 4, 27 April 2006, at 21:30 h., in: <https://www.bbc.co.uk/sounds/play/p003c19x> [cit. 21-04-2020].

Internetové zdroje

- Digitalizovaný fond V&A Museum, Prize Medal*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O1262784/prize-medal-for-the-great-medal-wyon-william/> [cit. 05-06-2020].
- The Royal Collection Trust, Council Medal*, in: <https://www.rct.uk/collection/443373/council-medal-of-the-great-exhibition> [05-06-2020].
- Web Arthur Lloyd, téma “The Crystal Palace, Sydenham Hill and Hyde Park, London”*, in: <http://www.arthurlloyd.co.uk/CrystalPalace.htm> [cit. 18-03-2018].
- Web Bank of England, Kalkulačka inflace, Bank of England*, in: <https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/inflation/inflation-calculator> [cit. 22-05-2020].
- Web Glasgow University, COLEMAN, Julie, Book of the Month, “The Journal of Design & Manufactures, vol. 1, London 1849”*, Glasgow University Library, August 2001, in: <http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/aug2001.html> [cit. 21-04-2020].

SEZNAM PŘÍLOH

- č. 1 – **Královská komise pro přípravu Výstavy** (*Royal Commission for the Exhibition of 1851*), autor obrazu Henry Wyndham Phillips, zdroj: *Digitalizovaný fond V&A Museum*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O133267/the-royal-commissioners-for-the-oil-painting-phillips-henry-wyndham/>
- č. 2 – **Návrh výstavní budovy podaný J. Paxtonem**, zdroj: *Digitalizovaný fond V&A Museum*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O18167/the-great-exhibition-building-architectural-sketch-paxton-joseph-sir/>
- č. 3 – **Průběh stavby Křišťálového paláce**, zdroj: BERYL, P. – FOWER, Ch., *The Crystal Palace, its Architectural History and Constructive Marvels*, London 1851, s. 70.
- č. 4 – **Průběh zasklívání stropu Paláce**, zdroj: HOBHOUSE, H., *The Crystal Palace and the Great Exhibition: Science, Art and Productive Industry: The History of the Royal Commission for the Exhibition of 1851*, New York 2002, Figure 6, s. 37, původně in: *Illustrated London News*, 7 December 1850.
- č. 5 – **Žetony na kontrolu docházky dělníků na stavbu**, zdroj: BERYL – FOWER, s. 80.
- č. 6 – **Hlavička *Illustrated London News***, zdroj: archiv autorky.
- č. 7 – **Lidé navštěvující staveniště a sledující průběh stavby**, zdroj: BERYL – FOWER, [s.p].
- č. 8 – **Dokončený Křišťálový palác**, zdroj: *Read & Co. Engravers & Printers*, in: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a8/The_Crystal_Palace_in_Hyde_Park_for_Grand_International_Exhibition_of_1851.jpg/800px-The_Crystal_Palace_in_Hyde_Park_for_Grand_International_Exhibition_of_1851.jpg
- č. 9 – **Slavnostní otevření Výstavy královnou Viktorií a princem Albertem 1. května 1851**, zdroj: *Digitalizovaný fond V&A Museum*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O8820/the-opening-of-the-great-oil-painting-selous-henry-courtney/>
- č. 10 – **Sezónní (permanentní) vstupenka na Výstavu**, zdroj: *Digitalizovaný fond V&A Museum*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O121261/ticket-unknown/>.
- č. 11 — **Východní křídlo (socha Amazonky)**; zdroj: *Digitalizovaný fond V&A Museum*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O134848/view-in-the-east-nave-print>.
- č. 12 – **Expozice Turecka**, zdroj: *Dickinsons' Comprehensive Pictures of The Great Exhibition of 1851: From the Originals Painted for H. R. M. Prince Albert by Messrs. Nash, Haghe and Roberts, R. A.*, London 1854, [s.p].
- č. 13 – **Kanadská expozice**, zdroj: *Digitalizovaný fond V&A Museum*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O121371/canada-print-nash-joseph>.

- č. 14- **Část francouzské expozice**, zdroj: *Dickinsons' Comprehensive Pictures*, [s.p].
- č. 15 – **Interiér Paláce**, zdroj: *Dickinsons' Comprehensive Pictures*, [s.p].
- č. 16 - **Místo určené k občerstvení uvnitř Paláce**, zdroj: *Digitalizovaný fond V&A Museum*, in: <http://collections.vam.ac.uk/item/O1069004/refreshment-department-of-the-great-watercolour-and-bodycolour-haghe-louis/>
- č. 17 – **Reklama na cesty do Londýna na Výstavu pořádané Thomasem Cookem**, zdroj: Crystal Palace Museum Sydham.
- č. 18 – **Modely dinosaurů v parku v Sydenhamu**, zdroj: vlastní foto autorky.
- č. 19 – **příklad účetnictví**, zdroj: Appendix No. XXXI, The Genral Account of the Receipts and Expenditures of the Royal Commissioners for the Exhibition of the Works of Industry of All Nations, in: *Official Descriptive and Illustrated Catalogue, Vol. IV*, London 1852, s. 153.
- č. 20 – **Návrh ideálního rozmístění muzejního prostoru podle G. Sempera**, zdroj: HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada – ZAPLETAL, Tomáš, *Kontexty spisu Věda, průmysl a umění*, in: SEMPER, Gottfried, *Věda, průmysl a umění* (eds. HUBÁTOVÁ-VACKOVÁ – ZAPLETAL) Praha 2016, s. 198.

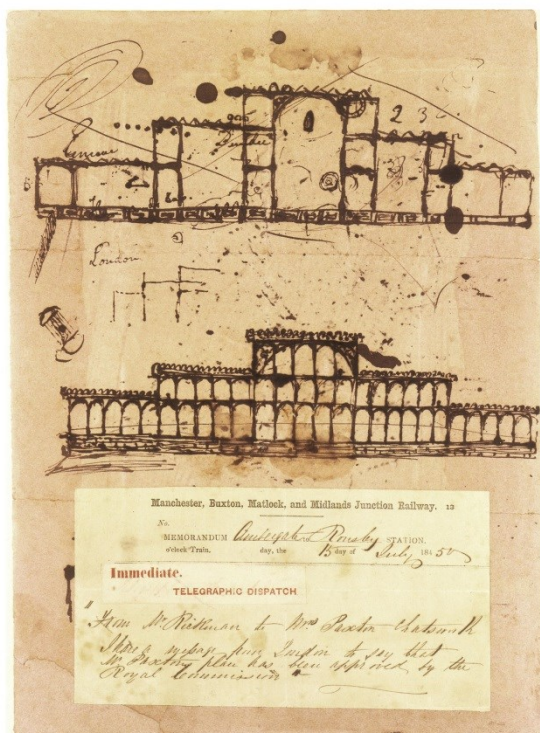
Přílohy umístěné na webových stránkách [cit. 17-8-2020].

PŘÍLOHY

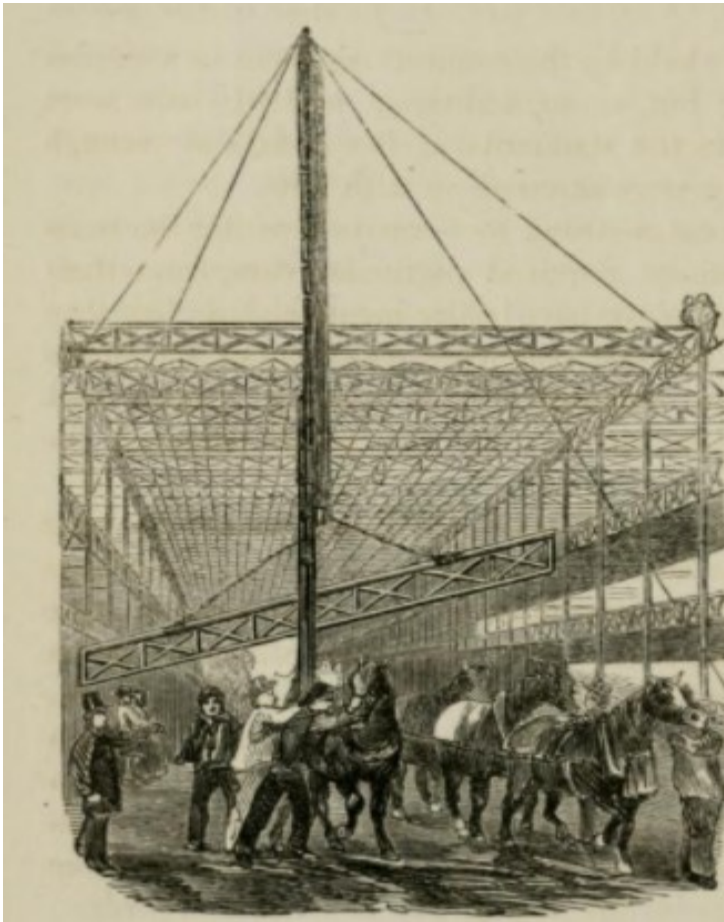
1. Královská komise pro přípravu Výstavy (*Royal Commission for the Exhibition of 1851*), Henry Cole stojící třetí zleva, princ Albert sedící třetí zprava, Joseph Paxton stojící šestý zprava.

2. Návrh výstavní budovy podaný J. Paxtonem

3. Průběh stavby Křišťálového paláce

4. Průběh zasklívání stropu Paláce

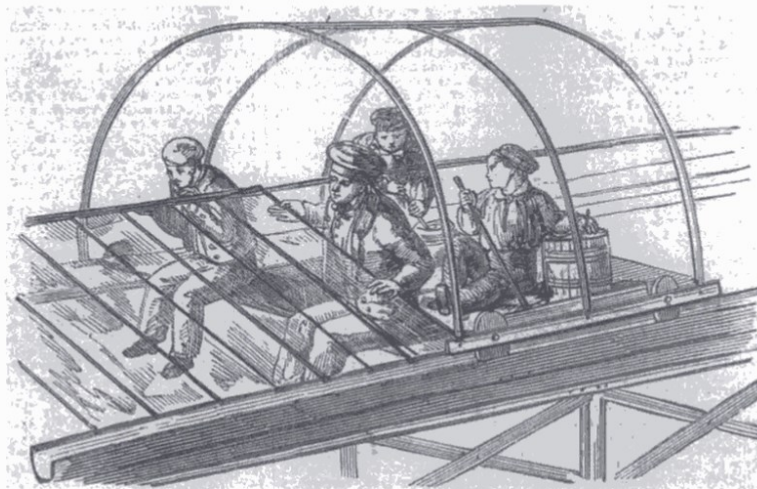
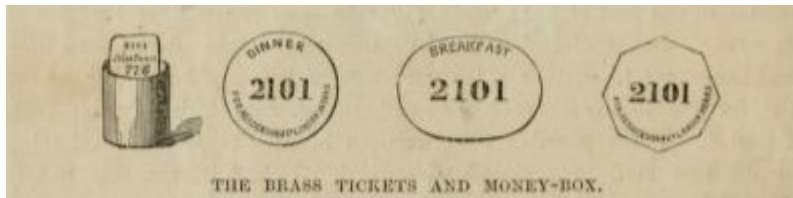

Fig 6. The 'Glazing Wagon', used to transport workmen over the roofs of the Exhibition building.

5. Žetony na kontrolu docházky dělníků na stavbu

6. Hlavička *The Illustrated London News*

7. Lidé navštěvující staveniště a sledující průběh stavby

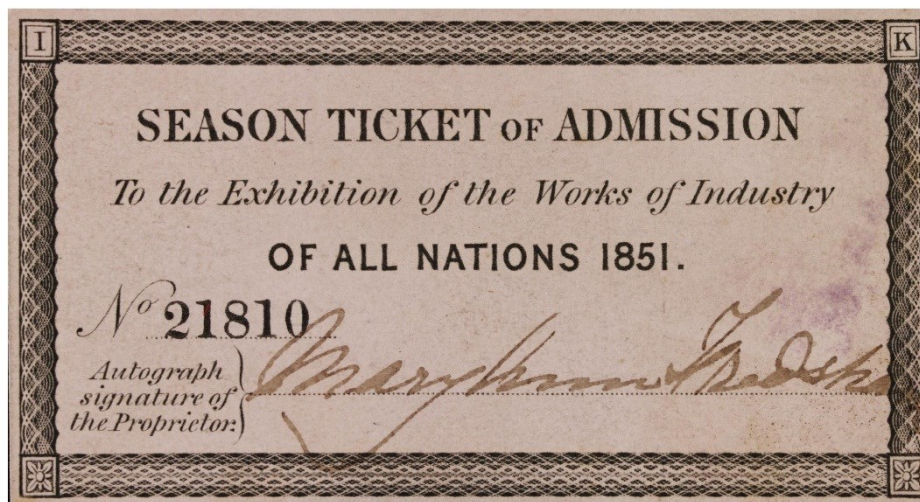
8. Dokončený Křišťálový palác

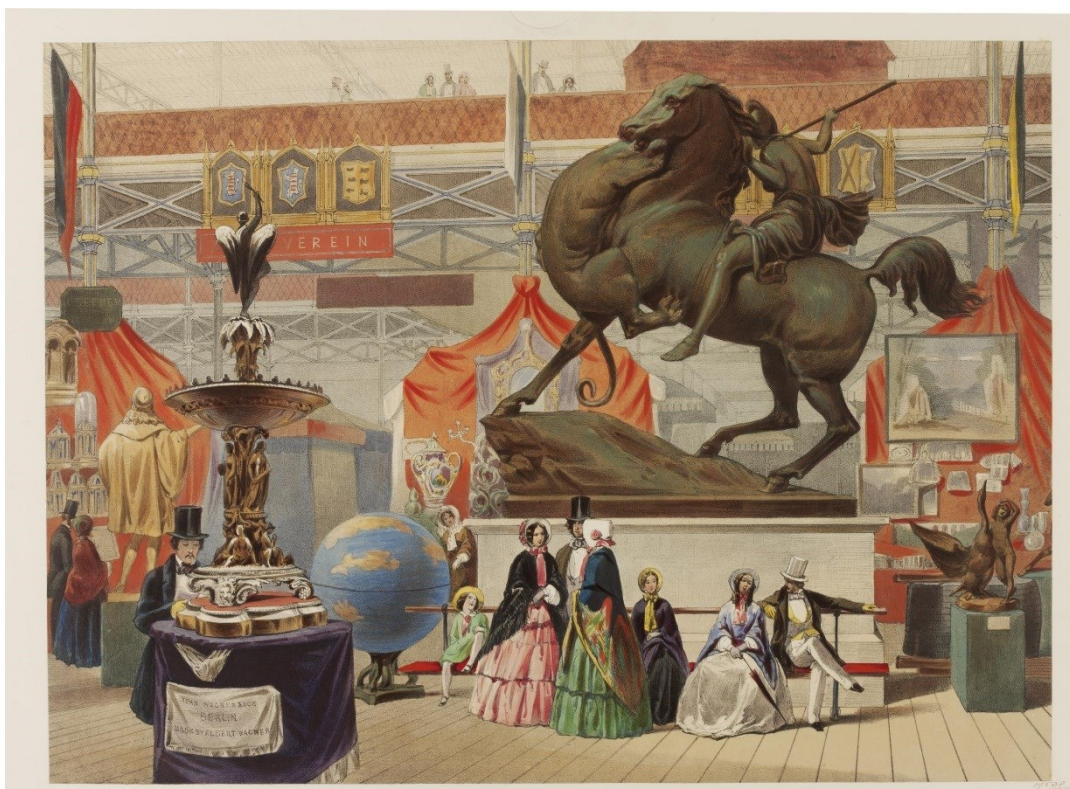
9. Slavnostní otevření Výstavy královnou Viktorií a princem Albertem

10. Sezónní (permanentní) vstupenka na Výstavu

11. Východní křídlo (socha Amazonky)

12. Expozice Turecka/Osmanské říše

13. Kanadská expoziční

14. Část francouzské expozice

15. Interiér Křišťálového paláce

16. Místo určené k občerstvení uvnitř Paláce

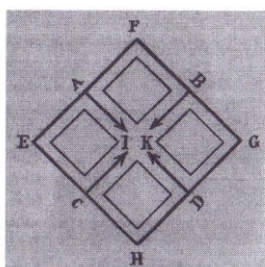

19. Příklad účetnictví

RECEIPTS AND EXPENDITURE.		153
APPENDIX No. XXXI.		
The GENERAL ACCOUNT of the RECEIPTS and EXPENDITURE of the ROYAL COMMISSIONERS for the EXHIBITION of the WORKS of INDUSTRY of ALL NATIONS, 1851, from the 29th August 1849, to the 29th February 1852.		
<i>Dr.</i>		<i>Cr.</i>
	£. s. d.	£. s. d.
To amount advanced by the Contractors, Messrs. Munday, repaid to them November 22, 1850 - - - - -	22,500 0 0	
To amount advanced by the Bank of England on Guarantee, repaid to the Bank May 22, 1851 - - - - -	32,500 0 0	
Subscriptions - - - - -	67,896 12 9	
Catalogue Contract - - - - -	3,200 0 0	
Refreshment Contract - - - - -	5,500 0 0	
Season Tickets - - - - -	67,514 1 0	
Receipts at the Doors - - - - -	356,278 3 7	
Receipts from Retiring-rooms, Washing-places, taking charge of Umbrellas, &c., profit on Sale of Medals struck in the Building, and Weather Charts -	4,580 3 8	
		By the several Payments made during the whole period for Services connected with the Exhibition, according to the Monthly Abstracts, Accounts, and Vouchers herewith submitted, that is to say—
		Account for period of the Contract to 31st January 1850 - - - - -
		2,032 8 7½
		Abstract for—
		February 1850 - - - - -
		440 12 1
		March - - - - -
		901 4 4½
		April - - - - -
		1,444 7 5
		May - - - - -
		1,049 7 8
		June - - - - -
		1,761 6 0
		July - - - - -
		1,687 7 11

20. Návrh ideálního rozmístění muzejního prostoru podle G. Sempers

Nákres dispozice ideálního muzea, in: Julius Leisching, Gottfried Semper und die Museen, Sonderabdruck aus den Mitteilungen des Mährischen Gewerbemuseums, Brünn 1903, s. 9

V bodě A má být umístěny textil, v bodě D keramika, v C zednictví a v B tesařství – jako základní 4 technologie. Po stranách a na vzájemných spojnicích bodů se pak mají nacházet předměty, které vznikly spojením daných technologií.